АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ – БАН

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ през 2001 г.

XLI НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

София
2002

Редакционна колегия:

ст.н.с. д-р Дочка Аладжова (гл. редактор)
ст.н.с. д-р Павел Георгиев (зам. гл. редактор)
н.с. д-р Методи Даскалов (секретар)
ст.н.с. д.и.н. Ана Радунчева
ст.н.с. д-р Петър Балабанов
н.с. д-р Мария Гюрова
н.с. д-р Алексей Гоцев
н.с. д-р Евгения Генчева
н.с. д-р Сергей Торбатов

Отговорен редактор на тома:
н.с. д-р Методи Даскалов

В тома са включени само резюмета,
представени на редакционната колегия
в предварително установения срок!

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ПРАИСТОРИЯ

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели. РАЗКОПКИ НА ПАЛЕОЛИТНОТО НАХОДИЩЕ КОЗАРНИКА, БЕЛОГРАДЧИШКО, ПРЕЗ 2001 Г. (Българо-френски изследователски проект на АИМ БАН и Institut de Prehistoire et de Geologie du Quaternaire, Univ. Bordeaux I - UMR 5808 CNRS) 11

Васил Николов, Щефан Хилер, Татяна Кънчева. БЪЛГАРСКО-АВСТРИЙСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО 13

Васил Николов, Десислава Карастоянова, Венцислав Божилов, Виктория Петрова. СОНДАЖНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КАПИТАН ДИМИТРИЕВО, ПЕЩЕРСКО 14

Стефан Чохаджиев, Недко Еленски. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ СЕЛО ХОТНИЦА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2001 Г. 15

Александър Фол, Ян Лихардус, Людмил Гетов, Рудолф Ехт, Илия Илиев. ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ РАЗКОПКИТЕ В МИКРОРЕГИОНА НА ДРАМА ПРЕЗ 2001 Г. 16

Явор Бояджиев, Величка Мацанова, Стоилка Терзийска-Игнатова. ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК, ЗА 2001 Г. 17

Васил Николов, Лиляна Перничева, Марион Лихардус-Иттен, Ж.-П. Демул, Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов. ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ПРИ С. КОВАЧЕВО, ОБЩИНА САНДАНСКИ .18

Стефан Александров, Георги Ганецовски. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В МЕСТНОСТТА "БРЕСТА" КРАЙ С. АЛТИМИР, ВРАЧАНСКО 21

Красимир Лещаков, Надежда Тодорова, Елена Ангелова, Красимир Ников, Ралица Иванова. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ДАНА БУНАР-1 В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЕОРГИ ДОБРЕВО ПРЕЗ 2001 Г. 23

Явор Бояджиев, Стоилка Терзийска-Игнатова. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. АПРИЛЦИ, ПАЗАРДЖИШКО 24

Недко Еленски. СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ С. ДЖУЛЮНИЦА - „СМЪРДЕШ", ВЕЛИКОТЪРНОВСКО 27

Недко Еленски. СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ С. ХОТНИЦА - „ПЕЩЕРАТА-ИЗТОК", ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2001 Г. 28

Георги Ганецовски, Евгения Найденова. СОНДАЖНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ КРЕМЕНИТАТА МОГИЛА ПРИ С. БРЕНИЦА, ВРАЧАНСКО, ПРЕЗ 2001 Г. 30
Красимир Лещаков. РАЗКОПКИ ИЗТОЧНО ОТ М. МАЛЪК КАСТРИЧ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РЕЗОВО, ПРЕЗ 2001 Г. 30
Радка Златева-Узунова. ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА РУДОЗЕМ ПРЕЗ 2001 Г. 32
Радка Златева-Узунова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „СВИНАРНИКА“ И „СТАРАТА ДЖАМИЯ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛЕЩАК, ОБЩИНА МАДАН 33
Стефан Чохаджиев, В. Генадиева, Александър Чохаджиев. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛСКА ОБЛАСТ 34
Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов, Цветанка Комитова, Юлия Божинова. ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРЕНКОВО, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД, ПРЕЗ 2001 Г. 34
Боряна Матева. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ИСПЕРИХСКА ОБЩИНА И ЛОВНО СТОПАНСТВО „ВОДЕН“ 35
Красимир Лещаков. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. РЕЗОВО И С. СИНЕМОРЕЦ ПРЕЗ 2001 Г. 36
Ивайло Крумов. ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ НА КАРСТОВИТЕ РАЙОНИ В ЧИПРОВСКО И ВРАЧАНСКО 38
Лазар Нинов.ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ОСТЕОЛОГИЧНИ МАТЕРИАЛИ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ (РАЗКОПКИ 2001 Г.) 39

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

Морена Стефанова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕТО ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. МИХАЛИЧ, СВИЛЕНГРАДСКО, ПРЕЗ 2001 Г. 40
Борислав Бориславов. РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС "СЕМЕРЧЕТО" ДО С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ 41
Георги Нехризов, Румен Миков. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "АДА ТЕПЕ" ПРИ ГР. КРУМОВГРАД ПРЕЗ 2001 Г. 42
Борислав Бориславов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КУЛТОВ КОМПЛЕКС В М. "АДАТА", ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПАСПАЛ, ОБЩИНА АРДИНО 44
Тотко Стоянов, Живка Михайлова. ПРОУЧВАНИЯ В ИАР "СБОРЯНОВО" ПРЕЗ 2001 г. ТРАКИЙСКИ ГРАДСКИ УКРЕПЕН ЦЕНТЪР (ВОДНА ЦЕНТРАЛА) 45
Диана Гергова, М. Ганчева. РАЗКОПКИ В ИАР „СБОРЯНОВО“ ПРЕЗ 2001 Г. МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ 47
Анелия Божкова и колектив. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ТРАКИЙСКО СЕЛИЩЕ" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОПРИВЛЕН, ОБЩИНА ХАДЖИДИМОВО 47

Йорданка Юрукова, Гавраил Лазов, Алексей Гоцев, Георги Нехризов, Лидия Домарадска, Валентина Танева Д. Богданова, Ян Боузек, И. Мусил, Л. Бокач, З. Арчибалд, М. Адамс. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС 51
Милена Тонкова. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКИ ЦЕНТЪР В М. ХАЛКА БУНАР, С. ГОРНО БЕЛЕВО, ОБЩ. БРАТЯ ДАСКАЛОВИ, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2001 Г. 53
Костадин Кисьов.АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ЧЕРНОЗЕМ, ОБЩИНА КАЛОЯНОВО 54
Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЮРЕНЯ, С. ЕЛЕНОВО, НОВОЗАГОРСКО 55
Ирко Петров. ПРЕДВАРИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ДРОМОСА НА ТРАКИЙСКА ГРОБНИЦА В МЕСТНОСТТА 'РОШАВАТА ЧУКА' КРАЙ С. АЛЕКСАНДРОВО, ХАСКОВСКО 56
Никола Теодосиев, Нарцис Торбов, Добрин Антонов. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КОСМАТАТА МОГИЛА ПРИ ГР. ВРАЦА 57
Даниела Агре. РАЗКОПКИ НА ТРИ МОГИЛИ В М. "ГАВРИЛОВ РЪТ" - ГОРУНАКА, КРАЙ ЕТРОПОЛЕ 57
Даниела Агре. РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. БРЕСТНИЦА, ЯБЛАНИШКА ОБЩИНА 58
Георги Атанасов. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА N 32 В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. СМЯДОВО 59
Георги Атанасов. УКРЕПЕНО ВЪЗВИШЕНИЕ КРАЙ С. ИВАНСКИ, ШУМЕНСКО 60
Георги Атанасов. ГРОБНИЧЕН КОМПЛЕКС КРАЙ С. ИВАНСКИ 60
Георги Атанасов. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО СРЕДНОТО ТЕЧЕНИЕ НА КАМЧИЯ 60
Марлена Кръстева, Лъчезар Лазаров. НАДГРОБНИ МОГИЛИ И СОНДАЖИ НА КРЕПОСТТА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПАРТИЗАНИ, ДЪЛГОПОЛСКА ОБЩИНА 61
Лъчезар Лазаров. РАЗКОПКИ НА ВРЪХ МАЛКА АРКОВНА 62
Даниела Агре. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕДНА МОГИЛА В М. ПОДУЕНСКИ ГЕРЕН В СОФИЯ 63
Алексей Гоцев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАЛУГЕРОВО, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК 63
Анелия Божкова и колектив. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ НА СТРОИТЕЛНИТЕ РАБОТИ ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ II-19 (ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ - ДРАМА) И РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНИТЕ РАЗКОПКИ ПРИ С. КОПРИВЛЕН. 65

Румяна Георгиева, Димчо Момчилов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРОСТРАНСТВОТО ОКОЛО "РОШАВАТА МОГИЛА" И МОГИЛАТА В М. МАХЛЯРДУ КРАЙ С. ДОБРИНОВО, КАРНОБАТСКО 66

Георги Нехризов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. МОГИЛИТЕ ПРИ С. КАЛУГЕРОВО, ПАЗАРДЖИШКА ОБЛАСТ . 66

Румен Миков. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАЛУГЕРОВО, ОБЩИНА ЛЕСИЧЕВО, ПАЗАРДЖИШКА ОБЛАСТ 68

Даниела Катинчарова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЕБРАЩИЦА, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК 69

Даниела Агре. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛИ В М. ПРОПАДА КРАЙ МАЛКО ТЪРНОВО 71

Румен Миков. АВАРИЙНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ВЪЗСТАНОВИТЕЛНИ И УКРЕПИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ ПАМЕТНИК НА КУЛТУРАТА „ТРАКИЙСКО МЕГАЛИТНО СЪОРЪЖЕНИЕ - КРОМЛЕХ" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДОЛНИ ГЛАВАНАК, ОБЩИНА МАДЖАРОВО, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ 73

Румяна Георгиева. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ЦИСТОВ НЕКРОПОЛ" КРАЙ С. ЛЯСКА, ОБЩИНА МАДАН 74

Иван Христов. АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ "ЦЕНТРАЛЕН БАЛКАН - 2001"" 75

Георги Нехризов, Румен Миков. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ВЪВ ВОДОСБОРНИЯ РАЙОН НА БЯЛА РЕКА 76

Алексей Гоцев. КОМПЛЕКСНА ЕКСПЕДИЦИЯ "ТРАКИЙСКИ СВЕТИЛИЩА В ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ" 78

Бони Петрунова, Венцислав Динчев, Георги Нехризов. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ-СВИЛЕНГРАД-ГРАНИЦАТА (КМ 160 - 315) 78

Борислав Бориславов. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА БАНИТЕ, СМОЛЯНСКА ОБЛАСТ 78

III. АНТИЧНААРХЕОЛОГИЯ

Асен Салкин. ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ "КАВАРНА 2001" 80

Кръстина Панайотова, Димитър Недев. АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА В М. „КАЛФАТА" 80

Спас Машов, Евгения Найденова, Нарцис Торбов. СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ВАРИАНА", С. ЛЕСКОВЕЦ, ОРЯХОВСКО 82

Евгения Генчева. РАЗКОПКИ В СЕКТОР X - СКАМНУМ ТРИБУНОРУМ НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ 83

Пьотр Дичек. РАЗКОПКИ В СЕКТОР IV - ВОЕННА БОЛНИЦА НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ 84

Тадеуш Сарновски. РАЗКОПКИ В СЕКТОР XI - ПРИНЦИПИИ НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ 85

Анджей Биернацки. РАЗКОПКИ В СЕКТОР X - ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА И РЕЗИДЕНЦИЯ 86

Павлина Владкова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПЕРИСТИЛНА СГРАДА ЗАПАДНО ОТ ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА НОВЕ - СЕКТОР VIII А ПРЕЗ 2001 ГОДИНА 87

Димитър Станчев. ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ПРОЕКТ "ИСТОРИЯ НА СЕЛИЩНИТЕ СИСТЕМИ ОКОЛО ЯТРУС И НОВЕ НА ДОЛНИЯ ДУНАВ" 88

Людмил Вагалински, Емил Петков. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ТУТРАКАН ПРЕЗ 2001 Г. 89

Нарцис Торбов, Спас Машов. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧНОТО СЕЛИЩЕ В ОКОЛНОСТИТЕ НА ГР. КРИВОДОЛ 90

Павлина Владкова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ АГОРА (СЕКТОРИ 1 И 5) В НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ ПРЕЗ СЕЗОН 2001 Г. 91

Иван Църов. NICOPOLIS AD ISTRUM – 2001. СЕКТОР 6 – АКВЕДУКТ 93

Венцислав Динчев, Андрю Поултър. БЪЛГАРО-БРИТАНСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ГРАДИЩЕТО КРАЙ С. ДИЧИН, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2001 Г. 93

Иван Църов. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В РАМКИТЕ НА БЪЛГАРО-БРИТАНСКИЯ ПРОЕКТ „ГРАДЪТ И СЕЛОТО В РИМСКАТА И КЪСНОРИМСКАТА ИМПЕРИЯ: НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ И СЕЛОТО В ГРАДСКАТА МУ ТЕРИТОРИЯ" 94

Иванка Дончева, Владимир Стойков. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КОВАЧЕВСКО КАЛЕ КРАЙ ПОПОВО ПРЕЗ 2001 Г. 95

Константин Шалганов, Марио Иванов. КЪСНОАНТИЧЕН МАВЗОЛЕЙ В КВ. ЛОЗЕНЕЦ, СОФИЯ, 2001 Г. 96

Румен Спасов, Веселина Вандова, Юниан Мешеков. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛ ПРЕЗ 2001 Г. 98

Веселка Кацарова. РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ГР. КЮСТЕНДИЛ, ОБЕКТ НА УЛ. ЦАР СИМЕОН 25 99

Лидия Стайкова-Александрова. РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „КОНСТАНТИНОВА БАНЯ" 11 В ГР. КЮСТЕНДИЛ 100

Митко Маджаров, Димитринка Танчева. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА "ГОЛЯМАТА МОГИЛА" КРАЙ С. ПАНИЧЕРИ, ОБЩИНА ХИСАРЯ 100

Митко Маджаров, Димитринка Танчева. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ 101

Елена Кесякова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ УЛ. „АСПАРУХ" N 21 – ПЛОВДИВ ПРЕЗ 2001 Г. 102

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ РЕЗЕРВАТ „АВГУСТА ТРАЯНА–ВЕРЕЯ–СТАРА ЗАГОРА" 102

Людмил Гетов, Константин Рабаджиев и Ивайло Лозанов. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ТРАКИЙСКИЯ ГРАД КАБИЛЕ В 2001 Г. 104

Дамян Дамянов, Николай Бояджиев. ПРОУЧВАНИЯ НА КОМПЛЕКС „РАННОВИЗАНТИЙСКА БАЗИЛИКА" В МЕСТНОСТТА МОГИЛАТА КРАЙ СМОЛЯН ПРЕЗ 2001 Г. 105

Дамян Дамянов, Николай Бояджиев. ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „МОГИЛА НА ВРЪХ ЧУКАТА" В МЕСТНОСТТА МОГИЛАТА КРАЙ СМОЛЯН ПРЕЗ 2001 Г. 106

Гергана Кабакчиева. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ГОЛЯМАТА МОГИЛА ПРИ С. СВИРАЧИ, ИВАЙЛОВГРАДСКО 106

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЛАГУНА, ЮЖНО ОТ ГР. ТВЪРДИЦА 107

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов.АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ШИХАНОВ БРЯГ", ГР. ХАРМАНЛИ, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 73+000 ДО КМ 73+500) 108

Кръстина Панайотова, Катя Трендафилова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА АПРИЛЦИ, ПАЗАРДЖИШКО 109

Даниела Катинчарова. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЩЪРКОВО, ОБЩИНА ЛЕСИЧОВО, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИШКА 109

Венцислав Динчев, Йордан Гатев. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА Ж.П. ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ - С. СТАЛЕВО, ХАСКОВСКО (160и - 215и КМ) 110

Цоня Дражева, Димитър Недев, Константин Господинов, Красимира Костова, Илия Георгиев, Мартин Гюзелев. ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ ПО СЕВЕРОИЗТОЧНИТЕ СКЛОНОВЕ НА РИДА БОСНА 111

Лазар Нинов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА РИМСКА ВИЛА И АНТИЧНИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ 112

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

Людмила Дончева-Петкова, Павел Георгиев, Стоян Витлянов, Янко Димитров. БЪЛГАРО-НЕМСКА ЕКСПЕДИЦИЯ В ПЛИСКА 113

Рашо Рашев, Янко Димитров. РАЗКОПКИ В ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР НА ПЛИСКА 113

Павел Георгиев, Янко Димитров. РАННО УКРЕПЛЕНИЕ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА 114

Павел Георгиев, Станислав Иванов. ВЪТРЕШНО ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА 114

Станислав Станилов, Рашо Рашев. СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ ЮЖНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА 114

Янко Димитров, Ивайло Кънев. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛ ПРЕД ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2001 Г. 115

Янко Димитров, Христина Стоянова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЮГОЗАПАДНАТА ПЕРИФЕРИЯ НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД ПРЕЗ 2001 Г. 116

Рашо Рашев, Станислав Станилов, Мариела Инкова, Ивайло Кънев, Валери Григоров. РАЗКОПКИ НА ПОМИНАЛНИЯ КОМПЛЕКС ПЛИСКА - ЗАПАД 117

Маргарита Ваклинова, Ирина Щерева, Снежана Горянова, Мария Манолова-Войкова. ДВОРЦОВ КОМПЛЕКС НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ – ИЗТОК И ЮГОИЗТОК ОТ ТРОННАТА ПАЛАТА 117

Стойчо Бонев, Рашо Рашев. РАЗКОПКИ НА ЕЗИЧЕСКИЯ ХРАМ ПРИ РУМСКА РЕКА ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ .118

Тодор Балабанов, Георги Майсторски, Кремена Стоева. РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "МАНАСТИРЧЕТО" ДО ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 119

К. Тотев, Е. Дерменджиев, Н. Еленски, П. Караилиев, И. Чокоев, М. Станчева, С. Русев, Д. Косева. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЦЪРКВАТА „СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 119

Мирко Робов. ТЕРЕННИ НАБЛЮДЕНИЯ В СЕВЕРНИЯ ДВОР НА МАНАСТИРА „ВЕЛИКАТА ЛАВРА" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 120

Стефка Ангелова, Румяна Колева, Драгомира Боева, Тодор Марваков, Владимир Пенчев. РАЗКОПКИ В НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И АРХИТЕКТУРЕН РЕЗЕРВАТ „ДУРОСТОРУМ-ДРЪСТЪР-СИЛИСТРА" ПРЕЗ 2001 Г. 121

Николай Овчаров, Георги Нехризов, Даниела Коджаманова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ПЕРПЕРИКОН" ПРЕЗ М. ЮЛИ - АВГУСТ 2001 ГОДИНА .122

Методи Даскалов, Снежана Горянова, Катя Трендафилова. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЦЪРКОВЕН КОМПЛЕКС В СОФИЯ, КВ. ЛОЗЕНЕЦ-ЮЖЕН ПАРК (П. I-153, КВ. 13 ПО ЗРП) 123

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Валентин Плетньов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МАНАСТИРА В М. КАРААЧТЕКЕ КРАЙ ВАРНА ПРЕЗ 2001 Г. 126

Николай Овчаров, Иван Джамбов, Даниела Коджаманова, Георги Митрев. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВЕН ХРИСТИЯНСКИ ЦЕНТЪР И КРЕПОСТ НАД ХИЖА БОРОВИЦА, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ 127

Живко Аладжов, Мария Балболова–Иванова. РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „КАЛЕТО" КРАЙ СРЕДЕЦ, БУРГАСКА ОБЛАСТ 129

Георги Атанасов, Николай Русев, Валери Йотов. РАЗКОПКИ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ ДО С. РУЙНО, ОБЛАСТ СИЛИСТРА 130

Кирчо Апостолов, Мирослав Тошев. РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ ОМУРТАГ 130

Димитър Янков, Румяна Колева. СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ДО С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, ЧИРПАНСКО (АМ „МАРИЦА“ КМ 19+900 – 20+250): РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2001 Г. 131

Иван Джамбов, Мария Деянова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ХИСАРЛЪКА“, ЮЖНО ОТ ДОЛНОТО ПОДГРАДИЕ И МАНАСТИРСКИ КОМПЛЕКС НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ КОПСИС (СЕВЕРНО ОТ КВ. АНЕВО, ГР. СОПОТ) 132

Живко Аладжов, Катя Меламед, Явор Василев. СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ „МИХЛЮЗ КАЛЕ“, ОБЩИНА АКСАКОВО, ОБЛАСТ ВАРНА 132

Цветана Комитова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В МЕЛНИК 133

Константин Господинов, Илия Георгиев, Иван Карайотов. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. СИНИ РИД, ПРОСЕНИК И МРЪЖИЧКО В ИЗТОЧНА СТАРА ПЛАНИНА 134

Иван Джамбов, Георги Митрев, Петя Калоферова. ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИСКРА, ПЪРВОМАЙСКА ОБЩИНА 134

Йордан Алексиев, Венелин Бараков, Явор Василев. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ И РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „ГРАДЪТ“ КРАЙ КИЛИФАРЕВО 135

Явор Василев. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНИ КРЕПОСТИ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ 136

Бони Петрунова, Галена Чобанова. ДЖАМИЯТА НА ИБРАХИМ ПАША В РАЗГРАД 137

Калин Порожанов, Христина Ангелова, Крум Бъчваров, Калин Димитров. БЪЛГАРО-АМЕРИКАНСКА ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ „УРДОВИЗА“ 2001 (Втори сезон 01.09.-10.10.2002 г.) 138

I. ПРАИСТОРИЯ

РАЗКОПКИ НА ПАЛЕОЛИТНОТО НАХОДИЩЕ КОЗАРНИКА, БЕЛОГРАДЧИШКО, ПРЕЗ 2001 Г.

(Българо-френски изследователски проект на АИМ БАН и Institut de Prehistoire et de Geologie du Quaternaire, Univ. Bordeaux I - UMR 5808 CNRS)

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели

В теренните проучвания през 2001 г. взеха участие следните членове на изследователския екип: Н.Сираков и Ж.Л. Гуадели (ръководство), Стефанка Иванова, Свобода Сиракова, Васил Попов, Катрин Ферие, Жан-Клод Леблан, Маргарита Маринска, Лиляна Шаламанов-Коробар; докторанти, младши проучватели и студенти-участници в проекта: Елка Анастасова, Ан-Лор Берте, Жералдин Делфур, Наталия Джабарска, Ирена Димитрова, Ивайло Крумов, Ан Лангоа, Вивиана Митева, Росен Спасов, Станимира Танева; практиканти: Анастас Атанасов, Жералд Бери, Ива Бухлева, Иван Зарев, Зоя Иванова, Игор Ристески.

Основното финансиране на проекта бе от Консултативната комисия за археологически изследвания на френското Министерство на външните работи, частично от CHPC и от регионални субсидии на Аквитания, ЮЗ Франция, с допълваща подръжка и съдействие от БАН.

Проучванията се проведоха от 26 юни до 15 август, обхващайки следните райони и насоки:

1. Разкопки в пещерата, кьснoплейстоценски пластове
2. Разкопки в пещерата, ранноплейстоценски отложения
3. Регионален геологически, геоморфологически контекст на карста около пещерата.

Разкопките в пещерата продължиха с разширение на първоначално започнатите два сондажа във входната зала.

Късноплейстоценски пластове. Те се проучваха в сектори 9 и 10 на площ от 5,5 кв. м. Тук се разкопаха седиментите от дълб. 410 до 470 см в които са литостратиграфските пластове 4, 5а, 5b, 5c, 6/7 и горната част на 9. Що се отнася до археологическата секвенция, тук се потвърди генерално известната вече последователност: граветски културни нива IVb до VII в пластове 4 и 5, начална фаза на късен палеолит в пластове 6/7 и края на средния палеолит в пл. 9а. В тези сектори обаче се установи по-голяма интензивност на постседиментационните процеси в резултат на която има по-значителни нарушения в първоначалната позиция на находките, на археологическите структури и като цяло - разкъсвания, наклони, разместване на културните нива. В тази ситуация не се постигна очакваният напредък в разработването на по-детайлна стратиграфия на средния гравет. Известен успех имахме в тази насока само относно ранния гравет. Беше установено, че в контактната зона на пластове 5c и 6/7 има следи от още едно граветско ниво, което може да бъде по-ранна фаза на известното вече ниво VII. За сега, встъпително го означаваме като VIIb. Ако това ниво е само предходна, близка фаза на основното, то би се датирало в същия диапазон - между 38 000 и 36 000 г. BP, но има вероятност и за дата преди 38 000 BP. При всички случаи съществено е, че бе получен още един аргумент за наличие в Козарника на много ранно начало на граветската културна традиция.

Седиментът на пласт 6/7 в тези сектори бе също така, ако не и в още по-голяма степен засегнат от постседиментационни нарушения. В някои от квадратите този пласт бе ерозионно изтънен до няколко см или изобщо липсваше. Така се установиха ситуации на непосредствено залягане на граветските нива върху тези от средния палеолит. Все пак въпреки неясната стратиграфска ситуация, се потвърди присъствие в пласт 6/7 на неграветски артефакти, които се отнасят към началото на късния палеолит. Някои от тях (висока стъргалка, по-масивни пластини, полустръмен оринякоподобен ретуш, фрагментирани костни върхове ?) биха могли да се свържат с ориняшката традиция, но до установяване на по-диагностични форми, в по-големи серии, въпросът остава открит. Трябва да се подчертае, че тези форми се откриваха в някои случаи заедно с безспорно граветски елементи, но без яснота дали това е резултат на механично смесване или са интегрални части от едно и също културно ниво, съчетаващо тези културни традиции в началото на късния палеолит.

Раннoплейстоценски отложения. Разкопаването им бе съсредоточено в сектори 13, 14 и 15 на площ от 5 кв. м, където се продължи от дълб. 750 см и се достигна дълб. 825-830 см. В тази част на секвенцията се разкриват пластове 11d и 12, а под тях се установиха новите, неизвестни до този сезон пластове 13a, 13b и 14, без да бъде достигнато скалното дъно. След изчерпване на седиментите 11d и 12 се установи, че седиментологически те са всъщност толкова подобни, че разграничаването им при изравнена влажност е необосновано и следва да се обединят в един пласт - 12.

Новоразкритите пластове 13 и 14 се характеризират с увеличение на песъчливите примеси в дребната фракция, които често образуват лещи, прослойки и петна с дифузни граници и неясни очертания. В този контекст, както и в по-горните пластове 12 - 11a има значително количество варовикови блокове и по-дребни фрагменти със силно изветрели повърхности.

В пласт 13 се установи ниво на фосфатни кори образуващи дебели лещи. Почти навсякъде в този контекст се установи присъствие както на археологически, така и на палеонтологически материал, но с известна тенденция към намаляване на количеството на находките. И тук отложенията са засегнати от постседиментационни процеси, но в повечето случаи не може да се говори за значителни размествания, а още по-малко за транспорт от по-големи разстояния.

Ансамблите от кремъчни артефакти (ядра с директна експлоатация, ядра-оръдия, отломъци, зъбчати форми, по-рядко стъргала) в общи линии не показват съществени отклонения в подбора на суровините, технологията и стила на пл. 12-11d. С други думи, имаме по-ранни фази на една и съща, бавно еволюираща културна традиция от началото на ранния палеолит в Европа.

Палеонтологическият материал в новоразкритите пластове ни дава важни аргументи за тяхната интерпретация:

- тафономията и видовата асоциация, особено на дребната фауна потвърждава липсата на сериозни размествания и относително добре запазена първоначална стратиграфия

- присъствието на архаични видове от родовете *Allophaiomys, Lagurodon, Villanya* сред дребните бозайници, както на *Felis cf.lunensis, Meles cf.thorali, Pachycrocuta cf.perrieri, Canis etruscus, Ursus etruscus* сред едрата фауна отнася тези пластове към края на ранния плейстоцен, със сериозен потенциал и за по-ранно датиране. Това означава корелация с изотопните стадии, предхождащи 19-21 т.е. в абсолютни дати преди 900 000 г. BP.

Регионален карстов контекст. Заедно с детайлите в геологическия строеж и геоморфологията на близките околности (долината под и платото над скалния венец, в които е пещерата) през този сезон се обърна особено внимание на:

- източниците на пещерните отложения. Беше установено, че значителна част от раннoплейстоценските седименти има екзокарстов произход. За източник на някои алохтонни елементи в едрата фракция (кварцови и др. валуни), както и на част от дребната фракция (идентична асоциация от жел. окиси) се установи контакта между варовиковия комплекс от горната юра (калов, оксфорд) и залягащите под тях белоградчишки пясъчници и червени конгломерати от долната юра (лиас?). Този контакт е стратиграфски под пещерата, но няколко км на запад се издига над нея.

- динамиката в образуването на отложенията. Раннoплейстоценските пластове са нанесени както през входа (речен транспорт), така и откъм платото.

Що се отнася до постседиментационните нарушения на раннопалеолитните пластове, един от факторите е увеличение на влажността, преминаване на седиментите в полутечно състояние и отпушване на карстовата система, вероятно в началото на късния плейстоцен. Нашите разрези се намират вероятно в периферията на ефекта (всмукване, нагъване) от такова отпушване.

БЪЛГАРСКО-АВСТРИЙСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО

Васил Николов, Щефан Хилер, Татяна Кънчева

Продължи работата в започнатия през миналия сезон сектор във високата част на могилата. Поради това, че още в първите дни бяха установени останки на много голяма постройка, секторът беше разширен на запад и частично на север и юг, и общата му площ достигна 650 кв. м. При това разширяване бяха проучени и документирани още 21 мюсюлмански гроба от XVIII-XIX век.

Останките на постройката лежат на дълбочина 50-80 см под повърхността. Отнася се към третия строителен хоризонт отгоре надолу и според керамиката принадлежи към края на ранната бронзова епоха в Тракия - фаза Кирилово.

Постройката има силно удължен план с абсидно извита северна къса стена. Ориентирана е в посока С-Ю. При унищожителен пожар са добре изпечени разрушените останки от част от западната стена и значителна част от тавана.

Постройката има размери 26,78 Х 8,27 м. Стените й са били изградени в господстващата техника - плет, измазани дебело от двете страни с глина. Използвани са предимно кръгли колове с диаметър до 8-14 см, но също и разцепени на две дървета с диаметър до 18-20 см.

Постройката е разделена чрез две напречни стени на три помещения. Северното помещение е оградено от абсидата и крайните северни дялове на източната и западната стена, дължината му е е 5,37 м. Междинната южна стена е масивна. Вход е бил оставен вероятно в източната й половина. Подът на северното помещение е бил направен от жълта глина, но е силно неравен, с многобройни високи и ниски места.

Централното помещение е най-голямо и има дължина по оста на къщата 15,56 м. Южната му стена не е цялостна, достига близо до една пещ с отвор към запад; по този начин пещта е могла да отоплява и южното помещение на постройката. Подът е направен от сравнително дебел пласт жълта глина. Западната му половина е равна, а източната е коритообразно извита. В северозападният ъгъл на централното помещение вероятно има някаква площадка с дебела глинена основа или голямо огнище. В централната северна част се намира огнище с четиристранна форма и размери 1,90 (С-Ю) Х 1,60 м (З-И). В югоизточния ъгъл на помещението се намират останки от две зърнохранилища, изградени на място от глина. Първото е овално с размери 1,20 х 0,70 м, а второто е кръгло, с диаметър при основата 60 см.

Пещта се намира на прехода от централното към южното помещение, пред източната стена, явно с отвор към запад. Формата е явно подковообразна, със слабо извити страни. Запазените части от основата позволяват да се приеме, че размерите на съоръжението са приблизително 1,80 (И-З) Х 1,60 м (С-Ю). Преустройство се е наложило поради потъване на терена. Частично е запазена основата на купола.

В югозападния ъгъл на помещението се вижда силно разрушено кръгло огнище с конкавна горна повърхност и диаметър 70 см.

Южното помещение е също правоъгълно, дължината му е 5,95 м. Подът му е направен от сивокафява глина и е наклонен към юг.

Западно от тази постройка бяха установени силно разрушени останки от две други жилища - две пещи и зърнохранилища край тях, хромелно съоръжение, както и останки от детски урнов гроб. В боклучен насип над абсидното помещение на голямата постройка беше намерена бронзова брадва с втулка.

СОНДАЖНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КАПИТАН ДИМИТРИЕВО, ПЕЩЕРСКО

Васил Николов, Десислава Карастоянова, Венцислав Божилов,
Виктория Петрова

Завършването на програмата за изясняване на стратиграфията и периодизацията на културния пласт на селищната могила беше цел на сондажните разкопки през юли-август 2001 г.

Сондаж VIII с площ 7,5 кв. м е направен в южната част на могилата. Разкопан е пласт с дебелина 1,80 м, който лежи непосредствено върху къснонеолитните напластявания. Архитектурни останки не са регистрирани.

В керамичния комплекс са разграничени четири технологични групи:

A. Сиво-черна до черна керамика. Върху вътрешната и външна страна е нанесена графитна позитивна украса.

B. Светлобежова до кафява керамика с добре загладена до излъскана или полирана повърхност. Украсата е графитна позитивна, а по някои съдове има врязана или канелюрна.

C. Червена керамика със силно излъскана или полирана външна повърхност. Украсата е графитна, среща се и комбинирана между графитна и битумна или само битумна.

D. Керамика с "нарязана" външна повърхност. Светлокафявите или сиво-черни съдовете са изцяло покрити с гъсто разположени дълбоки врязвания, чрез които е нанесена украсата; в повечето случаи тя е инкрустирана с бяло вещество, а понякога се среща комбинирана с графит и червена пастозна боя.

Керамичният комплекс от проучения ранпохалколитен пласт носи основните характеристики на култура Караново V – Марица, но с локални особености. Специфичен елемент за западните части на Тракия е появата на червена полирана керамика (група C).

Броят на намерените в сондаж VIII предмети е сравнително голям, преобладаващи са кремъчните артефакти. Между зооморфните изображения особен интерес предизвиква протоме на овен, моделирано на ръба на плитка керамична "паничка". Главата и силно извитите рога са реалистично моделирани, очите са релефни. По фрагмент от придънна част на отворен керамичен съд е частично запазено релефно изображение на змия, спираловидно навита по вътрешните стени на съда.

Сондаж VI с площ 16 кв. м е направен в западната част на могилата. Разкопките достигнаха до дълбочина 1,85 м, а в контролен изкоп – до 2,45 м. Бяха проучени пластове от къснохалколитната, късножелязната и античната епоха. Най-долният пласт е достигнат само в контролния изкоп на дълбочина 2,20 м. Следващият пласт е с дебелина 1,60 м. Материалите от него се отнасят към края на ранната желязна епоха. Бяха установени останки от най-малко два строителни хоризонта. Първи строителен хоризонт е маркиран от огнище и подово ниво, установено на дълбочина 1,50-1,40 м. Втори строителен хоризонт е регистриран на дълбочина 1,35-1,25 м и е представен от подово ниво и огнище, както и от зърнохранилище от глина. Горната граница на пласта от края на ранната желязна епоха е маркирана при дълбочина 80 см. Най-горният пласт е с дебелина 35 см и се отнася към късноантичната епоха.

Керамичните съдове са изработени на ръка, но по изключение се срещат и такива, изработени на грънчарско колело (поне 10 бр.). Въз основа на вида украса (инкрустирана врязана украса, инкрустиран фурхенщих) и нейните орнаментални мотиви, част от керамичните фрагменти са отнесени към група Цепина. Керамичният комплекс принадлежи към края на ранножелязната епоха и трябва да бъде поставен в VII – VI в. пр. Хр.

Находките са малобройни. Към предметите с култово предназначение се отнася керамично зооморфно стълбче (вероятно част от по-голямо съоръжение).

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ СЕЛО ХОТНИЦА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2001 Г.

Стефан Чохаджиев, Недко Еленски

През 2001 г. бе допроучен II и проучен III строителен хоризонт на площ от 175 кв. м.

Проучени са части от три жилища – NN 1, 4 и 5 от III строителен хоризонт. При тяхното изследване се установи, че жителите от II строителен хоризонт са нивелирали терена – деструкциите от III хоризонт, посредством глинобитни площадки от трамбована глина с дебелина от 5 до 15 см. Често стените на жилищата са строени чрез изкопаване на траншеи в които са набивани дървени колове.

В жилище N 5 бяха открити "in situ" две колективни находки. Едната се състои от 24 неретуширани кремъчни пластини, а другата – от 15 тежести за стан в "станов порядък" – в редица с дължина 0,68 м.

В подовата замазка на жилище N 4, на площ от почти 0,5 кв. м, бяха открити повече от 200 предимно стъпални кости на животни. По предварителна информация от д-р Л. Нинов, костите са от елен, говедо, тур, дива свиня, овца и коза. Предполагаме, че това е кръвна строителна жертва.

Откритите множество цели и фрагментирани съдове са украсени с графит и минерална боя (бяла и червена). Рисуваната украса е разположена в горната половина на съдовете, а долната умишлено е оставена недозагладена.

В обект N 3 (жилище N 1) бе открито оригинално малко съдче с височина 7 см и вместимост – 250 куб. см. Съдчето е "засводено" и има малък отвор за изливане на течността. Преломът му има конкавно сечение. За сега допускаме, че предназначението на съдчето е за смесване на течности – своеобразен "шейкър".

Открити бяха няколко антропоморфни изображения – керамични фигурки на жени с врязана и инкрустирана украса; костени фигурки – плоски и триръбести.

Отбелязваме и наличието на предмети от глина и мрамор, наподобяващи по форма и размери конвексните златни пластини.

И през 2001 г. попаднахме на нова скромна находка от злато - една спираловидна халка с диаметър – 2,5/2,8 см; дължина на телта 12,2 см и дебелина - 1,3 мм. Спиралата е открита в кв. 57, под негорели деструкции от жилище N 3 от II хоризонт. Откриването на златни предмети на отдалечени едно от друго места, окончателно отхвърлят възможността да са част от т. нар. "Хотнишко съкровище". Типологическото им сходство показва едновременно широка употреба и стандартизация в тяхната изработка. Златната спирала има най-високо съдържание на злато – повече от 96% , почти 4% сребро и незначително количество – мед.

ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ РАЗКОПКИТЕ В МИКРОРЕГИОНА НА ДРАМА ПРЕЗ 2001 г.

Александър Фол, Ян Лихардус, Людмил Гетов, Рудолф Ехт, Илия Илиев

Разкопките в микрорегиона на Драма бяха концентрирани върху следните основни задачи:

1. Проучване на северния склон на селищната могила
2. Изследване на площните селища от Караново VI и Чернавода III на югоизточния склон на селищната могила
3. Сондажи в района на култовото съоръжение Драма -"Кайряка"
4. Сондажи на склона на м. Драма -"Долния герен"

Селищната могила Драма -"Мерджюмекя"

Работите вурху селищната могила се концентрираха в ареалите М07 и N07. Чрез тези разкопки бяха пресечени окопът об. 360 от Караново VI и запазените останки от вала от вътрешната страна на окопа. Досега наблюдения за наличието на вал бяха направени основно в южната и югоизточна част на селищната могила. Чрез извършения срез в северната част на ареал N07 бяха прорязани останките от вала,които се състоят от червеникаво-кафява глинеста пръст с варовикови включвания. От наблюденията в профилите на ареал N07 както и в източната част на М07 за база на вала се очертава ширина от 6-8 м.

В източната половина на М07 се очертаха селищни останки, най-често вкопани в пръстта на вала, което сочи, че те са или едновременни или по-късни от него. Всички обекти между които 5 ями (об. 1187, 1245, 1250, 1251 и 1253), 5 ями за колове (об. 1243, 1244, 1246, 1247 и 1248) както и 5 окопчета (об. 1249, 1252, 1254, 1255 и 1256) могат да се интерпретират като части от една или повече палисади, които сигурно са възникнали едва след времено на най-ранното селище от Караново VI, което е лежало в горната част на селищната могила.

Площни селища на югоизточния склон на селищната могила

Чрез тазгодишните проучвания бяха открити още поселищни останки от площното селище от Караново VI на югоизточния склон на селищната могила извън ограниченото от окопа об. 360 пространство. Те са локализирани в ареалите Р10, Р13, R09, R10 и R11. Всички обекти са открити след отстраняване на черноземa в светлата, бежаво до жълта, пясъчна до глинеста почва на речната тераса на Калница.

Като се вземат под внимание всички досега направени наблюдения на югоизточния склон може да се отбележи, че от площното селище от Караново VI са запазени само най-долните части, което може от една страна да се отдаде на силни ерозионни процеси от друга от покриването им от селищни обекти от Чернавода III. Селището е било напуснато от своите жители и се е разрушило по естествен начин под влияние на атмосферните условия.

Керамиката от предходната година както и тазгодишните находки потвърждават, че площното селище от Караново VI на югоизточния склон на Драма -"Мерджюмекя" е по-късно от лежащото върху могилата селище от Караново VI и светилището от този период.

През изминалата година бяха открити нови останки от периода Чернавода III, част от които се състоят от подподово вкопане и ями за колове, които образуват правоъгълна структура, във вътрешността на която бяха открити доста доказателства за металургична дейност. Това позволява интерпретация на тази постройка като работилница за обработка на метал.

Системните проучвания на голяма площ показаха, че при селището от Чернавода III не се касае за по-голямо поселение, а по-скоро за едно стопанство с една или две постройки.

През 2001 г. върху Драма -"Кайряка" се копа на три места, обаче без съществени резултати, като се изключи откриването на гроб от бронзовата епоха. Погребението е хокер наляво. Като погребален инвентар има кантарос с характерна набодена украса и форма, който се датира по-рано от типично украсените кантароси на група Черковна. Върху гробната яма е била насипана могила от варовикова глина.

През изтеклата година бяха извършени и 6 контролни сондажа с дължина 20 м и ширина 2 м в м. Драма -"Долния герен" с цел търсене на некропола на селищата върху селищната могила. Разкрити бяха общо 32 ями с различна големина, форма, функция и хронология. Въз основа на формата на профила се очертават четири категории ями. Отчасти разкопаните тук поселищни съоръжения могат да се датират чрез керамичния материал съвсем ясно във времето на III-II в. пр.Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК ЗА 2001 Г.

Явор Бояджиев, Величка Мацанова, Стоилка Терзийска-Игнатова

През 2001 г. проучванията бяха съсредоточени на северния сектор на могилата, където разкопки не са провеждани от 1996 г. Завършено бе разкопаването на основите на няколко зазимени от тогава съоръжения - пещи N10 и N 11 и зърнохранилище XV. При слизането в дълбочина в линия 9, в центъра на кв. $Е_9$ се достигна подовото ниво на II хоризонт от халколита. Поради денивилация на терена, останалата част от хоризонта потъва в дълбочина, посока изток. Тази денивилация е регистрирана и при I хоризонт, като разликата в дълбочините в западния и източния край на сектора достига до 0,30 м.

В южна посока (кв. Ж9 / З9), се очертава междужилищно пространство, което е съществувало като такова и през времето на жил. 4 (I хоризонт). Пластът е от сиво-жълта глина със зеленикав оттенък, примесен с въглени, на места пепел, фрагменти керамика, дребни камъни, животински кости. Откриха се много кремъчни артефакти – стъргалки, пластини, включително и колективна находка. Бе открита част от съдче тип "Криводол", керамично капаче. Почти в центъра на кв. $Ж_9$ се очерта петно от светложълта сбита глина, с полукръгла конвексна форма. В северната му част се откри миниатюрна златна пластинка.

В източната част на проучвания участък се достигна до следващото жилищно ниво. Очерта се под на жилище с размери ИЗ – 5,30 м, СЮ – 9 м, което обхваща квадрати Е8 / $Е_7$ и $Ж_8$ / $Ж_7$. Най-северната му част е разрушена от римския подпорен зид. Цялата площ на жилището е покрита с горели деструкции. В северната част пръстта е жълто-сива с пепелни петна и въглени. В източната се наблюдават жълто-кафяви и черевеникаво-кафяви участъци, деструктивни елементи примесени обилно с пепел и въглени. Фиксират се две кръгли съоръжения – в субструкция стеничките са изградени от концентрично разположени ивици от светложълта, жълто-кафява и сиво-зеленикава глина. Южното съоръжение е с диаметър 1,10 м, дебелина на стената 0,10 м; северното има размери ИЗ – 1,35 м, СЮ – 1,15 м, дебелина на стените 0.15 м, нарушено е в северната си част. Запълнителят е от сиво-кафява пръст, примесена с въглени. Източно от тези съоръжения (кв. $Е_7$) бяха открити зърнохранилища 28 и 29.. Непосредствено до зърнохранилищата, от изток се разкриха две успоредни ивици с посока С-Ю. Вътрешната ивица е от сиво-зеленикава глина, а външната от розово-жълтеникава глина. В нея са фиксирани три дупки от колове. От същата глина е изградено и зърнохранилище 28. Вероятно към новорегистрираното жилище принадлежи и съоръжение N 8 (кв. $Ж_8$), открито през 1996 г. Под подложка от дребни камъни се очертаха две успоредни петна от горяла глина с лентеста форма. От северната им страна се проследява редичка от четири дървени кола с посока И – З (от овъгленото дърво бяха взети проби за въглеродно датиране). Петно със същата структура има и на 0,80 м в западна посока. Съоръжението има елипсовидна форма и коритообразно хлътване в средата. Размери И-З – 2 м, С-Ю – 1,10 м. Запълнено е със силно горяла стенна мазилка. Сред нея се откри зооморфна фигурка на птица. Под деструкциите следва слой от черна пепел и въглени с дебелина до 0,08 – 0,10 м. Южно от съоръжението се разчисти струпване от керамични съдове, два хромелни камъка и 4 дялани, средни по големина камъка. Проучването на жилището и съоръженията ще продължи и през следващия сезон. За сега можем да кажем, че жилището е покъсно от началото на II хоризонт и се свързва вероятно с ниво 4а, проучено през миналите години.

По време на разкопките бяха проучени и гробове N 101 и N102 в кв. О3/О4 – периферия на могилата, на източния склон.

Гроб N 102. Дете на 7 год. Ориентиран И-З, черепът на запад. Скелетът е изпънат по гръб.

Гроб N 101. От скелета е запазен само черепа, който е силно разбит. Той принадлежи на дете на 3-4 години. По всяка вероятност скелетът е разрушен от римския подпорен зид.

Във връзка с вземането на проби за палинологичен и почвоведски анализ, бяха зачистени отделни сектори от Централния профил и заложени 6 сондажа по периферията на могилата и в околността. Чрез геосонда бяха взети серия проби от терасите и поймата на р.Тополница. Беше зачистен и продължен в дълбочина сондаж А в откритото селище западно от селищната могила. Установено бе, че под пласта от РБЕ има халколитни напластявания. Керамиката е характерна за горните два хоризонта от халколита.

ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ПРИ С. КОВАЧЕВО, ОБЩИНА САНДАНСКИ

Васил Николов, Лиляна Перничева, Марион Лихардус-Иттен, Ж.-П. Демул,
Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов

През 2001 г. разкопки бяха извършени в сектори A, B, F, G, L, O и T, върху площ от 600 кв. м. Демонтирани бяха и вътрешните ребра с ширина 1 м.

В края на разкопките във всички сектори се стигна до стерилната почва, с изключение на централното ребро, с първоначална ширина 2 м.

Сектор А

Бяха проучени няколко структури предимно вкопани в материковата почва. Интерес представлява пласта от сива, доста чиста глина с дебелина ок. 30 см. (стр. 2794). В южната част на сектора бяха разкрити останки от две жилища (стр. 2841и стр. 2843).

Сектор В

Тази година беше проучен пласт с дебелина 70 см. Разкрити бяха траншеи (стр. 2809, 2811 и 2883 и 2738) определящи границите на къща (стр. 2581) с размери 4 м х 6 м., ориентирана СЗ-ЮИ. Под нея бяха разкрити следи от по-ранна къща (стр. 3199). Тя се явява като концентрация от 3 подови нива (стр. 3253, 3256, 3259) и едно ниво мазилки (стр. 3255), които лежат върху запълнител от камъни и фрагменти керамика във т.н. санитарна яма (стр. 3194).

В ЮЗ част на сектора, под стр. 2800, бяха разкрити развалини от пещ (стр. 3138), която се състои от 2 подови замазки, положени върху каменна подложка.

След проучването на всички структури, регистрирани в културния пласт, се очертаха двете траншеи (стр. 3010 и 3329) вкопани в материковата почва, които са продължение на траншеите от сектор А. В тях се намират дупки от колове с доста голям диаметър до 50 см. В СИ край двете траншеи се съединяват с перпендикуларна траншея (стр. 3336 и 3352), с посока СЗ-ЮИ.

Сектор F

Този сектор е запазен в две части И и З. а централната му част е заета от сондажа направен през 1981 год.

В ЮИ част на сектора продължи проучването на останките от къща - стр. 2034, част от нея е разкрита в сектор К.

Западната част на сектора, силно разрушена от ерозията, бе изчерпана на два пласта. В първият пляст се рязкриха няколко концентрации на камъни и фрагменти керамика, а във второто ниво от жълта пръст.

След проучването на културния пласт в материка ясно се очертават четири траншеи. Две от тях с посока СЗ-ЮИ (стр. 3205, 3211) без дупки от колове. Другите две (стр. 2867 и 3252) са продължение от сектор А и оформят прав ъгъл със траншеята (стр. 3211).

Сектор G

Тази година работата бе концентрирана в южната част на сектора, тъй като проучванията в северната част бяха приключени още през 2000 г.

Проучени бяха останките от две къщи (стр. 2793 и 2933) от най-ранната фаза на селището. Те са ориентирани СИ-ЮЗ и имат приблизителни размери: 4 м х 5 м и 4 м х 4 м. Вътре бяха разграничени няколко подови нива от бели конкреции

Между подовите нива в къща (стр. 2793) беше намерено внушително количество от кремъчни пробивачи (около 80 бр.) и парчета миди. Вероятно става въпрос за специализирано място за изработване на гривни от мида.

Доразкрита беше и траншеята с много дупки от колове стр. 2909, която минава по диагонала на сектора. Тя е част от голямата къща (стр. 3383). Стратиграфските наблюдения показват, че тя е разрушила къщите - стр. 2793 и 2933.

Сектор L

Основната цел беше проучването на трите къщи (стр. 2034, 3296 и 3297) от найранната фаза на селището. Установи се, че къща (стр. 2034) има 2 фази на използване:

- по-ранна, към която принадлежат подовете – стр. 2224, 2190 и 3327.
- по-късна, към която принадлежат подовете – стр. 2191, 2200

В източната част на сектора бе разкрито жилище – стр. 3296. То се характеризира с няколко подови нива от бели конкреции (стр. 2540, 2541) и кафява трамбована глина. Жилището е ориентирано СИ-ЮЗ.

Третото жилище (стр. 3297) се намира в централната част на сектора. Към него спадат няколко пода, пещта (стр. 2462) и концентрацията от камъни пред нея (стр. 2570).

Пещта има почти квадратна форма с дължина 90 см. Тя е ориентирана ЮИ-СЗ, като отвора се намира откъм ЮИ страна. Разграничени са 4 подови замазки (стр. 2951, 2952, 2953 и 3158) с дебелина от 1 до 5 см. Всеки под излиза пред отвора на пеща оформяйки вид стъпало с височина от 5 до 10 см.

И трите жилища принадлежат към най-ранната фаза на селището - Ia.

Сектор O

Работа в този сектор беше съсредоточена в северната му част, тъй като проучването на южната част приключи още през 2000 г.

Продължи проучването на жилищата в северната част на сектора. Разграничени бяха два начина на подготвяне на терена предназначен за жилище:

I - чрез платформа от жълтеникава, сбита глина.

II - чрез платформа от рохкава глина, примесена с фрагменти керамика.

Проучването на водните канали в южната периферия на сектора показа, че при тях има целенасочена интервенция от страна на обитателите на това селище, изразена чрез построяване на един вид баражи (стр. 2501 и 2908) и на запълване с пръст донесена от друго място (стр. 2538).

Повечето от разкритите структури принадлежат към по-късните периоди от развитието на селището, Iв, Ic, докато най-ранния период е много слабо застъпен.

Сектор T

Разшири се сектора в западна посока със цел да се проучи частично разкрито каменно струпване (стр. 2233). В резултат на това се разкри каменен зид (стр. 3145) с посока СЗ-ЮИ и разширяващ се в югоизточната си част. Предназначението на тези структури за сега не е ясно, но всички те принадлежат към раннобронзовата епоха.

Най-голямо постижение през тази кампания е регистрирането на постройка (стр. 3383) с внушителни размери 9 x 14 м в централната част на изкопа. Границите ѝ са определени от траншеи с дупки от колове в тях, ориентирани СИ-ЮЗ. Траншеите са изкопани в материка, но къщата принадлежи към по-късната фаза от развитието на селището.

В резултат на проучванията бе придобито и голямо количество археологически материал. Най-голям дял заема керамиката, почти 2 тона. Декорираната керамика запазва своите 3% от общ дял на керамичните фрагменти.

Рисуваната керамика, бяло върху червено, намерена тази година, потвърждава наблюденията за нейната еволюция. Рисуваната керамика бяло върху червено показва дълга стилистична еволюция от тънколинейна рисунка към широколинейна със сложни мотиви. На тази основа бяха разграничени 4 периода в развитието на ранния неолит (Ковачево Ia–Id) в селището. Най-ранния период Ковачево 1a, който за сега не намира аналогии в региона, има дълго развитие в селището, вероятно с няколко подфази.

Регистрирани бяха 312 бр. находки (каменни и костени оръдия, антропоморфни и зооморфни фигурки, амулети, култови масички, пинтадери). Най-многобройни са кремъчните артефакти (130 бр.), направени главно от черен кремък. Между тях преобладават пробивачите и пластинките за сърп. Кремъчните оръдия показват тенденция към намаляване на тяхните размери, като трябва да подчертаем, че в най-ранните пластове не се намират дълги пластини, направени от жълтеникав кремък.

Получиха се и 3 нови радиовъглеродни дати. Датата от най-ранното ниво в сектор E: 6159-5926 B.C. кал. Пробите на C14 са изследвани в лабораторията на Лионския университет във Франция.

Бяха взети и проби от пещта в сектор L за археомагнитното изследване.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В МЕСТНОСТТА "БРЕСТА" КРАЙ С. АЛТИМИР, ВРАЧАНСКО

Стефан Александров, Георги Ганецовски

Спасителните разкопки в местността "Бреста" през 2001 г. бяха реализирани от екип в състав н.с. д-р Стефан Александров (АИМ БАН) - научен ръководител, Георги Ганецовски от РИМХГ - Враца (заместник научен ръководител), Спас Машов от РИМХГ - Враца, Евгения Найденова от ИМ - Оряхово и студенти от НБУ и СУ. Участваха общо 22 работници от с. Алтимир.

Проучванията се проведоха на два етапа:

1. Първият етап беше реализиран върху площ от 50 кв. м. през април и началото на май 2001 г. Неговата цел бе да завърши разкопаването на съоръженията открити през 2000 г., които останаха непроучени поради зимното прекъсване на разкопките.

2. Вторият етап беше осъществен през периода 19 юли-16 август с разкопаването на участъка лежащ под асфалтовата настилка. Провеждането на този етап изискваше съгласувано отбиване на движението по ново временно трасе и отнемане на настилката заедно с чакълената подложка от страна на фирмата изпълнител.

Реализацията на спасителните разкопки стана възможна благодарение на осигурени допълнителни средства от Изпълнителна агенция „Пътища" като инвеститор по реконструкцията на второкласен път N 15 Враца-Оряхово. Необходимо беше провеждане на съгласувано отбиване на движението по ново временно трасе.

Проучена беше площ от 500 кв. м в резултат на което бяха открити още 18 археологически съоръжения от различни епохи. Установи се, че при строителството на пътните артерии хумусния пласт изцяло е отнет. Поради това съоръженията се откриват на малка дълбочина между 0,4-0,6 м. Представяме ги хронологически както следва:

Спасителните проучвания показаха, че сме попаднали на култов център обслужвал праисторическо селище, което се намира южно от изследвания участък. Открити са още седем погребални угощения (общо от предходната година са открити 14 погребални угощения). Те представляват плитки овални или кръгли вкопавания с диаметър между 1,5 и 2,0 м. и са концентрирани в северната част на проучвания сектор. Запълнителят им е с дебелина 0,4-0,5 м. и се състои от пепел наситена с ритуално натрошена керамика; много кремъчни остриета; каменни сечива, които почти винаги са използвани вторично; тежести за стан; глинена статуетка или култова масичка и голямо количество кости от едър рогат добитък (вероятно говедо). Някои от "тризните"са богати на археологически материали, други са значително по-бедни. Констатирана е следната важна особеност: в богатите погребални угощения винаги присъства глинена фигурка или култова масичка, докато в бедните откриваме ограничено количество животински кости, малко керамика и оръдия на труда. По наше наблюдение богатите "тризни" съдържат кости на цяло говедо.

Проучени бяха две вкопани съоръжения. Те са големи и сравнително дълбоки овални ями с размери между 2,5 и 6 м. Дълбочината на дъното варира между 0,60 и 2,10 м. Запълнителят им е сиво-пепеляв и съдържа опалени замазки, голямо количество натрошени съдове, глинени фигурки черепи с рога от едри преживени животни, каменни, костени и кремъчни инструменти. Някои от погребалните угощения и вкопани съоръжения са нарушени от късноантични ями запълнени с битова и строителна керамика от III-IV в. Керамиката принадлежи към т. нар. **"Градачка фаза"** между късния неолит и ранния халколит с елементи на явленията Винча В2-С1 и Въдастра III-IV.

Погребалните угощения от Бреста са без аналог в Западна България и дават ценна информация относно извършването на определени ритуали в **края на неолита и началото на халколита.**

Открити бяха разпръснати керамични фрагменти, както и костено-рогови находки от **раннобронзовата епоха**, които произхождат от разрушено при строителството на шосето съоръжение.

Голям интерес предизвикаха съоръженията от **ранножелязната епоха**. Проучени бяха две дълбоки крушовидни ями подобни на тандири и едно голямо полувкопано глинено съоръжение (пещ или култова маса). Установи се, че при изграждането на глиненото съоръжение е разрушена праисторическа "тризна". Съоръжението съдържа урновидни съдове характерни за култура Басараби, горяла пръст, пепел, овъглено жито и дребни (птичи) костички. То е прекратило съществуването си след стихиен пожар, при който глинените мазилки са се остъклили, а керамиката се е деформирала и напукала.

Представените структури, заедно с ямите, открити през 2000 г. оформят комплекс от ритуални съоръжения, функционирали в края на ранножелязната епоха.

Ямите от **късната античност** са разпръснати без особен порядък върху територията на целия обект. Те са с кръгъл или елипсовиден отвор, а във вертикално сечение имат цилиндрична или крушовидна форма. Цилиндричните ями са запълнени със строителна и битова керамика, части от бронзови предмети и монети, датиращи от IV в. Вероятно това са ями за отпадъци. Те са нарушили праисторическите съоръжения и поради тази причина инвентарът им е силно разбъркан.

Ямите с крушовидна форма във вертикално сечение са сравнително дълбоки, като дъното им достига до 2,4 м. от повърхността и имат характеристиките на тандири. За това говорят формата, тъмносивия рохкав запълнител, наличието на въглени, пепел и следи от замазки, концентрирани в дълбочина.

В м. „Бреста" бяха разчистени и две вкопани съоръжения датиращи от периода VIII-X в. Те са разположени в южната му част и могат да бъдат определени като ранносредновековни полуземлянки. В тях се откриха каменни отоплителни съоръжения, градени от ломени камъни, спонени с глина и укрепени с вертикално забити плочи, както и характерната за **ранното средновековие** керамика (гърнета с врязани линии, т. нар. "гребенчат орнамент" и релефни знаци по дъната).

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ДАНА БУНАР-1 В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЕОРГИ ДОБРЕВО ПРЕЗ 2001 Г.

Красимир Лещаков, Надежда Тодорова, Елена Ангелова, Красимир Ников,
Ралица Иванова.

През 2001 г. разкопките на Дана бунар-1 бяха съсредоточени в източната част на обекта. Бяха махнати съществуващите пътеки, разширена бе план-квадратната мрежа до източната граница на обекта, започнати бяха нови квадрати и бяха допроучени вкопаните структури, разкрити през 2000 г. Бе установено, че освен видимите нарушения на обекта, следствие на изграждането на едно платно на АМ Марица и на селскостопанската обработка, през кв. F_{24}, F_{25}, G_{25} и др. са прокопани съвременни канали, разрушили съоръжения от халколита, бронзовата и желязната епоха.

1. Жилища от ранния халколит. Проучените изцяло или отчасти жилища се разполагат в кв. F_{20}/G $_{20}$ кв. G_{20}/G_{21} **кв. F_{26-27}** и кв. F_{32}. Жилищата са вкопани, но не е възможно да се установи оригиналното ниво на тогавашния терен; днес дълбочината е от 0,50-0,60 м до 0,80 м спрямо сегашното ниво на повърхността. Проучените жилища са ориентирани северозапад-югоизток. Формата им е издължена овална, без рязко очертани ъгли. Имат размери до 7,50 – 9 м дължина и до 4,50-5 м ширина. Входове не са документирани. Няма данни за конструкцията на стените и покрива, но вероятно стените са били глинобитни или изградени в смесена техника – глинобитна, допълнена с колове, доколкото може да се съди от големите парчета от опалена глина и някои петна с голяма концентрация на въглени. Сигурните дупки от колове или стълбове няма. Стените са били укрепвани и с варовикови къмъни. Подовете са от трамбована глина, незамазани. Прави впечатление, че в проучените напълно и запазени от по-късни нарушения раннохалколитни жилища липсват стабилни отоплителни съоръжения, а има само временни леки огнища. При някои от жилищата има разширения, използувани като складове. Керамиката е характерна за ранния халколит – т. нар. култура "Марица", но е открито и едно столче от глинен съд с врязана украса, типична за периода Караново IV (дълб. –2,25 м R). Сред находките заслужава да се отбележат кремъчни артефакти и една цяла каменна тесла. Освен тях *in situ* са отбелязвани тежест за стан, многобройни кремъчни артефакти и парче медна стопилка.

2. Структура от РБЕ. В ЮЗ ъгъл на **кв. E_{26}** бе разчистена вкопана структура от РБЕ 2, размери – 2,10 м на 1,35 м. Максимална дълбочина на вкопаване – 2,50 м R, или 0,60 - 0,65 м от нивото на терена. Пръстта от запълнителя е сиво-черна, с фина структура, отделни въглени. В пласта са открити керамични фрагменти с висока концентрация и голямо количество животински кости. В рамките на вкопаването се очерта по-малко вкопаване с диаметър 0,60 м. По периферията на ямата сравнително ясно се очертаха в светлия стерилния пласт няколко тъмни (черни) петна с правилна кръгла форма и диам. между 0,05-0,07 м (дупки от колове?). Имайки предвид парчетата от замазка на огнище и находките - тежест за стан, глинен прешлен за вретено и кремъчните сечива, можем да допуснем, че става въпрос за леко вкопано жилище.

3. Ями от желязната епоха. През 2001 г. продължи проучаването на ями от желязната епоха, които са пресекли пластовете от халколита и бронзовата епоха и са проникнали в стерилния терен на значителна дълбочина. Те се отнасят към проучваното вече две години тракийско ямно светилище, разположено около големите извори Дана Бунар. През 2001 г. бяха проучени следните ями в **Кв. F_{16}, F_{23}**, G_{24} и G_{25}. Някои от тях са запечатани с глина или с огнища. В пълнежа има хромелни камъни, парчета от преносими огнища, глинени съдове, изработени на ръка и на колело, кости от животни и др.

4. Пещ за строителна керамика от римската епоха. Пещта е на 65 м от проучената вече римска сграда и е вкопана в естествения склон над старото корито на р. Марица. Горивната камера е на по-голяма дълбочина – над 1 м, докато краят на предпещната площадка вероятно е достигал до тогавашното ниво на терена. Дължината на пещта е 6,50 м, а ориентацията – северозапад-югоизток. Функционално свързана с нея е една правоъгълна яма (1,40 X 0,90 м), проучена през 2000 г. и използвана като депо за суровина. Големите размери на долната камера и почти пълното отсъствие на фрагменти от битова керамика, намерени при разчистването на съоръжението, ни позволяват да предположим, че пещта е служила за изпичане на строителна керамика. Продукцията се е състояла от тегули, имбрици, квадратни тухли и кръгли тухли за хипокауст. Материалите в пещта и около нея я синхронизират с римската сграда северно от нея – края на II - първата половина на III в. Възможно е пещта, както и сградата, да е разрушена при готското нашествие в средата на III в.

5. Средновековно плитковкопано жилище. Жилището е разположено в централната част на обекта, в кв. E_{20}-F_{20}. Дълбочина на вкопаването не може да се установи със сигурност поради промените в терена. Размерите му са 3 X 3,20 м, а ориентацията – югозапад-североизток, с вход от югозапад. Не са запазени данни за конструкцията на стените; подът е изграден от трамбована глина. В североизточния ъгъл на жилището бе разчистено отоплително съоръжение – каменна печка, с неправилна правоъгълна форма и размери 1,20 X 1,40 м.. Тя е изградена от дребни и средни ломени камъни. На пода на жилището, главно около отоплителното съоръжение, бе намерена фрагментирана керамика на бавно колело, украсена с врязана вълниста украса, която би могла да се датира в рамките на IX век.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. АПРИЛЦИ, ПАЗАРДЖИШКО

Явор Бояджиев, Стоилка Терзийска-Игнатова

Разкопките се наложиха поради преминаване на газопровода от България за Югославия и Македония през южната периферия на праисторическо селище. В тази си част то е дълго в посока И-З около 90 м. Проучването се осъществи чрез три сондажа, всеки с дължина 10 м и широчина 2,50 м, като в сондаж 2 до стерилен терен беше проучена само западната му половина - 2В. Сондажи 1 и 4 се намираха съответно в източния и западния край на обекта. Те обхващаха северната част на две големи петна от сива пръст, оформили се при прокопаването на газопровода, които личаха и в канала за контролен кабел от южната му страна, вкопани в стерилната кафява глина. Сондаж 2 беше разположен в централната част на полосата, където пръстта бе тъмнокафява до кафява, като в нея личаха разбити обмазки. Установи се, че в източния и западния край на проучваната периферия на селището са разположени две уземни жилища. Те са били с внушителни размери. Северната "стена" на жилище 1 е проследена на разстояние 7,20 м, без да са установени краищата ѝ нито в източна, нито в западна посока. Северната "стена" на жил. 2 е установена в продължение на 6. 40 м, но по повърхността личи, че в западна посока то продължава поне на още 5 м. Границите в южна посока на сградите не са установени, но според размерите на петната сива пръст, които им съответстват, те продължават на около 10 м в южна посока (сивият запълнител, вкопан в материковия терен, личеше добре в канала за контролен кабел, намиращ се на 9,50 м южно от северния край на сондажите). Основната част от жилищата са заемали помещения, вкопани поне на 0,90 м в тогавашния терен. Сградите са използвани продължително време, в резултат на което вкопаната част постепенно се е запълвала. Това е налагало периодичното им подновяване и преустройване.

Жилище 1. Намира се в югоизточната периферия на селището (сондаж 1). Общата дебелина на културния пласт в проучената му част достига до 2,10 м. Той обаче явно е бил по-дебел, тъй като от една страна в него не включваме повърхностния слой от около 0,20 м, който е силно нарушен и объркан в процеса на обработка на земята и при подготвителните работи за газопровода, а от друга има редица индикации, че вкопаването в непроучената му част е било по-голямо. Най-долният под има ясно изразен наклон (под ъгъл от около 30^0) в южна посока. В проучената северна периферия бяха установени три основни етапа:

I-ви. От дъното до ивица белезникава глина с варовикови конкреции. Находките от този етап са малобройни. Личат локални напластявания и прослойки. Те са най-ясно изразени в югоизточната част, където се установиха четири подови нива над първоначалния под, които се спускат косо надолу. Явно през този етап основната част от помещението се е намирало в южна посока, оставащо в непроучената част. Пластът от етап I е дебел около 0,80 м, но той се увеличава в южна посока, където вкопаването се задълбочава. Не е изключено в централната, най-дълбока част на помещението, да е съществувал и един по-ранен етап на неговото използване. Находките, включително керамичните фрагменти, са малобройни. Вероятно това се дължи на обстоятелството, че през този период проученият сектор от сградата се е намирал в самия северен край на жилищното помещение, като все още е представлявала по-скоро част от косо вкопаната стена, отколкото от същинското място за обитаване.

II-ри. Маркира се от слоя белезникава глина с варовикови конкреции, който бележи началото на ново подово ниво. Върху него е построено и огнище. Впоследствие то е било подновявано на четири пъти, като в три от случаите личат и частични ремонти. Многократно е подновявана и обмазката с глина, която обаче не образува отделни, ясно изразени подове, а е примесена със сивозеленикавия запълнител. Общата дебелина на слоя, в който се среща белезникава глина, достига до 0,30-0,35 м. Обикновено в петната с белезникава глина има и концентрация на фрагментирани съдове, като явно тази комбинация бележи отделни подетапи в развитието на подовото ниво. От този етап е най-голямото количество от археологически находки - фрагментирани съдове, глинени тежести, каменни оръдия на труда, идол, животински кости. Краят му съвпада с изравняването на вкопаната част с наземната и с превръщането на цялото жилище в наземно. Дебелината на пласта от етап II е около 0,60 м.

III-ти. През него жилището съществува като наземно. Вероятно подовото му ниво се е разширило в северна посока, тъй като не бяха установени следи от северната стена през този етап. Могат да се разграничат три подетапа. Първият е от дълб. 0,90/0,85 м до дълб. 0,75/0,70 м, където личи промяна в пръстта и ниво с концентрация на керамика и находки. Вторият е от това ниво до началото на струпването от разтрошени мазилки и камъни в западната част на сонд. 1А. Дебелина на пласта е около 0,20-0,25 м. Към третия (с дебелина поне 0,20-0,30 м) спадат споменатото струпване и откритият in situ съд в източната част на сондажа, които бележат последното подово ниво.

Жилище 2. Намира се в югозападната периферия на селището (сондаж 4). В него са установени пет етапа:

I-ви. От първоначалния под до първото обмазване на запълнителя с жълта глина. Дъното се намира на 0,85-0,90 м под нивото на тогавашния терен. Покрито е с жълточервеникава песъклива глина. В нея личат останки от две леко вкопани кръгли обгорели съоръжения - вероятно за поставяне на глинени сачове.

II-ри. На около 0,20-0,25 м над първоначалния под, върху сивозеленикавия запълнител, е направено ново подово ниво от около 0,03 м дебел слой стерилна жълта глина. Слоят е по-ясно изразен в източната половина на помещението. В западната му част той е по-тънък и на места прекъсва. В тази част под него се намира около 0,15 м дебел слой от сивокафеникава глина, която е много силно трамбована. Вторият етап е сравнително кратък - оставил е само около 0,08-0,10 м дебел пласт запълнител.

III-ти. Започва с ново подово ниво от жълта глина, намиращо се на 0,40 м под древната повърхност. То е по-дебело от първото - около 0,06-0,07 м и се проследява ясно по цялата разкопана площ в жил. 2. Подът обаче не опира до стената от материкова глина, като достига на около 0,25-0,35 м от нея. Същата ситуация се наблюдава и при по-ранния под. Като се има предвид, че това разстояние отговаря на диаметъра на откритите две дупки от колове, изглежда, че покрай северния край на вкопаването е имало и стена, отделяща помещението от материковия терен. Вкопаването тук е много по-отвесно, отколкото при жил. 1. Третият етап завършва със запълването на вкопаната част и изравняването и с древната повърхност, когато жилището става наземно.

IV-ти. Това е периодът на използване на пещта. Помещението се е разширило в северна посока за сметка на усвоения наземен терен. До северната стена е построена пещ, северната половина на която залягa върху материка, а южната - върху запълнителя на вкопаното помещение. Пръстта в северния край на сондаж 4В е близка по цвят и структура до материковата глина и навярно произхожда от размитата стена на сградата, изградена с глината от изкопа за жилището.

V-ти. Периодът след унищожаване на пещта. Много слаби следи от човешка дейност - няколко големи керамични фрагмента, кремъчна пластина. Възможно е този район да остава извън обсега на последното жилище, което евентуално е променило своето място или размери.

На 2 м източно от СИ-я ъгъл на жил. 2 бе открита пещ със запазен купол, южната половина на която остава в профила. Тя лежи директно върху материковия терен и вероятно е обслужвала жил. 2 през първите му етапи, като е оставала извън него.

Между жилища 1 и 2 остава пространство с дължина около 55 м. Характерът на културния пласт в него (сонд. 2, 1В, 4А) е аналогичен с този в жилищата след като те стават наземни. Изглежда, че животът в пространството между жилищата е бил по-интензивен през по-късния етап на съществуване на селището, когато вкопаните обекти са били запълнени и жилищата са станали наземни. Разчистените обмазки и концентрацията на археологически материали на дълбочина 0,30 - 0,40 м в сонд. 2, както и разнесените от машините обмазки в пространството между сонд. 2 и 4, дават основание да се приеме, че през последния етап на съществуване на селището в това пространство също е имало архитектурни съоръжения. Възможно е да са възникнали нови жилища, а старите да са променили своите размери или местоположение.

Открито бе значително количество керамичен материал и разнообразни находки, общо 95 броя. Археологическият материал от проучената част на селището показва някои специфични особености:

- Изключително малко животински кости - особено до дълбочина 1м. Малко повече кости има във вкопаните обекти (включително и ямата в сонд. 2В), но и там количеството им е значително по-малко от обикновено.
- Голямо количество каменни оръдия (общо 33 броя) - особено чукалки, чукалко-гладилки (с различни форми и размери), хромели.

- Сравнително малък брой кремъчни артефакти - едва 7.
- Голям брой глинени тежести (36) - с разнообразни форми, но приблизително еднакви по размери и тегло (т.е. най-вероятно с еднакво предназначение). Най-голямата им концентрация е покрай линията на вкопаването в сондаж 1.
- Относително голям брой дъна на съдове с отпечатъци от рогозки.

Освен изброените по-горе находки бяха открити още три фрагментирани антропоморфни статуетки, седем фрагмента от култови масички, две костени шила, различни керамични предмети.

Откритият керамичен материал като технология, комплекс от форми и украса, се отнася към култура Караново III. Масово са застъпени типичните за културата цилиндрични чаши с високи дръжки с издатък; разлатите паници на четири високи крачета и с удебелен навътре устиен ръб, украсен с насечки; купи със заоблено биконично тяло и висок прелом, обикновено украсен с пъпки; кани. Повърхността на съдовете най-често е черна или сиво-черна, добре излъскана. Среща се и канелюрна украса. Откритите фрагменти от култови масички също показват характерни за Караново III черти. Сред керамиката са налице и някои елементи, които имат аналогии в етапа Караново III/IV в североизточната част на Тракия - леко удебеляване на преломите и слабо изтъняване към устията при биконичните купи. Същевременно бяха открити няколко фрагмента с червена ангоба, както и едно ниско кухо столче, типично за ранния неолит. Дебелината на културния пласт - най-малко 2,50 м - съответства на най-дебелите напластявания от култура Караново III, включващи всичките ѝ етапи (Караново II/III, III и III/IV). Следователно, като се вземе предвид керамичният материал в неговата цялост, както и дебелината на културния пласт, може да се приеме, че селището съществува от самото начало на култура Караново III (етап II/IIIII в района) до нейния край и постепенната ѝ трансформация в Караново IV.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ С. ДЖУЛЮНИЦА - „СМЪРДЕШ“, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

Недко Еленски

Неолитното селище в с. Джулюница, местността "Смърдеш"е разположено на първа незаливна тераса. Археологическите проучвания се проведоха от 10. 10. до 21.10.2001 г. и се извършиха със студенти от специалност "Археология" при ВТУ "Св. св. Кирил и Методий".

Проучванията се извършиха чрез шест сондажа.

Сондаж I е разположен върху източната част на терасата. Размери му са 3 Х 2 м с ориентация север/юг. Проучването в този сондаж установи вкопаване, което по всяка вероятност представлява ров. Вкопаването започва от 0,40 м и достига до 1,20 м, а максималната му ширина е 2,80 м. Отлаганията са хомогенни и имат сиво-кафяв цвят, а плътността им е повишена. На дълбочина 0,80 м се разкри човешки скелет по цялата дължина на вкопаването (2,80 м). Разположението на костите показва, че скелетът не е в анатомичния ред. Костите се групираха според частите на човешкото тяло и като отделни кости, но със запазване на анатомичния ред на костите. Това се констатира за областта на гръдния кош, гръбначния стълб в коремната област на тялото, ръцете, долната челюст, краката. Проследява се и последователността на "полагането" на отделните части като първи са гръдния кош, гръбнака и ръцете. След тях следват лицевата част на главата, долната челюст, таза, бедрените кости и пищялите. Тези наблюдения показватват разчленяване на тялото (обред ескарнация). Друга констатирана особеност е поставяне (натрупване) на камъни върху костите. Камъните, попаднали върху кост са предизвикали раздробяване на малки костици или счупване на две. Предполагаме, че те са хвърляни върху човешкото тяло. Вкопаването се отнася към бронзовата епоха. Намерената керамика е на нивото на скелета или под него.Това са големи единични фрагменти от съдове. По всяка вероятност става въпрос за трета фаза на ранния бронз с аналогии в етапа Свети Кирилово и култура Глина.

Сондаж II е с размери: дължина - 3 м и ширина - 1 м и ориентация-изток/запад. Той е изчерпан на дълбочина - 0,35 м и в него не се установи здрав културен пласт. Керамиката е неолитна и халколитна.

Сондаж III е с размери: дължина - 3 м и ширина - 1 м и ориентация-север/юг. В него се установи вкопаване, което започва от 0,30 м и достига до 0,90 м. На дъното на вкопаването се разкри хромел с дупка, счупен на две. Предполагаме, че това е част от землянка. Следващият пласт е от 0,90 м до 2,45 м и е хомогенен. В южната част на сондажа започва вкопаване до дълбочина 1,30 м. Постепенно, под наклон от 45^0 и чрез още едно стъпало преди се стига до дъното. Може да се отнесе към бронзовата епоха. Под този пласт в южната част на сондажа е запазен жълто-кафяв пласт като към юг се увеличава неговата дебелина, а в северната част - липсва. Керамиката може да се отнесе към ранния неолит. В пласта е открит и един обсидианов артефакт.

Сондаж IV е с размери: дължина - 2 м и ширина - 1 м и ориентация-север/юг и е разположен върху югозападната част на терасата. От 0,75 м до 1,35 м пласта представлява част от горяло жилище, което принадлежи към третата фаза на късният енеолит. Следващият пласт (от 1,35 м до 1,70 м) също се отнася към енеолита. В пласта на дълбочина от 1,70 м до 1,90 м присъства и керамика от ранния неолит.

Сондаж V е с размери: дължина - 3 м и ширина - 1 м и ориентация-север/юг. Разположен е върху източния склон на терасата. Културният пласт се изчерпва на 0,50 м, като не може да му се даде точна културна характеристика. Керамиката в него вероятно е неолитна и енеолитна.

Сондаж VI е с размери: дължина - 3 м и ширина - 1 м и ориентация-изток/запад. Пласта от 0,35 м до 0,65 м е сиво-кафяв и с нормална плътност. Керамиката в него е само от ранния неолит. В западната част пластът се изчерпва на дълбочина - 0,50 м, а в източната - до 0,65 м.

В заключение ще кажем, че вероятната площ на неолитното селище е около 10 дка и е разположено върху склона на терасата и постепенно се качва върху нея. Наблюденията в повечето сондажи показват, че неолитният културен пласт е унищожен, а там където е запазен се състои от един пласт. Аналогии на керамиката могат да се видят в селищата на културна група Копривец (от рисувания етап), Окна Сибилуй-Тригури, Доня Бранеевина, Ковачево и др.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ С. ХОТНИЦА - „ПЕЩЕРАТА-ИЗТОК", ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2001 Г.

Недко Еленски

Археологическите проучвания на обекта в местността "Пещерата-изток" се проведоха от 30. 07. до 15. 08. 2001 г. В проучванията взеха участие студенти от специалност "Археология" при ВТУ "Св. св. Кирил и Методий" и колегата от НИМ - София Мартин Христов.

Бяха направени единадесет сондажа. Сондажи I, II, III, V, VI, VII и VIII имат следните размери: дължина между от 3 до 5 м и ширина - 1 м. Дебелината на културния пласт в тях е 0,40 м. Керамиката от него е от ранния неолит, III-IV в. и XVIII-XIX в. Сред материалите от сондаж V има и фрагмент с бяла рисунка.

Сондаж IV е с размери: дължина - 4 м и ширина - 2 м. Дебелината на културния пласт е 0,25 м. В източната му част се разкрива яма, вкопана в стерилната основа. Тя е кръгла в план и е с размери: диаметър - 1,60 м и дълбочина - 0,30 м. Керамичният материал е предимно ранонеолитен, но се срещат и фрагменти от III-IV в.

Сондаж IX е с размери: дължина - 4,50 м и ширина - 3,20 м и ориентация изток-запад. Тези размери той придоби след двукратно разширение, предизвикано от създаващата се ситуация в сондажа. Пластът от 0 до 0,35 м по всяка вероятност е орница, като в него преобладава раннонеолитната керамика, но се срещат фрагменти и от III-IV в. и XVIII-XIX в. На тази дълбочина е регистрирано вкопаване, допълнително нарушено от две ями. Едната е точно в центъра на вкопаването и има неправилна овална форма с размери: ширина - 1,20 м, дължина - 1,40 м и дълбочина - 0,65 м, а другата - в югоизточната му периферия. Тя е кръгла в план и има размери: ширина - 1,05 м; дължина - 1,05 м и дълбочина - 0,60 м. Запълването е идентично и при двете ями. Материалът е керамика, животински кости, черупки от миди и охлюви, кремъчни артефакти. Преобладава раннонеолитната керамика, но има и фрагменти от III-IV в. Вкопаването е ориентирано изток-запад с дължина - 4,40 м и с ширина - 3,20 м север-юг и максимална дълбочина 0,60 м. Овално е в план, като в средната част има по-голямо разширение към юг. В самото вкопаване се обособяват две части. В източната част представлява площадка с размери: 1,30 Х 0,85 м, вкопана до 30 см и след нея следва стъпаловиден пад. В центъра на този пад има кръгло легло от кол. След този пад с постепенен наклон от около 30^0 вкопаването излиза на нула. В средата му се очертава ново легло от кол, но с по-големи размери и е полуовално в план. То е вкопано в самият склон и в източната си част остава открито. От запълването беше запазен много тънък пласт между 0,20 м и 0,30 см. В пласта се съдържа керамика, кремъчни артефакти, животински кости и черупки от миди и охлюви. Керамиката е раннонеолитна. Вероятно разкритото съоръжение е вкопано жилище.

Сондаж X е с размери: дължина - 3 м и ширина - 2 м и ориентация север/юг. Културният пласт е с дебелина 0, 40 м. В него се съдържат керамични фрагменти от ранния неолит, тракийската епоха, III-IV в. и XVIII-XIX в. В стерилната основа се очертава яма с размери: диаметър - 1,70 м и дълбочина - 0,40 м. Тя има формата на неправилен кръг. Запълнителят е черен и с понижена плътност. Керамиката е раннонеолитна и от III-IV в.

Сондаж XI е с размери: дължина - 1,60 м и ширина - 0,80 м. На дълбочина - 0,00-0,40 м пласта е сиво-кафяв с нормална плътност. В него има керамични фрагменти и камъни. Керамиката е антична. Следващият пласт е от 0,40 м до 0,80 м. Съдържа керамични фрагменти от неолита. На дълбочина от 0,80 до 1 м пластът е сив, има нормална плътност. В него се съдържат само камъни.

На този етап в заключение трябва да кажем, че раннонеолитния пласт на селището по всяка вероятност е унищожен и той се е запазил само във вкопавания. Селището сигурно е било еднослойно, вероятно се е състоело от няколко полувковани жилища, изградени от нетрайни материали. Керамиката се отнася към раннонеолитната културна група Копривец или по-точно етапа с бялата рисунка. Аналогии на тези материали могат да се видят в селищата Копривец, Орловец, Плочите, Помощица и други.

Точна интерпретация на ямите от римската епоха не можем да предложим, защото материалите от тях не са изразителни.

СОНДАЖНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ КРЕМЕНИТАТА МОГИЛА ПРИ С. БРЕНИЦА, ВРАЧАНСКО, ПРЕЗ 2001 Г.

Георги Ганецовски, Евгения Найденова

Проучванията са проведени през периода 2-10 октомври 2001 от екип в състав: Георги Ганецовски (ИМ - Враца) - научен ръководител и Евгения Найденова (ИМ - Оряхово) - зам. ръководител. Те са продължение на изследванията от предходната 2000 г. и имат следните цели: откриване на нов стратифициран материал за решаване на съществуващите неизяснени проблеми за хронологическото място на керамиката тип Боян - Джулещи и Вădастра и получаване на повече информация за връзката между културните явления, представени на обекта. Заложени бяха два сондажа с размери 3 Х 4 м, съответно в централната част на селището и югозападната му периферия.

Проучванията потвърдиха наличието на шест пласта, като горните три принадлежат към култура Градешница (първа фаза), а долните три пласта съдържат материали характерни за хронологическото ниво Винча B_2-C_1. Те имат преходен неоенеолитен характер и предшестват само с един етап това, което днес е познато в археологическата литература като първа фаза на култура Градешница. Потвърдено бе присъствието на керамика Боян - Джулещи в долните културни напластявания. Беше открит нов стратифициран материал, който даде възможност да се докаже в различни аспекти континюитивната връзка между културните явления, представени в обекта.

РАЗКОПКИ ИЗТОЧНО ОТ М. МАЛЪК КАСТРИЧ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РЕЗОВО, ПРЕЗ 2001 Г.

Красимир Лешаков

Обектът бе локализиран при терените обхождания през 2000 г. Мястото представлява изолиран, силно вдаден в морето малък нос, имащ днес следните размери: дълж. 75 м и средна ширина 20 м. Максималната височина спрямо морското ниво е до 13 м. На запад по брега хълмовете на Странджа са плътно покрити с иглолистна и широколистна гора. Най-горната част на носа е изкуствено подравнена, а бреговете му са скалисти и се спускат стръмно към морето. На юг е оформен плитък скалист залив с пещера. За разкопки са избрани две заравнени площадки: едната в югозападната част на обекта, а другата обхваща централната част на носа. Първата е с размери 10 на 7 м, а втората е с дължина около 30 м и ширина 10 м.

Югозападна площадка. Установено бе, че там е разположена основа на кръгла кула или U-образна кула с дебел каменен разсип от запад. Основата на кулата е изградена от ломени камъни с размери от 0,20х0,15 м до 0,30х0,20 м, споени с хоросан, примесен със счукана тухла. Основата на кулата повредена от силната ерозия. Приблизителния диаметър на дъгата е ок. 2,50-3,00 м. Съобразно намерената строителна и битова керамика, както и строителните особености, кулата може да се датира в късната античност. Не е проучена напълно поради невъзможността да се консервира.

Централна площадка. Подграждане на южната периферия на площадката. Южната периферия на заравнената площадка е укрепена с големи дялани и ломени камъни, разположени приблизително в една редица, ориентирана изток-запад. Използувани са и естестествените дадености на терена. Запазени са три реда, като вторият е от плочести, а третият е от ломени камъни, положени направо върху естествената скала и споени с глина. Общата дължина на подграждането е повече от 10 м, запазената височина е до 0,50 м, с ширина от 0,50 до 1,00 м. В и около зида има керамични фрагменти с ниска концентрация на колело и на ръка, малки парчета опожарена мазилка и фрагменти от строителна керамика с много ниска концентрация. В основата на камъните бе намерен глинен печат (ОФ-V-10), както и големи фрагменти от керамични съдове от ЖЕ на ръка и колело.

Стратиграфия на културния пласт в централната площадка. В централната площадка са регистрирани три стратиграфски пласта, натрупани над стерилната материкова скала:

1. Хумусен (чимов) пласт с дълб. 0,00-0,05/0,10 м от пов.;

2. Пласт от сиво-жълта, хомогенна, глинесто-песъклива пръст, примесена с гравел и разтрошени мазилки в сравнително висока концентрация. Масово се откриват каменни структури с кръгла или овална форма, маркиращи горната граница на вкопани в метерика ями. Най често те са придружени от разтрошени амфори. На две места бяха разчистени останки от огнища (прибл. разм. 0,70-0,80 – 0,50 м). Керамичните фрагменти са предимно на колело, от римската и желязната епоха. Сред находките са две бронзови римски монети, глинени прешлени за вретено, оловна скоба, фрагменти от стъклен съд, желязна пластина, лък на бронзова фибула и др. Пластът може да се датира в римската епоха, но не е хомогенен и материалите са размесени с по-ранни;

3. Пласт от кафява до сиво-кафява пръст, с много висока концентрация на керамика и въглени с ниска концентрация. Дълбочина 0,20-0,30/35 м от повърхността до стерилната скална основа. Пластът е пресечен от някои ями. В него има парчета от опожарена стенна мазилка, парчета от разбити огнища, амфорна тара, шлак. Намерени са фрагмент от глинено стълбче, фрагментирани тежести за стан, масивен бронзов гвоздей за обков, както и керамични шайби и др. Керамиката на колело намалява. Срещат се керамични фрагмента на ръка от дебелостенни съдове, украсени с пластични ленти. Пластът може да се датира в желязната епоха, но не е запазен от по-късна интервенция и материалите са смесени.

Ями, Централна площадка. Бяха проучени 15 ями, датирани в римската и желязната епоха. Почти всички ями се регистрират още във втория пласт, проникват през третия и достигат до и в материковата основа. Повечето са маркирани от камъни и разтрошени амфори. Краищата на ямите са фланкирани от ломени камъни, по 2-4 на брой. Отворите са овални с размери от 0,60 до 1,20 м, в дълбочина ямите са почти цилиндрични или имат леко скосени стени, дълб. до 0,60-0,80 м. В пълнежа има въглени, горяла глина, нива камъни, керамични фрагменти на колело и на ръка, бронзови монети, метални сечива, и шлак и др. При почти всички ями към дъното е поставен по един плочест камък със зелен цвят, непрепищ за местните скали.

За сега, на базата на придобитите данни, може да се допусне, че ямите са ритуални и формират тракийско светилище от края на първите векове пр. Хр., продължило да съществува и в античността. Малкото по-ранни материали позволяват да се мисли, че то е възникнало още в началото на II хил. пр. Хр. Ранновизантийската кула не е свързана с този обект, съвпадението е чисто топографско. С нея може да се свърже горният пласт на обекта, в който се срещат и късноантични материали.

ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА РУДОЗЕМ ПРЕЗ 2001 Г.

Радка Златева-Узунова

Теренните археологически обхождания бяха проведени по горното течение на р. Арда през м. септември от екип на СУ „Св. Кл. Охридски" под ръководството на Р. Златева-Узунова, с консултант н.с. С. Иванова (АИМ БАН). В екипа взеха участие инж. М. Златкова, Б. Думанов, В. Митева, Е. Анастасова и студентите И. Ристески, И. Зарев, И. Кацарков, А. Стоицов. Основна цел на проучванията бе локализирането на проявленията на силицитни разновидности, археологически обекти и събирането на данни за геологията и геоморфологията на района.

Бяха регистрирани пет неизвестни до този момент праисторически обекта: Смилян I, Смилян II - до с. Смилян, пещера Прохода и открито селище до с. Кошница, както и проявление на суровини с работилница до с. Кремене.

Обект Смилян I е разположен на левия бряг, по течението на р. Арда, върху речна тераса, на 2,5 км източно от с. Смилян. Материалите са малко: натурални късове, ядра, полуфабрикати и готови изделия. Един от артефактите, с бифациална обработка, е определен като палеолитна брадвичка (hashoir). Изделието има аналози при материали с раннопалеолитен контекст - обект Танин ручей, яз. Широка поляна, Западни Родопи.

Обект Смилян II се намира на левия бряг на р. Арда, непосредствено преди с. Смилян. Бяха регистрирани кости и кремъчни артефакти - предимно полуфабрикати. Липсват диагностични форми, поради което материалът е отнесен най-общо към холоцена.

Пещера Прохода в м. Калето, е разположена в скален венец, на 1,5 км югоизточно от с. Кошница, върху левия бряг срещу течението на Арда. Пещерата е проходна, с ориентация на входовете север-юг. Северният вход е с ширина 10-15 м, а южния 6-8 м. Регистрирани са седем иманярски изкопа при южния вход, от където бе събран керамичен материал от късния халколит и късната бронзова епоха.

На десния браг, срещу течението на реката, срещу пещера Прохода, върху стара речна тераса, са регистрирани кремъчни артефакти със следи от интенционална обработка. Материалът е малко и нехарактерен, поради което датирането му е невъзможно.

На 1,5 км северно от с. Кремене, на площ от около 50-60 м, бе открито първично кремъчно находище, в района на което са изготвяни кремъчни артефакти. Наблюдават се естествени разкрития на различни по мощност хидротермални жили сред риолити, с ориентация север-юг. Опализацията е засегнала в различна степен мраморната пачка, като са образувани полупрозрачни до матови опал-халцедони, с различно оцветяване. Следи от изработки не са регистрирани. Сред материалите присъстват късове, ядра, полуфабрикати и готови оръдия. Липсват диагностични форми, насочващи към хронологична и културна принадлежност.

Събраните материали и екземпляр от документацията са предадени в Исторически музей - гр. Смолян. Резултатите от проучването предстои да се публикуват в списание „Родопика".

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „СВИНАРНИКА" И „СТАРАТА ДЖАМИЯ" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛЕЩАК, ОБЩИНА МАДАН

Радка Златева-Узунова

Обектът е регистриран при теренни археологически обхождания в района на изграждане на ХВ „Мадан" - Каскада Горна Арда, през 1999 г. Разкопки бяха проведени в периода 25.05-3.06.2001 г., от екип под ръководството на Р. Златева-Узунова, с консултант н. с.д-р С. Иванова (АИМ БАН). В екипа взеха участие инж. М. Златкова, Б. Думанов, В. Митева, Е. Анастасова и студентите И. Ристески, И. Зарев, И. Кацарков, А. Стоицов.

Беше проучена обща площ от 52,45 кв. м. Проучването имаше за цел установяване границите на обекта, изясняване на процесите на седиментация и наблюдения на геоморфоложките особености на иследвания район. След полагане на планквадратната мрежа и избор на централен репер бе извършено мрежово сондиране, в западната периферия на речната тераса, срещу водослива на реките Черна и Арда. В резултат бе установена висока концентрация на дребни кремъчни фрагменти и люспи от ретуш.

Бе заложен сондаж с площ 25 кв. м, разположен северно от мрежовото сондиране, в западната периферия на терасата. На дълбочина от 1 м бе достигнато ниво на подпочвени води и бяха разграничени два пласта:

- хумус (до 0,25) със силна концентрация на находки;
- песъчлив речен седимент (0,25-1,00м) без находки;

Не бяха установени археологически структури.

С цел изясняване процеса на седиментация бяха заложени пет контролни профила по протежение на западната периферия на речната тераса. В резултат може да се каже, че механизма за натрупване на пластовете е резултат от многократното заливане на местността, промяна на руслото на р. Черна, изветряне на основната гнайсова скала, разкриваща се северно от обекта, в комбинация с различен воден режим.

В резултат от данните от сондажа и сведения от местното население може да се каже със сигурност, че археологическите материали са преотложени. Те произхождат от холоценски обект, разположен в северозападната периферия на речна тераса, при водослива на р. Черна в р. Арда. Обектът е бил унищожен, а материалите многократно преотложени при изграждането на помощно стопанство към „Минстрой"-гр.Мадан, пътя Мадан-Кърджали и други подобни мероприятия.

Добитите артефакти се отнасят към един кремъчен ансамбъл, в който се наблюдават ретардиращи технико-типологически характеристики, свързани с къснoплейстоценски ансамбли от същия район. Суровините са предимно местни, като присъстват и разновидности от източните и западните дялове на Родопите. Сред материалите присъстват огладени каменни оръдия - брадва и две тесли, както и един каменен идол.

В резултат от изследванията на ансамбъла, обектът може да се отнесе към епохата на неолита. За момента е невъзможно да се даде по-точна датировка. Материалите намират най-близки суровинни и типологически аналози при ансамблите от обекти Карабюлюк, Чирпанско, с. м. Подкова, селището до гр. Крумовград, отнесени към Караново I, селището до Хасковски минерални бани и Дана бунар II, до гр. Любимец, отнесени към Караново III-IV. Съобразно спецификата и количеството на материалите може да се предположи, че обектът е свързан с еднократно или неколкократно пребиваване на ловни или групи участвуващи в системата за снабдяване с суровини.

Бяха проведени и теренни обхождания, с цел установяване културната среда на обект Свинарника. В м. Ряката, в крайната западна периферия на терасата бяха регистрирани две интенционални всичания в скалите. Те са с овална форма, дълбочина 10 и 38 см, и диаметри 15 и 28 см. Възможно е те да са свързани със стари съоръжения за преминаване на р.Черна, преди промяната на нейното корито през шейсетте години на двайсти век.

На около 1,5-2 км югоизточно от обект Свинарника, на десния бряг по течението на р. Арда, се намира местността „Коня". Това е скален навес, разположен в билната част на възвишение, с формата на конска глава в профил, от където идва и названието. Под навеса бяха установени пет иманярски изкопа, от които бе събран керамичен материал, отнасящ се към късната бронзова епоха.

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛСКА ОБЛАСТ

Стефан Чохаджиев, В. Генадиева, Александър Чохаджиев

Теренните издирвания са реализация на проекта "Теренни проучвания в Кюстендилска област (теренни обхождания в Гюешевско и Бобошевско)", осъществен с подкрепата на Фондация "Отворено общество", към която още веднъж отправяме нашата благодарност.

Особено полезно за реализацията на Проекта бе сътрудничеството с ръководството и колегите от РИМ – "Акад. Й. Иванов" с директор В. Дебочички, на които също дължим благодарност.

Целта на теренните обхождания бе да се допълнят непроучените чрез обхождания райони в Кюстендилска област.

Обхожданията се проведоха в периода 5 – 14 април 2001 г.

Бяха проучени землищата на три селища в Гюешевско – Леска, Лисец и Цървен дол и три в Бобошевско – Каменик, Мали Върбовник и Цървище.

Работено бе по изискванията на АКБ, като бе приложен методът на тоталното обхождане. В резултат на проучванията бяха регистрирани общо 22 археологически обекта с изключително разнообразие – от ранния неолит до съвременните, на места все още почитани оброци.

Резултатите от тези обхождания имат важно значение за попълване археологическата карта на Кюстендилско, чието издаване започна.

ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРЕНКОВО, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД, ПРЕЗ 2001 Г.

Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов, Цветанка Комитова, Юлия Божинова

Археологическите обхождания в землището на село Дренково бяха организирани от 12 до 23. 03. 2001 г. Те бяха финансирани изцяло от Исторически музей - Благоевград. В тях взеха участие археолозите от музея, както и 10 музейни служители от други отдели. Обходена беше площ от 30 км^2 , регистрирани бяха 30 археологическите обекта от различни епохи и с различен характер (Табл. 1, 2).

В резултат на обхожданията се установи, че повечето от обектите са разположени в самата долина на Дренковската река.

Очертават се три концентрации на обекти:

- в самото начало на землището, след отклонение на пътя за с. Дренково (об. NN 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 29);
- около съвременен център на село от двете страни на реката (об. NN 10, 11, 16, 17, 18, 19, 25, 26);
- в горното течение на реката, близо до махала Чанговци (об. NN 20, 22, 23, 24);

Епоха	Брой обекти
Праистория	2
Бронзова епоха	1
Желязна епоха	6
Античност	16
Средновековие	3
Османски феод.	1
Неопределени	8

Табл. 1 Хронологическата принадлежност на регистрираните обекти.

Характер на обекта	Брой
Селище	14
Могила	7
Некропол	4
Оброчище	2
Църква	1
Градеж	1
Други	1
Общо	29

Табл. 2. Характер на намерените обекти.

Прави впечатление, че най-много са регистрирани селища. Те са от открити тип, с малки размери. Разположени са по склонове на ридовете, спускащи се към Дренковска река. Само обектите в м. Дабчовица и в м. Тюлевица са отдалечени от долината на реката. Между селищата се откроява обекта в м. Площеко. Той е със значително по-големи размери от останалите и с добре изразена хоризонтална стратиграфия.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ИСПЕРИХСКА ОБЩИНА И ЛОВНО СТОПАНСТВО „ВОДЕН"

Боряна Матева

Теренните обхождания в Исперихска община и на територията на ловно стопанство „Воден" се проведоха в течение на шест дни през месец юни.

Целта беше да се обходят гористи и трудно достъпни части на Общината с цел регистриране нови археологически паметници на културата. При обхожданията бе ползван картен материал в мащаби 1:2000, 1:5000 и 1:10 000. Открити бяха 53 надгробни могили, съставящи 9 некропола с брой на могилите във всеки от 2 до 14. Всички могили са разположени в гори и са трудно достъпни, въпреки това значителна част от тях е пострадала от иманяри в различно време. Някои надгробни могили са били обработвани в по-ранши времена и са с доста размити очертания.

При обхожданията бяха регистрирани пет праисторически селища /могили/ само едно от тях е известно от преди и се намира в населено място. Другите четири са в гористи местности,самите селища са обрасли с дървета.

Селището в местността Курукюпрю в ловно стопанство „Воден" е по-скоро многослойно поселение с диаметър 50 м и височина 0,9 м. Намира се в близост до пресъхнал гьол. Горните му слоеве са силно пострадали от обработката на почвата. Намерени са дребни късове мазилка, дребни камъчета и малък брой безлични керамични фрагменти.

Селищната могила в гората близо до границата на ловно стопанство „Воден", по пътя на четата на Панайот Хитов има внушителни за района размери: 70 Х 150 м и 4 м височина. В близост до нея съществува и сега гьол. Тя е обрасла с дървета и тръни, но въпреки това е най-силно пострадала от иманяри, явно работили с металотърсач. Керамиката намерена по повърхността й датира от края на средния, началото на късния енеолит.

В землището на с. Голям Поровец, на североизток от селото, в непосредствена близост до железопътната линия се намират две селища. И двете са разположени в гора с гъст трънлив подлес. Интересното е, че и двете са на значително разстояние от съвременен водоизточник. И за двете това е речната долина на разстояние 1 км от първото и 700 м от второто. Първото селище е вероятно еднослойно, с височина на напластяването 0,8 м и диаметър 25-30 м. В самия му център има иманярска дупка с размери 0,4 x 0,9 м и дълбочина 0,35 м. По повърхността му са открити фрагменти ранноенеолитна керамика. Второто селище е разположено на югоизток от първото и е оградено със защитен ров с ширина около 3 м. Диаметърът му е 45 м, височината - 1,5 м. Фрагментите керамика по повърхността му датират от края на ранния енеолит, култура Боян /Видра/.

Селищната могила в село Острово е разположена в близост до гьол, геран и чешма. Висока е 6 м /от нивото на гьола/. Западната и северната и периферия попадат в частни дворове. Повърхността и е замърсена от битови отпадъци и повредена от стопански ями. Керамиката, открита по могилата датира от средния енеолит – култура Боян /Спанцов/.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. РЕЗОВО И С. СИНЕМОРЕЦ ПРЕЗ 2001 Г.

Красимир Лещаков

Теренните обхождания представляват продължение на работата от 2000 г. В западната част на землището на с. Резово бяха регистрирани следните обекти:

Обект 1. В южния край на селото се проследява профил с максимална деб. 0,50/0,60 м. В него се намират керамични фрагменти от IV-VI и XVII-XIX в., както и строителната керамика. Тук вероятно е имало сгради, свързани с пристанището в устието на р. Резовска.

Обект 2. На около 100 м западно от селото - в района на кариерата, по естествен профил с дължина 100 м и височина ок. 3,50-4,00 м бяха събрани керамични фрагменти на колело с ниска концентрация (XIII – XIV в. и османски период). Сред материалите има и кремъчни отцепи, които явно са транспортирани и са извън контекста си. Естествения терен е почти напълно унищожен при добив на инертни материали.

Обект 3. На 300 м южно от стопанския двор е регистрирана надгробна могила. Насипът е землен със светлокафяв цвят. Размери – диам. ок. 30 м, вис. 3,00-3,50 м. Вероятно могилата е част от некропол заедно с двете надгробни могили намиращи се на 300 м северозападно от нея и регистрирани през 2000 г.

Обект 4. Регистриран е при предишните теренни обхождания и е разположен

южно от устието на р. Силистар. Там бе почистен естествен профил, образуван под въздействието на ерозията, с дълж. 5 м. Непосредствено под хумуса следва жълт, глинест пласт. В двата пласта бяха намерени голямо количество суровина – кремък и различни видове силицити, като концентрацията им в жълтия пласт е по-висока, а сред тях и осем кремъчни артефакта.

Обект 5. Западно от селото, по пътя за Старо Резово, на около 1.5-2 км от най-западната надгробна могила от некропола в м. "Тумбите" е регистрирано кремъчно находище. Кремъчната суровина под форма на конкреции се открива в участък с дължина над 100 м върху ниско възвишение в дъбова гора. Пръстта в която лежат конкрециите е жълта, песъклива със средно груба до средно фина структура. Наред със суровините са намерени и няколко артефакта.

Обект 6. Находище на желязна шлака в м. Селски дол до с. Старо Резово. Според местните хора находището е в м. "Скуриите", на около 750 км югоизточно от Старо Резово при р. Селски дол. Свободното от гора пространство е с размери ок. 80 м на 50 м и 100 на 50 м. На двете поляни има запазени купчини от желязна шлака, високи до 1.50-2.00 м. Регистрирани са и керамични фрагменти на колело и фрагменти от строителна керамика.

На север от находището в профил с дълж. ок. 50 м се очертават малки ями, запълнени с тъмносива до черна пръст, шлака, камъни и мазилки. Регистрирано е и едно петно с много висока концентрация на големи и средно големи парчета горяла глинена мазилка. Вероятно става въпрос за топилна пещ. Непосредство до нея има голямо струпване на шлак и силно горели мазилки с дебелина около 0,40 м.

Обект 7. Рудник Старо Резово. Галерия 1. Обектът е разположен на около 150 м източно от "полето с шлаките" и южно от Селския дол. Разработките са върху естествен горист хълм, ограден с дълбоки стръмни дерета. Според видимите на терена изкопи може да се предположи, че първоначално е направен голям изкоп с приблизително кръгла форма (фуниевиден със сравнително стръмни стени) и диаметър – 15-20 м и дълбочина 4-5 м, вероятно с цел засичане на рудната жила и първоначална експлоатация. Навсякъде по терена и в границите на разкривката се откриват късове желязна руда. В стената на кратера има подземна галерията, следваща рудната жила. Преди входа на подземната част има разкривка с вис. над основата на кратеровидния изкоп около 2,5 м в и дълж. 8 – до 9 м. Ширината на разкривката в южния край е 2,70 м, а при входа на галерията – 1,10 м. Видимата дълбочина на шахтата, която слиза стръмно почти отвесно под земята е около 2,50-3,00 м, след което галерията продължава хоризонтално, но е потопена. Южно от входа на галерията, през големия "фуниевиден" изкоп е направена траншея с дължина около 20-22 м, ориентация изток-запад, ширина около 1-1,5 и дълб. ~0,70 м – до 1 м. Подобна траншея със същата ориенатция и дължи на около 15 м е регистрирана и непосредствено на север от галериаята. Западният край на траншеята достига разкривката и в тази част има дълб. около 2 м и ширина около 1 м, а в източния край траншеята се разширява до около 2,5 м и има дълб. 1,5 до 2 м. Северната част на възвишението е насечена от траншеи с различна отриентация и дължина. Видимата им дълбочина е до 1-1,5 м. На терена личат и други траншеи, най-вероятно свързани с геоложки работи от 50-те г. XX в. Северно от хълма с регистрираните разработки, на дъното на дерето - Селския дол и непосрерствено под стария път за с. Резово се откриват многобройни парчета шлак, крици (?) и стопилки от преработка на железни и полиметални руди. Късовете са с различни размери, понякога дори 1x1 м.

Обект 8. Могилен некропол Старо Резово. Некрополът е разположен на около 300 м източно от разклона за Бурковци в гориста местност. Върху широко било на невисок хълм са регистрирани общо 8 могили, от които пет са сравнително по-големи и ясно изразени над околния терен, а три са много по-ниски. Височината им варира от 1,50-1,60 м до 0,60-0,70 м, а разстоянието между тях – от 15-20 м до 3-4 м. Датировката е несигурна. Селище не бе открито.

ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ НА КАРСТОВИТЕ РАЙОНИ В ЧИПРОВСКО И ВРАЧАНСКО

Ивайло Крумов

Теренното обхождане бе съсредоточено в карстовите райони на община Чипровци, община Криводол и община Враца.

Съгласно работната програма изследването бе ориентирано към установяване на обекти с запазени плейстоценски отложения (пещери, скални навеси, археологически и палеонтологически находки), но разбира се и от по – късни епохи.

Първоначално бяха обходени карстовите райони на община Чипровци – землищата на селата Превала, Горна Лука, Митровци, Белимел. Обектите са разположени в северните склонове на Язова планина и в южните склонове на Широка планина, по горното течение на река Огоста. Карстовата система е изградена от юрски и долно кредни варовици.

Сред обектите в Чипровско бе пещерата "Голяма Митровска" в землището на село Митровци. Приходната галерия е суха и запълнена с отложения. В нея се откриха археологически (каменни артефакти) и палеонтологически (едра бозайна фауна) находки. Сред кремъчните находки липсват диагностични форми и е възможно смесване на холоценски и плейстоценски материали. Всички косвени данни сочат, че тук със сигурност има плейстоценски пластове, в които е много вероятно наличие на следи от палеолитни материали. Находките са събрани от повърхността на пещерните седименти.

В същия район се установи находище на кремъчна суровина в землището на село Белимел. То е вторично, в колувиални седименти, но вероятно в непосредствена близост до първичен залеж – кремъчни жили или конкреции в контекста на изветрели варовици от горната юра. Встъпителните сравнения показват, че този тип суровина се среща и в други карстови райони и археологически обекти в Северозападна България (Белоградчишко).

В община Криводол, землището на село Ботуня, карстовата система е изградена от долно кредни варовици. В пещерата "Водната" в местността "Камико" бяха събрани археологически (каменни и керамични находки) и палеонтологически материали (едра бозайна фауна). Керамичните фрагменти се отнасят към култура Коцофени, фаза II-III (ранен бронз). Предполагаме, че и кремъчния материал е от тази култура. Палеонтологическият материал е с холоценска възраст. Тук също косвените данни сочат значителна вероятност за плейстоценски седименти.

Следващият карстов район бе на територията на община Враца, землищата на селата Згориград и Чирен. В обходените пещери се регистрира само находище на каменна суровина във флувиалните чакъли на пещерата "Божия мост" в землището на село Чирен.

В резултат на обхождането като най – перспективни археологически обекти се определят пещерите "Голяма Митровска", община Чипровци, и пещерата "Водната", община Криводол. Аргументите за това са: значителна относителна височина от местния ерозионен базис, близки водоизточници, благоприятно изложение на входа, широки и сухи приходни галерии, присъствие на достатъчно мощни отложения, археологически и палеонтологически ноходки.

Данните са систематизирани по изискванията за АКБ.

ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ОСТЕОЛОГИЧНИ МАТЕРИАЛИ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ (РАЗКОПКИ 2001 Г.)

Лазар Нинов

При спасителни разкопки извършени под ръководството на Г. Нехризов в "Ада тепе", Крумовградско, са открити значително количество остеологични материали от бронзовата и желязната епохи. Идентифицирани са над 1300 кости. Почти всички кости са останки от храната на хората. Следите по тях и начина на фрагментиране показват, че те са преминали през термична обработка. В повърхностния пласт има ситно натрошени кости, които са горели заедно с последното опожаряване на обекта. За храна са използвани изключително селскостопански животни: дребни преживни - овце и кози, едри преживени - говеда и свине. Доминират дребните преживни. В материала са открити също остани от еквиди - кон, магаре и муле. Има единични кучешки останки. Дивите животни са малко. Костите са неравномерно разпределени по епохи. Те са най-много през ранната желязна епоха. Това е свързано с по-продължителното и системно обитаване на обекта по това време. По-пълни и конкретни заключения ще бъдат направени след цялостното приключване на разкопките. Очаквам остеологичният материал да хвърли повече светлина върху характера и спецификата на обекта. Предварителните анализи свидетелстват за изменения при някои от костите свързани с физически натоварвания на едрите преживни.

Продължиха изследванията на остеологичните материали от Доситеево. В новите находки от 2001 година откриваме по-силното присъствие на домашни животни. От дивите интерес представлява бобъра. Направени са детайлни измервания, които дават представа за физическия облик на животните

В надгробни могили в местността Пропада - Малко Търново, проучени под ръководството на Д. Агре, са открити заедно с човешки останки и животински кости. В гробницата на могила 1 идентифицирахме животни в камерата и дромоса. В камерата са открити кости от заек - раменна кост, таз, бедрена кост и метаподии. В дромоса е намерена долна челюст от овца. В камерата на гробница 2 са идентифицирани фаланги от говедо и голям пищял от свиня. В дромоса има част от акроподия на заден крайник от говедо.

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕТО ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. МИХАЛИЧ, СВИЛЕНГРАДСКО, ПРЕЗ 2001 Г.

Морена Стефанова

През 1998 г. бе възобновено проучването на запазени участъци след разкопките от 1945 г. През 1999 г. започна проучването на III строителен хоризонт на селищната структура в западната и северна част на обекта. Липсата на финансиране през 2000 г. забави изследванията.

Планираното време за провеждане на архологически разкопки на обекта бе в рамките на един месец от 14.07.2001-14.08.2001 г. с финансиране от НИМ и Община Свиленград. Те се ръководиха от М. Стефанова (НИМ) - научен ръководител; ст.н.с. д-р И. Панайотов (АИМ) - научен консултант. Интердисциплинарни изследвания проведоха: н.с.д-р Цв. Попова (АИМ) - палеоботаника; ст.н.с. д-р И. Гацов и н.с. д-р М. Гюрова (АИМ) - кремъчни артефакти; ст.н.с. д-р Л. Нинов (АИМ) - остеология, 11 души стажанти и студенти от НБУ и двама работници. Основните цели на възобновеното проучване през 2001 г. бяха:

- Продължаване работата по изясняване на стратиграфията на селищната структура и установятане на точна топографска характеристика на селището;
- Продължаване на започналото проучване през 1999 г. на II строителен хоризонт на селищната структура в западната и северна част на обекта.
- Проучване и документиране на IIII строителен хоризонт на селищната структура в западната и северна част на обекта.
- Установяване структурата на укрепителната стена, както и през кой от етапите от развитието на селището е била построена и до кога е функционирала.
- Уточняване типологията на материалите.

В изпълнение на тази цели работата се съсредоточи върху следните конкретни задачи:

1. Почистване на профилите на Сондаж IIIII (СII IIII) от разкопките на В. Миков, с цел прехвърляне на стратиграфски данни върху проучваните жилищните нива северно от CIII III, започнало през 1999 г.

2. Проучване на II строителен хоризонт. В квадрат F4 бе свален пласт от 0.5 м от деструкциите на II строителен хоризонт. В процеса на работата се изясни, че най-вероятно стената е изградена по време на II строителен хоризонт, и е продължила своето съществуване през I строителен хоризонт, когато е била разрушена, част от камъните са нападали и са се смесили с деструкциите. Продължи разчистването на пласт от горелите мазилки, пепел и въглени, както и разнесени фрагменти от огнище. Достигна се до ниво на деструкции от нападали греди на II строителен хоризонт. В близост до профила на С III се разкри голяма паница със слабо завит ръб на устието, която е паднала между негорели стени, обмазани както подовете с бяла варовикова обмазка. На запад от нея се разкрива огнище. Стените е много вероятно да са кирпичени и овмазани с бяло. На север до стената се откри кремъчен артефакт и зооморфна фигурка. Най-вероятно е огнището от II строителен хоризонт в F4 да маркира западният край на жилището, защото на същото ниво в F3 на същото ниво вече се очертава стерилна пръст. Къщата от II строителен хоризонт без съмнение е унищожена от пожар. Слизайки на нивото на II строителен хоризонт в кв. F2-F3 се установи пласт от жълтеникава глинеста пръст почти без всякакви находки от артефакти, керамика или кости. Тази пръст

вероятно е използвана за заравняване на терена.

3. Проучване на укрепителната стена в квадратите по линия Е и F. Проучва се структурата, начина на градеж, вътрешното и външното ѝ лице. Добити са данни за времето на изграждане и края на функционирането. Уточнена бе връзката на жилищата от отделните строителни хоризонти със стената. Изясни се, че стената е функционирала по време на последните два хоризонта от съществуването на селището. Най-вероятно е била построена през II строителен хоризонт и е продължила до I, когато е била разрушена.

Описание на стената: Дебелината в кв. Е2-3/F2-3 е 1.40 м. Между външното лице на стената и останалите камъни се оформя един пасаж от ок. 0.80 м. Посоката на стената е И-З с ок. 60 отклонение в ЮЗ посока. Изградена е от ломени камъни, вероятно споени с кал. Между два по-големи камъка е поставен по-малък. Във височина достигат до 4 реда един върху друг. Градена е от бели варовикови камъни. Донасяни са от близката околност, наричана и "Кереч баир". По-рядко се срещат и други породи: гранит и от местната скала, върху която е разположено селището.

Керамика и други археологически материали. Прави впечатление, че количеството на керамика е изключително ниско във II хоризонт. Формите са типични за етапа „Михалич", но се срещат и паници с Т-образен ръб на устието. Сред находките преобладават прешлените за вретено, глинените модели на колела, глинените котви, зооморфните фигурки.

Кремъчната колекция се обработва от М. Гюрова и И. Гацов. Резултатите от 1998-99 г. вече са публикувани. Прави впечатление, че във II хоризонт броят кремъчните изделия рязко намалява и се появяват много кварцити, използвани за същите цели. Вероятно вносът на кремъчни суровини е спрял или нещо основно в живота на населението се е променило. Фрагментът от антропоморфна урна (най-вероятно импорт) допълва паралелите с Троя II и някои други обекти в Западна Анатолия, като Keratas-Semauk.

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС "СЕМЕРЧЕТО" ДО С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов

През 2001 г. продължиха редовните разкопки на тракийския култов комплекс „Семерчето" до с. Доситеево. Разкопките се проведоха в периода 22.08 – 8.09.2001 г. И през този сезон поради малкия екип и ограниченото време работата продължи единствено на Сондаж III – Централната южна площадка.

Изцяло беше проучен **профил Север** в Сектор 1', Сектор 1 и западната половина на Сектор 2. Там бе изяснена в детайли стратиграфията на светилището в периода на преход от КБЕ към РЖЕ. Окончателно са установени 4 нива от този период, които са маркирани от подови трамбовки, олтари-огнища и депа с останки от жертвоприношения. Трамбовките са направени от жълта глинеста пръст. Сред находките особен интерес представлява фрагмент от недовършен каменен калъп за отливане на метални предмети.

В Сектор 2 беше установено **скално изсичане**. В основата на монолитна скала с височина над 4 м, личат осем коси следи от забиване на клинове. В резултат е отцепен долния източен ъгъл на скалата. Отцепеният отломък (гранито - гнайс) е с дължина 1,10 м в основата и 0,80 м височина. Следите от работния инструмент са с дължина от 0,90 м горе - до 0,30 м долу. Отцепването е правено от дясно на ляво. Следите напомнят на плитки канелюри с ширина 3,5 - 4 см. Клиновете са набивани под ъгъл 30 градуса.

Изсичането е имало функционално предназначение. По този начин е улеснено значително преминаването по пътеката на източния склон, водеща от централната южна площадка към прохода към върха.

Най-вероятната дата на изсичането е самият финал на КБЕ и началото на прехода към РЖЕ. Основата на отцепването съвпада изцяло с I ниво на ритуалната площадка. Анализът на керамиката показва най-близки аналогии с 13-12 хоризонт на Кастанас.

В Сектор 3 завърши проучването на депо от началото на РЖЕ. Бяха проучени още две нива и с тях стават общо 4. Открити са кости от говедо, коза, овца, свиня, елен и бобър. Те са представени от различни части на тялото и са сравнително доста фрагментирани, със следи от насичане. Данните от костния материал, дават основание да се предположи, че жертвоприношенията са правени на място, с последващо угощение. Животинските кости се откриват заедно с фрагменти от натрошени (не на място) глинени съдове, парчета горяла глина и малки камъни.

Сред находките от кремък правят впечатление три ретуширани кремъчни пластини с изпъскване от обработка на житни растения. Според разположението на излъскванията едната от пластините е елемент от сърп, а другите две - са фрагменти от ножове. Пречупванията са умишлени.

В близост до огнище, в пласта от КБЕ е открита още една масивна пластина, която вероятно е реутилизиран халколитен артефакт. Двете повърхности носят следи от силно термично въздействие. В същия пласт са открити и три бронзови мъниста. Костите от този пласт са от говедо, овца, коза свиня (дива и домашна) и сърна.

В момента, с малки изключения, навсякъде на Централната южна площадка е достигнат пласт от КБЕ.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "АДА ТЕПЕ" ПРИ ГР. КРУМОВГРАД ПРЕЗ 2001 Г.

Георги Нехризов, Румен Миков

Обектът е разположен на най-високата точка на билото на рида „Ада тепе", на 4 км южно от Крумовград. В резултат на разкопките през 2001 г. беше разкрита мощна каменна стена, която описва овал и огражда територия с площ 161 кв. м. Стената е изградена от ломени камъни, споени с кал, широка е 2,20 м и има добре оформени лица, запазена е до 1,5 м във височина. Ако се съди по значителната деструкция, тя е била по-висока.

Напълно бе изследвана вътрешността на съоръжението. Южно от него бяха проучени 4 квадрата, там беше разкрито външното лице на стената. Още два квадрата бяха проучени в западната част на обекта извън съоръжението. След приключването на разкопките бяха взети мерки за аварийна консервация на каменната стена.

Установено беше, че обектът е имал дълъг период на функциониране. Най-ранните археологически материали се отнасят към края на бронзовата епоха. Въпреки че не бяха открити археологически структури, количеството на находките показва, че началото на съществуването на обекта може да се постави в последните векове на II хил. пр. Хр.

Най-значителни са културните напластявания от РЖЕ. Разграничени бяха два стратиграфски пласта, общата дебелина на които надхвърля 1,20 м. Установено е, че през тази епоха обектът е заемал западната част от билото и склона под него.

Разкрити бяха няколко обредни огнища, две от които с много големи размери и с по три нива на преправяне. В южната част беше проучена деструкция от сграда със запазена подова замазка. В пластовете от РЖЕ бе установена изключително висока концентрация на археологически материали - керамични фрагменти, късове от отухлена глинена мазилка и замазка, както и животински кости. Статистическата обработка на керамиката показва, че ранножелезният керамичен комплекс от Ада тепе има свои особености – предпочитани са определени категории за сметка на други, както и определени типове техника на украса. Интерес представлява фактът, че в асортимента от глинени съдове почти липсват паниците и купите, за сметка на гърнетата, чашите и кантаросовидните съдове, амфоровидните съдове, питосите и хранилищата. Предпочитаните техники за украса при трапезната керамика са канелюрите, щампованата, набодената и врязаната. Кухненската керамика е украсена предимно с пластична украса. Сред находките от РЖЕ без съмнение най-интересни са глинените антропоморфни и зооморфни фигурки, които се свързват с упражняване на определени обредни дейности. Такава е интерпретацията и на миниатюрните съдчета и предмети, които се откриват наред с глинените статуетки. Освен тях бяха намерени глинени прешлени за вретено, тежести за стан, печати за щампована украса, жетони, кремъчни сечива, каменни брусчета и др.

Функционирането на обекта продължава без прекъсване през КЖЕ. Тогава той е заемал само билото на върха. Вероятно в периода края на V - средата на IV в. пр. Хр. е издигната каменната стена. В проучените пластове под деструкцията от стената бяха открити големи струпвания от глинени съдове, огнища и замазки. Тези структури са добре датирани с монети от първата половина на IV до средата на I в. пр. Хр. Откриха се 43 бронзови монети от различни номинали от VIII и X период на монетосеченето на гр. Маронея, една бронзова монета на гр. Абдера и едно фуре на квестора Езилас. Освен монети бяха намерени части от бронзови накити, два обковани със сребро вретеновидни предмета, връх на желязна стрела, земеделски сечива, железни ножчета.

Откритите части от глинени съдове от КЖЕ също демонстрират особеностите на обекта, без съмнение свързани с функциите му. От керамиката, работена на грънчарско колело, изцяло с червен цвят, най-често използваните съдове са питосите, каните, дълбоките купи и кратеровидните съдове, отново липсват съдове за хранене – паници. На обекта бяха намерени три цели и няколко фрагментирани малки амфорки, каквито се откриват на всички светилища от КЖЕ в Източните Родопи. Вносната керамика е слабо представена – само пет столчета от съдове, покрити с кафяв или черен фирнис и едно дъно на амфора. Открита беше и теракота на Кибела, която по стилови и иконографски особености се отнася към IV–III в. пр. Хр.

Обектът е бил унищожен от силен пожар вероятно към средата на I в. пр. Хр., следите от който се откриват под деструкцията от вътрешната страна на стената. Вследствие от контакта с огъня се е отухлила използваната за спойка глина между камъните до най-долния ред от стената.

Проведените наблюдения в процеса на археологическите разкопки позволяват да се потвърди първоначалното определяне на обекта като тракийско култово място. Установена е еволюция за времето на функционирането на светилището – от просто култово място на планински връх през КБЕ и РЖЕ, в началото на КЖЕ е изградена каменната стена, с която е оградено сакралното пространство или теменоса, отделяйки го от външното профанно пространство. При проучването бяха регистрирани следи от провежданите обредните действия във вътрешността на светилището. Такива са положените като дарове предмети и съдове непосредствено до стената – особено важни сред тях са колективните монетни находки – една от 4 монети от VIII период на монетосеченето на Маронея, друга от 6 монети от X период заедно с малка чашка, и няколко групи по 2 или 3 монети. Вграденият цял съд в едно от ритуалните огнища, замазването върху пласт от пепел, наситена с горели животински кости при друго огнище без съмнение също са илюстрация на определени култови практики.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КУЛТОВ КОМПЛЕКС В М. "АДАТА", ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПАСПАЛ, ОБЩИНА АРДИНО

Борислав Бориславов

Обектът е застрашен от изграждането на ХВ "МАДАН"- Каскада "Горна Арда". Цялостните спасителни разкопки започнаха през 1999 г. и продължават вече трети сезон. През 2001 г. беше проучена обща площ от 300 кв. м. Културният пласт в най-високата част на билото е изцяло проучен.

През тази година продължи проучването върху високата част от билото на обект "Адата". Основната цел на кампанията беше цялостното проучване на пласта от късната каменно-медна епоха, съхранен в западната половина под северното каменно струпване. Основната работа беше съсредоточена в северната и северозападната част на билото (кв. Е6, Е7, F6 и F7), както и в централната част на билото – по западния склон (кв. G9,G10,G11,G12).

Северно каменно струпване. През 1999 и 2000 г. съоръжението беше почти изцяло проучено. През този сезон завърши проучването и на западния край на съоръжението. След махането на камъните от вала в целия участък бе достигнато до пласт от късния халколит.

В квадрат Е7, където халколитният пласт е най-добре запазен, имаше пресен иманярски изкоп с размери 2Х1 м и дълбочина 0,70 м. Стените на иманярския изкоп бяха оформени като стратиграфски профили. Сред материалите от изкопа имаше много голямо количество керамични фрагменти.

В хода на разкопките бяха установени очертанията на ***постройка*** с размери ок. 5,50 м (С-Ю) на 2,50 м (И-З). От изток и юг постройката е била вкопана отчасти в материковата скала, а от запад и север пространството е било подравнено и подградено с големи ломени камъни. Входът е бил от ЮЗ. Западната и северната стени вероятно са образували лека дъга, като между тях не е имало ъгъл. Вътрешното пространство е оформено на две нива, което се налага от естествената денивелация на терена – източно (по-високо) и западно (по-ниско). Те бяха условно обозначени като "Ниво А" и "Ниво В". Ниво А е подградено и укрепено с помощта на средни и малки ломени камъни. Северният край на Ниво А съвпада с проучената още през 1999 г. т.нар. "площадка от халколита", в която бяха установени два пласта и бяха открити два цели съда, въглени и стенни мазилки. Останките от постройката са се запазили, благодарение на каменния вал, изграден почти изцяло върху нея през късната бронзова епоха.

В очертанията на постройката бяха открити множество керамични фрагменти, най-малко 10 цели глинени съда (купа, чаши, гърнета, 2 питоса), антропоморфни и зооморфни глинени идоли, прешлени за вретено, фрагмент от лъжица, кремъчни артефакти – стъргалки, ножове, пластини и др. каменни сръдия на труда – тесли, брадвички, чукалки, гладилки, хромели, както и метал – малък предмет от мед (вероятно "капка"). Прави впечатление пълното отсъствие на животински кости.

В кв. G 9 и G 10 бяха открити още 4 ями, вкопани в материковата скала. Присъствието на цели предмети в тях, наред с керамични фрагменти, въглени и каменни оръдия не е в подкрепа на евентуалната им интерпретация като "боклучни".

Продължиха и проучванията в м. "Кукуле". Те бяха съсредоточени по източния и СИ склон. Бяха заложени 66 сондажа с размери 5 х 1 м (330 кв. м) и 10 сондажа 5 х 5 м (250 кв. м.). Цялата проучена площ е общо 580 кв. м.

Сондажи NN 1-20 са разположени от най-високата част на билото надолу по източния склон. На този склон през 1999 г. бяха открити останки от праисторическо жилище, с частично запазени основи на източна и южна стена, градени от средно големи ломени камъни. На разстояние от около 25 м СИ на повърхността беше регистрирано пространство с по-висока концентрация на керамика и отделни кремъчни артефакти. Именно проучването на този участък, както и пространството северно и северозападно от жилището, беше целта на посочените по-горе сондажи. В тях бяха открити фрагменти от глинени съдове, няколко кремъчни пластини, 1 глинен прешлен. Не бяха установени запазени съоръжения или структури.

Сондажи NN 20 - 46 бяха заложени на СИ склон на Кукуле – от най-високата част на билото надолу по склона. В сондажите, разположени приблизително по средата на склона, не бяха открити културни останки с изключение на отделни фрагменти от глинени съдове. По билото и непосредствено под него, в сондаж N 24 беше открит сравнително добре запазен културен пласт. В южната половина на сондажа на около 30 см е достигнато до твърда жълтеникава, много сбита пръст. Над нея има следи от пожар – тънък сиво-черен пепеляв пласт, който е сравнително ограничен. Той има дължина около 4 м и дебелина 1-2 см. На същата дълбочина, т. е. на нивото на горелия пласт, бяха открити две струпвания от малки кръгли, речни камъчета и керамични фрагменти. В южния край на пепелявия пласт има хлътване на терена и на дълбочина ок. 50 см. Там беше открито дъно и част от стена на глинен съд (без украса) – малко гърне.

В **Сондаж N 52** беше проучен участък с висока концентрация на керамика от късния халколит. Тук пластът е сравнително дебел – 1 м –1,20 м. Не са запазени съоръжения или някакви по-цялостни структури. СИ от сондаж N 52 – **в сондаж N 64** беше проучено пространство с размери около 2 кв.м. от месена глина за производство на глинени предмети. Не са ясни точните размери на този участък, тъй като продължава в непроучен терен. Глината е със светлосив цвят, много фина и с равномерни примеси от фин кварц.

Последната значителна група сондажи за тази година бяха заложени по протежение на най-високата част на билото, в съвременна дъбова гора. Целта на тези сондажи беше да се установи характера и евентуално – датировката на каменно струпване, което следва самото било. Каменното струпване беше разчистено в отделни участъци. То е изградено от големи и средно големи ломени камъни, има ширина до 2 м. На този етап може да се каже, че това струпване се различава значително от каменните струпвания, открити и проучени в м. Адата както по характер и структура, така и по датировка. По всяка вероятност, това струпване е градено в сравнително по-ново време (не повече от 100-200 години).

ПРОУЧВАНИЯ В ИАР "СБОРЯНОВО" ПРЕЗ 2001 г. ТРАКИЙСКИ ГРАДСКИ УКРЕПЕН ЦЕНТЪР (ВОДНА ЦЕНТРАЛА)

Тотко Стоянов, Живка Михайлова

Проучванията се проведоха от 12. 07 до 7. 08. 01. от екип в състав: ръководител доц. Т. Стоянов /СУ "Кл. Охридски"/, зам ръководител Ж. Михайлова /ИМ Исперих/, членове М. Ганчева /ИМ Исперих/, д-р К. Ников /кат. Археология-СУ/, П. Стоянов /геодезист ИМ Исперих/, М. Азиз/фотограф ИМ Исперих/. Екипът бе подпомаган от 11 студенти-стажанти от специалност Археология на СУ "Св. Кл. Охридски". Разкопките бяха осигурени частично от ИМ Исперих, а стажът на студентите и командировките на екипа от СУ бяха финансирани от СУ "Св. Кл. Охридски".

Програмата и целите на проучванията през сезон 2001 бяха съобразени с аварийната консервация на Южната крепостна стена и кулата при Южната порта, планирана за есента на 2001 г.

1. Южна крепостна стена (ЮКС). Разчистено бе външното лице на ЮКС в участък с дължина ок. 45 м - от чупката при западното крило на Южната Порта (кв. 204/1) на запад до кв. 202/8. Това е най-големият участък с цялостно разкриване на външното лице на основната крепостна стена на града. Потвърдени бяха досегашните наблюдения от други сектори по отношение на начина на изграждане - фундамент от един ред от големи камъни, по-голямата част от които са грубо оформени блокове, близки до паралелепипед. Над тях, със стремеж за редово изграждане, следват подбрани ломени или грубо обработени камъни със средни и по-големи размери. И в този сектор бяха документирани ясни данни за опалване на глинената спойка на стената. В проучения участък ЮКС е запазена в различните квадрати от два до пет реда (височина до 1,30 м). Разсипът на крепостната стена съдържа в долните си пластове големи блокове и камъни от лицевата зидария. В някои участъци, освен късове от глинена спойка, бе документирана концентрация от глинена мазилка със следи от дървен скелет, най-вероятно от конструкциите над платформата на стената. Сред разсипа, в най-долния му пласт и в пласта под него до нивото на материковата скала, бяха разчистени, както разпръснати фрагменти от керамика от всички основни групи, характерни за града, така и концентрации от фрагменти и дори очевидно строшени ***in situ*** цели съдове. Наблюденията в някои участъци подсказват, че може би стената е фундирана върху културен пласт от началните години от възникването на града на платото.

Неочаквано бе откриването на разрушена (вероятно от разсипа на стената) пещ, непосредствено пред лицето на ЮКС в кв. 204/1. Камерата ѝ има диаметър 0,8-0,9 м и е обърната на запад. Тъй като съоръжението не е разчистено, функциите му (стопански или битови) не могат да бъдат прецизирани.

Друга неочаквана находка бе разчистеният до дълбочина 1,80 м кладенец в кв. 202/14. Той е изсечен в материковата скала непосредствено пред лицето на ЮКС (само на ок. 1 м). Има диаметър 1,45 м. В пълнежа от дълбочина 1,40 надолу има обилен примес от останки характерни за културните пластове и в града - керамика (местна и импортна), метални изделия, кости, пепел и въглени. Устието на кладенеца е запечатано от рухналата стена. Доразчистването на този затворен комплекс би дало много ценна информация за хронологията на града.

2. **Южна порта - Източно крило.** Продължи работата по доразкриване на ситуацията в участъка заключен между основната и вътрешната крепостни стени на запад от линията на потерната. Отнет бе окончателно каменния разсип от крепостната стена в кв. 189/22-23 и 205/2-5. Разкрит бе пласт от ломени камъни, стенна мазилка, глинена спойка и керамични фрагменти. Той лежи на ясно установеното в предходния сезон (1999 г) ниво от трамбована глина и дребни камъни. По всяка вероятност камъните принадлежат на конструкциите на помещенията изградени в този участък в един или повече етажи. Доказателство за наличието на повече от един етаж са струпаните сред каменния пласт, в един малък участък в кв.205/4, фрагменти от ескара. Масивен фрагмент от дървено-глинобитна конструкция (стена?, с дебелина ок. 15 см), от платформата на крепостата стена или помещенията в проучвания участък, бе документиран в централната част на кв. 189/23.

Направено бе окончателно разчистване на останките от кулата, локализирана в кв. 205/8-9. През септември-октомври 2001 бе извършена аварийната ѝ консервация, с елементи на частично възстановяване на структурата ѝ до втория ред от лицевата зидария.

РАЗКОПКИ В ИАР „СБОРЯНОВО"ПРЕЗ 2001 Г.
МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ

Диана Гергова, М. Ганчева

Разкопките се проведоха през м. септември-ноември, с ръководител ст.н.с. Д. Гергова /АИМ-БАН/ и участници: М. Ганчева /ИМ-Исперих/, М. Кузманов /АИМ-БАН/, инж. Ил. Катевски, М. Азис, П. Стоянов /ИМ-Исперих/, студенти от НБУ и от Университета в Лозана.

Финансирането на разкопките беше от НБУ и от Община Исперих. Работна ръка беше осигурена от Бюрото за трудова заетост – по проект „Красива България". Работният процес обаче беше сериозно затруднен и забавен от нередовното и в крайна сметка по-малко от обещаното финансиране от страна на общината.

Осъществен беше етап от проучването на Голямата Свещарска могила - насипът зад и до откритата през 1982 г. гробница. Получени бяха нови данни за етапите на насипване на могилата, открити бяха две ями, в едната - погребение на куче. Открити бяха множество керамични фрагменти, предимно амфорни и др. материали.

Извършено беше детайлизиране на геофизичните изследвания, експериментално проучване с Тераметър на няколко могили.

Наложи се известна промяна в предварителната работна програма, тъй като в началото на м. септември беше разбита от иманяри могила № 2 от Западния некропол /това е третата подобна интервенция в могилата от последните няколко години/. Вследствие на интервенцията е било разрушено съоръжение от ломени камъни, чийто характер не беше възможно да се възстанови.

При проучването бяха открити останки от погребална клада на няколко нива и известно количество керамични фрагменти, както и едно дъно на бронзов съд. Извършени бяха и зачиствания с ограничен обхват в периферията на съседната могила N 1 и бяха документирани нови участъци от откритата през 1998-99 г. настилка.

За съжаление, поради недостиг на средства и поради споменатото забавяне, се наложи разкопките да бъдат прекратени преди да бъде довършено проучването на ГСМ и на М 1 ЗМН – финалният етап от това проучване следва да бъде реализиран през 2002 г.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ТРАКИЙСКО СЕЛИЩЕ" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОПРИВЛЕН, ОБЩИНА ХАДЖИДИМОВО

Анелия Божкова и колектив

На 6.08.2001 г. бяха подновени археологическите разкопки в участъка на сондаж N 4, на територията на обект „Тракийско селище" в землището на с. Копривлен. Проучванията се извършиха през м. август и октомври в рамките на терена, отчужден за построяване на паркинг край път II-19 Гоце Делчев – Драма.

През изминалите сезони в рамките на сондаж N 4 бяха проучени общо 7 квадрата с размери 5x5 м. Разширяването на квадратната мрежа бе извършено в посока север и запад, като общия брой на квадратите бе доведен до 20. От новозаложените квадрати напълно проучени бяха 11, а площта на два от квадратите (13 и 19) бе разкопана частично.

Архитектура:

В резултат на проучването на кв. 10, 11, 14-18 бе установена пълната дължина на зид N 4 от ранната сграда А. В този участък всички открити архитектурни структури са свързани конструктивно с нея. Запазените субструкции от стените като начин на градеж са идентични с проучените в кв. 1-7. Те са строени от средноголеми до едри речни камъни, с две лица и пълнеж помежду им. Спойката е от кал. Идентична с по-рано проучените стени е и дебелината, която варира около 0, 60 м (+/ – 2-3 см.). Напречните зидове N 10, 11, 12 показаха съществуването на 4 линейно разположени помещения. С отчитане на дебелината на напречните зидове линейната дължина на зид N 4 е около 35 м. В кв. 10-19 не бе констатирано нарушаване, синхронно на ситуацията в кв. 1-4, 6, където субструкцията на зидовете на сграда А е пресечена напречно от по-късната сграда Б. При отнемането на някои от ребрата на старите квадрати, бе добита допълнителна информация за пресичането на зидовете двете сгради, която потвърждава наблюденията, направени в периода 1995-1999 г., а именно, че по-късните зидове от възсядат по-ранните структури и не ги пресичат напълно, като вкопаването на зидовете на сграда Б е било извършено на едно значително по-плитко ниво. Проучването в участъка на двете сгради потвърди и направените вече изводи, че хронологически между обитаването на двата архитектурни комплекса не съществува хиатус. Приемствеността е непосредствена и обитаването им попада в рамките на края на VII и целия V в. пр. Хр.

Ограничените размери на отчуждената площ не дадоха възможност да се проучи теренът 3 от кв. 14, 15, 17, 18, което би могло да отговори на въпроса дали планировката на сграда А е линейна или става въпрос за перистилна сграда, чиито помещения се разположени около вътрешно пространство.

Един от въпросите, който получи окончателен отговор, е този за покривната конструкция. В кв. 17 ***in situ*** бе открита деструкция от керемиден покрив, нападал върху пода. Ситуацията в кв. 15 (въпреки по-късните интервенции от средновековието) и 18 и откриването в тях количество фрагментирани керемиди позволяват да се изкаже становището, че помещения 3 и 4 са имали керемидено покритие. В кв. 9, 10 и 14 откриването количество строителна керамика бе незначително.

В кв. 8 при проучването бе установено прекъсване на зид N 1. Не бяха открити следи от вкопаване, които да покажат, че зидът е нарушен по-късно, както и не бяха открити камъни от евентуална деструкция. Страниците на зида са сравнително грубо оформени. Входът се намира на северозападната страна на най-голямото помещение N 3.

В два от квадратите при проучването на сграда А бяха фиксирани и останки от подово ниво. Единият случай е в кв. 17, под нападалата покривна конструкция. Другият е в кв. 18, на практика в същото помещение. От конструктивна гледна точка бе констатирано, че под подовите нива зидовете са фундирани на не повече от 0,30-0,40 м, което показва, че поне в този участък те не са дълбоко вкопани. Теренът е наклонен на юг към дерето и фактически кв. 16, 17, 18 са най-високо разположените на терена.

Стратиграфски наблюдения:

Проучванията в новите квадрати на сондаж N 4 обогатиха значително информацията относно континюитетното обитаване на тази част от селището в течение на продължителен период. Най-добре представени са стратиграфските напластявания в кв. 6, 10, 11, 14 и 20. Следва да бъде отбелязано, че пясъчният наносен пласт, който се открива в южните квадрати и достига на места 0,50 м дебелина, в северните квадрати не присъства. Наносът е разположен в по-близките до дерето квадрати.

В кв. 9-19 първите пластове, до ниво 0,40-0,50 м, не са хомогенни. Те са разбъркани от земеделската обработка на района, присъстващите в тях материали са единични, като правило без контекст и принадлежат на различни хронологически периоди. Изключение в това отношение е ситуацият в кв. 14 и 15, където от ниво 0,20-0,30 м бяха разкрити каменни струпвания, обхващащи почти цялата площ на квадратите. Откриваните материали (керамика с вълнообразна врязана украса, бронзова гривна, две деформирани ореховидни мониста, фрагментиран стъклен медальон) са средновековни. Проучваните структури принадлежат на средновековни жилища, които са били вкопани в този участък от сграда А. Вкопаването в двата квадрата, което достига нива 0,75-0,80, а в отделни участъци на кв. 15 - 0,90 м, е унищожило културните напластявания, които се отнасят към периода на обитаване на сградата. Били са прекопани деструкцията от керемидения покрив и евентуалните подови нива, които в съседните кв. 17 и 18 се фиксират на дълбочина 0,60-0,70 м. Наблюденията в кв. 10, 11, 17, 18 и отчасти 14, дават възможност за по-обстоен анализ на периода на обитаване на сграда А. Културните напластявания, които могат да бъдат свързани с нея започват от нива 0,50 м, а на места и на по-голяма дълбочина (в кв. 17 керемидената деструкция се открива от дълбочина 0,55-0,60 м). Пръстта е със светлокафяв до сивокафяв цвят и пластовете, които принадлежат към периода на обитаването на сградата и непосредствено предхождащите ги хронологически са трудно отличими един от друг. Пластът, свързан със сградата е сравнително тънък, достигащ максимум до 40 см дебелина. Максималната дълбочина, на която може да бъде установен е 0,90-1,00 м. Липсата, на каквито и да е индикации за катаклизми, равномерната последователност на културните пластове в случая ни кара да изкажем становището, че фазата на обитаване, свързана със сграда А, представлява пореден период (обвързан с монументална архитектура) в континюитетното обитаване на селището. Самите зидове от сграда А (както и от по-късната сграда Б) са вкопани в по-ранните културни пластове, които в дълбочина продължават. Нивото, до което са фундирани зидовете достига 1,10-1,20 м. Няма хиатуси. Откриваните материали позволяват да бъде датирана сграда А и периода на нейното обитаване в кр. на VII и през Vв.пр.Хр. Затвореният комплекс, който представлява запечатаното от керемидената деструкция подово ниво, находките от импортна чернофирнисова керамика, северноегейски чаши с точки, включително и едно сребърно тасоско трите от типа „силен и нимфа", от тип, датиран през втората половина на V в. пр.Хр., открито на ниво 0,70 м близо до входа в кв. 8, говорят в подкрепа на тази датировка.

Културни пластове могат да бъдат фиксирани до ниво 1,30-1,60 м (в различните квадрати). Въз основа на установените особености може да се говори най-малко за две, предхождащи сграда А, жилищни нива. Особено богата е добитата информация в кв. 10, 11, 12 и 14. След ниво 0,90-1,00 м в керамичните комплекси започва да се открива известната вече от проучванията при Копривлен субгеометрична керамика на колело (наричана тип „Олинт") с червена геометрична украса. Също така характерна за керамичните находки (както от периода на обитаване на сградата, така и от непосредствено предхождащите го културни пластове) е керамиката на колело с монохромно покритие от сребриста или златиста ангоба. Находките в кв. 10, 11 и 14 дават достатъчно хронологически репери за датиране на обитаването, свързано с пластовете, непосредствено предхождащи сградата в VII в. пр. Хр. В групата от находки, особено характерни в това отношение са т. нар. „македонски бронзове" и бронзовите фибули от тесалийски тип, с дълбоко изрязана плочка на иглодържателя. При находките отнасящи се към кр. VII в.пр.Хр. следва да бъде споменато и едно тасоско хемихекте, от най-ранния архаичен тип, изобразяващо силен в бяг.

В кв. 14 зид N 10 от сграда А стъпва непосредствено върху останките от поранно жилище. В този участък стените на сграда А са фундирани до дълбочина 1,10-1,15 м, а от ниво 1,20-1,25 м бяха фиксирани двоен ред камъни (вероятно принадлежащ на цокъл от стена на жилище) и ниво на деструкция на малък питос. Откриваните материали (северноегейска керамика, датируема през VII в.пр.Хр., субгеометрична керамика, керамика със сива ангоба), също не противоречат на близкото до сграда А датиране (в период, който непосредствено я предхожда).

По-големи особености показват културните напластявания, откривани от нива 1,20-1,30 до 1,60 м (за различните кв.) най-вече в кв. 10, 11, 12, 13, 16. Цветът на пръстта в отделни сектори на споменатите квадрати видимо се променя и придобива тъмнокафяв, до сивочерен на места цвят. Сред керамиката започват да се откриват фрагменти от съдове, правени на ръка, които притежават характерна за ранножелязната епоха украса. Украсата е направена най-вече чрез набождане и врязване, като щампите почти липсват. Следва изрично да бъде подчертано, че керамиката правена на колело не изчезва от тези най-ранни пластове, а продължава да се среща, макар и в намалено количество. Зоните, в които попада това найранно за този участък на селището обитаване попадат както в района на по-късната сграда, така и извън нея. Находките и ситуацията като цяло не позволяват датиране на началото на обитаването в този участък от селището на този етап от проучванията и от обработката на материалите по-рано от VII II в. пр. Хр.

Стратиграфската ситуацията в кв. 8 и 20 показва някои специфики. Наличието на нанос в тези квадрати и неговото ситуиране спрямо зидовете и културните пластове дава възможност за прецизиране на датировката на т. нар. „наводнение". И в двата квадрата наносът има значителна дебелина, като в кв. 20 той се проследява от ниво 0,50 до 1,05 м, а в кв. 8 от ниво 0,70 до 1,10 м. В значителна степен находките до ниво 0,40 и в двата квадрата са разбъркани и без контекст вследствие на култивирането на почвата. Под това ниво се открива значително количество строителна керамика, която се свързва със сграда В. Керемидите типологично не се различават от тези, отнасящи се към по-ранната сграда. Находките откривани непосредствено преди и върху наноса и даващи основания за направата на някаква датировка (чернофирнисова керамика, фрагменти от северноегейски купи с украса от точки) не позволяват датиране по-ранно (респективно и покъсно) от V в. пр. Хр. Същевременно, непосредствено под наноса и в двата квадрата започват културни пластове, в които субгеометричната керамика тип „Олинт" присъства трайно и в голямо количество. Нивото, до което са фундирани стените в този сектор е 1,10-1,15 м, т. е. то надминава минимално нивото, до което се открива наносът и в случая е фиксирано ниво на вкопаване (в търсене на по-здрава основа), а не обитавано ниво. Наблюденията при отнемането на старите ребра в кв. 1 и 6 сочат същите констатации. Крайният извод, който се налага е, че наводнението предхожда непосредствено изграждането и на двете монументални сгради. При консултациите, направени с геолози за характера на пясъчния пласт и за начина по който е бил натрупан, бе потвърден неговият наносен характер и констатирано натрупването му за кратко време, еднократно, т.е. вероятно след голямо наводнение.

Наблюденията върху хоризонталната стратиграфия на селището показаха, че в участъка на сондаж N 4 обитаването следва да бъде датирано до V в. пр. Хр. включително. По време на елинистическата епоха този участък не е обитаван и културни напластявания от последните векове на II хил. пр. Хр. липсват. Въпреки това в кв. 10, 14, 15 бяха открити няколко ями с елинистически материали. Вероятно през този период районът е попаднал в рамките на северния култов комплекс при Копривлен. През средновековието левият бряг на дерето е бил обитаван отново. Може да се твърди, че част от зидовете са били запазени на повърхността и при направата на вкопаните жилища са били търсени ъглите или по-високо запазените суперструкции на зидовете, които са предоставяли по-добро укритие.

През 2001 г. в района на сондаж N 4 от обект „тракийско селище" при с. Копривлен като цяло се потвърдиха редица от направените констатации за тесните контакти съществуващи между агломерацията и района на Северното егейско крайбрежие. С оглед на масовия керамичен материал и на новооткритите метални находки следва да бъде направен изводът за неговата принадлежност към един широк културен кръг, разполагащ се между долните течения на р. Места и Вардар и обхващащ части от днешни Гърция и република Македония. Въз основа на досега известните материали може да се твърди, че Копривлен е една от най-източните точки на неговото разпространение.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС

Йорданка Юрукова, Гавраил Лазов, Алексей Гоцев, Георги Нехризов, Лидия
Домарадска, Валентина Танева Д. Богданова, Ян Боузек, И. Мусил, Л. Бохач,
З. Арчибалд, М. Адамс

През 2001 г. се работи на секторите проучвани от Г. Лазов и В. Танева (кв. А12, А13, А14, А18, А19, А9), Д. Богданова (кв. А18, А19, А24), проф. д-р Ян Боузек и чешки колектив (кв. А19, А20), З. Арчибалд, М. Адамс (кв. Б 21, Д 19, Д 24), А. Гоцев (теренни обхождания).

В кв. Д19 бяха изследвани 20 ями. Установиха се три различни форми на тези съоръжения: 6 ями са обмазани с глина, вероятно предназначени за съхраняване на зърнени храни. Те са сравнително големи (от 1.15/1.24 м в диаметър до 1.80/2.15 м) и дълбоки (2.4 м е максималната запазена дълбочина в една от тях). Всичките съдържат сива пепелива почва с пластове пясък, чакъл и глинеста пръст, както и примеси на въглени. В близост до основата им се открива по-тъмен и по-мек пласт. Това може да са следи от органичен материал - съзнателно депониран в дъното на ямата. В ямите бяха открити различни археологически материали - керемиди, тухли, груба и фина керамика, понякога метал, монети и кости. Анализът на костния материал показва, че в ямите са поставяни специфични животински останки. Друга група от девет ями бяха без глинена обмазка. Подобни са на обмазаните, с изключение на това, че са по-плитки и съдържат далеч по-малобройни находки. Няма рязка граница между обмазаните и необмазаните разновидности на тези съоръжения. Последната група включва седем малки ями, неправилно подредени. Те варират от 0.24/0.27 м до 1 м в диаметър и от 0.08 м до 0.71 м в дълбочина. Докато някои са плитки и цилиндрични в разрез, други имат заоблени дъна. Пълнежът е еднакъв- сива ронлива глинеста почва практически без находки. Поне една от тях е била дупка за дървен стълб. Вероятно в района е имало изградена лека конструкция от дървени стълбове.

В кв. Д24 продължи проучването на профила в западната част на АВ II, на участъка, неунищожен при изкопните работи, преди започване на археологическите разкопки на обекта. Бяха регистрирани няколко ями и кладенец, видими в западната и източната част на профила, който достига склона на терасата, в посока предишното русло на р. Марица. Поредица от ясно очертани пясъчни и чакълести наноси съвпадат с добре датираните ями (IV-началото на III в. пр. Хр.).

В кв. Б21, зад сградата на изток от главната улица, беше регистрирана археологическа ситуация, свързана с дейности, отнасящи се към третата фаза от историята на селището (след 300 г. пр. Хр.).

Продължиха археологическите разкопки по трасето на главната улица в участъка на ръба на надзаливната тераса с цел да се проучи югозападната ѝ част и да се доизясни стратиграфията на културните напластявания и етапите на изграждане на улицата (кв. А18, А19, А 24). На границата между двата квадрата (А19 и А24) на дълб. 0.15 м от повърхността бяха проучени деструкции от покрив. Той лежи върху плочника от речни камъни, който следва посоката на главната улица, до ръба на надзаливната тераса. Вероятно покривът е принадлежал на дървен портик, разположен над този плочник (както в случая в кв. А 20 СИ). И в тази част на плочника не бяха открити бази за дървени пиластри. Източно от падналия покрив на същото ниво бяха разкрити части от две стени на сграда, отворена към главната улица, разположена южно от внушителната настилка. При изграждането на едната от стените е преизползван вторично като строителен материал камък с надпис на гръцки език в два реда АРА/TON. Първично той може да е бил надгробен паметник (стела). До камъка с надписа бе открит друг с подобна техника на обработване. Тази ситуация потвърждава, че последната реконструкция на сградите след разрушението около 300 г. пр. Хр. е направена за кратък период от време.

Направените проучвания в югозападната част от главната улица (кв. А18 и А24) и сондажа по трасето ѝ (кв. А19) потвърдиха наблюденията от 2000 г. за три строителни етапа при изграждане на улицата, като бе установена че ширината и на трите настилки е 6,60 м.

В сектор АВ I А бяха проучени културните напластявания, съответстващи на второто ниво на централната улица. Разкриха се редици от речни камъни, които очертават постройка, разположена в кв. А13 и А18, отворена към СИ. Ориентацията СИ-ЮЗ напълно съвпада с проучената планировка от предходната фаза. В СИ част на кв. А12 се разкри участък на площ около 2,5 кв. м с различно оцветени петна. Най-голямото има неправилна издължена форма и е ориентирано на ЮИ-СЗ, с макс. дълж. 2,40 и макс. шир. 0,60 м.. То съдържа фрагментирани тънки слоеве от полихромна украса. На този етап от проучванията се установи наличието на няколко слоя (между 5 и 7) с различен цвят (бял, черен, червен и охра), нанесени с четка. От нивото на снетите механични пластове произхождат интересни находки, свързани с бронзолеярството. Първата от кв. А13 е калъп от печена глина с крушовидна форма със запазена в него отливка от бронз. Фрагмент от подобен калъп се откри по трасето на напречната улица на същото ниво.

Дейностите свързани с бронзолеярството и останалите археологически материали от тук се отнасят към втората половина на IV в. пр. Хр. Към тази дата се отнасят и откритите в сектора монети – на Тракийски Херсонес, бронзови македонски монети (Филип II, Александър III) и една монета от типа „силен и менада“ / квадрат разделен на четири полета (фуре?).

В югозападна посока продължи проучването на негативен контекст (яма), разположен под голямо струпване от речни камъни. Вкопаването е с оформен като осмица отвор, неправилна форма, разширяващо се надолу. Своеобразната яма е проучена на дълбочина до 1,70 м. Пълнежът от сивокафява рохка пръст съдържа примеси подобни на тези, които се откриват в питосите, но със значително повече и по-големи камъни. В сондаж N 1 в кв. А9 на дълбочина 3,20 м се достигна до основния терен след като бе разчистено голямото каменно струпване.

Продължиха проучванията в най-долните пластове на кв. А19 и А 20, където през предишните сезони бе разкрит сграден комплекс с портик и колонада.

В кв. А 19 пласта съдържаше фрагменти строителна керамика (големи тухли *in situ*, обгорели кирпичи и др.), оформящи вътрешните и външни стени на сградата. Фрагментите от полуколони и профилирани корнизи (един от тях с релефна украса) свидетелстват за по-високо ниво на жилищното строителство в тази част на

емпориона. Керамичният материал се отнася към последната четвърт на IV век пр. Хр. В кв. А20-североизток бе проучен пласт, непосредствено предхождащ разрушенията от около 300 г. пр. Хр. Изобилства атическата чернофирнисова керамика и изделия на северногръцки ателиета от последната четвърт на IV век пр. Хр. Беше проучен комплекс с приблизително овална форма, изпълнен със сивокафява глина и съдържащ натрупани един върху друг пластове от речни камъни и много парчета керемиди (преобладават коринтските).

В сектор А 20-северозапад беше изцяло изчерпана ямата, открита и отчасти разкопана през предишния сезон. Дъното ѝ беше достигнато на приблизителна дълбочина 2,5 м. Ямата съдържаше стотици фрагменти от строителен материал – най-вече късове мазилка с отпечатъци на поддържаща дървена конструкция, някои от тях със запазена по повърхността монохромна боя, парчета от тухли, много керемиди и калиптери (преобладаващо коринтски тип, доста редки в Пистирос до този момент). Атическата чернофирнисова керамика, сивата керамика и тази, правена на ръка, открити в пълнежа на ямата, принадлежат на период не по-късен от 340-330 г. пр. Хр.

През 2001 г. продължи работата по програмата за теренни обхождания и сондажи в околностите на Емпорион Пистирос. Регистриран бе обект от късножелязната и римската епоха със следи от желязна шлака. Непосредствената близост на този обект до Пистирос, от една страна, и планинските масиви на запад, от друга, правят твърде вероятна хипотезата, че обектът е свързан с металообработването в района на Горна Марица. Проверена и допълнена беше информацията за още два обекта.

В рамките на интердисциплинарните изследвания продължиха дейностите по програмата за геофизични проучвания с допълнителни радиометрични проби и проби за магнитна чувствителност, извършени от екип от Брадфорд под ръководството на С. Овъндън-Уилсън.

Продължи проектът по анализа на фауната под ръководството на д-р С. Сталибрас. Приблизително 100 кг костен материал е на разположение за проучване. Цялото количество е открито по време на редовните археологически разкопки. Материалът е добре запазен и е с висок потенциал за пълен научен анализ. През 2001 г. започна детайлно проучването на фауната, като бе анализиран остеологичния материал от от кв. Д19, Д24 и Б21.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКИ ЦЕНТЪР В М. ХАЛКА БУНАР, С. ГОРНО БЕЛЕВО, ОБЩ. БРАТЯ ДАСКАЛОВИ, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2001 Г.

Милена Тонкова

В периода от 11.09. до 2.10.2001 г. продължи сондажното археологическо проучване на тракийски център при извора Халка Бунар в землището на с. Горно Белево. Резултатите се състоят в откриването на нови структури в селището от раноелинистическата епоха - две нови пещи в керамичния център, яма с диаметър 4 м в култовия сектор, както и в документирането на жилище с останки от тъкачен стан, огнище и есхара. В този участък на селището бе установена и по-ранна фаза на неговото съществуване - вероятно ямно поле от РЖЕ.

Иманярски действия (разораване на 2 дка от обекта), довели до унищожаването на културния пласт, предопределиха проучванията в източната част на селището, където бе локализиран жилищен сектор. В заложения сондаж XII с размери 3/5 м бе документиран под на жилище със струпвания от мазилки, част от двуслойна есхара открита *in situ*, струпване от 43 пирамидални тежести - останки от тъкачен стан. В района на жилището бяха открити две бронзови монети на Лизимах. Жилището отстои на 50 м от керамичния център на селището (сондаж III).

Продължи проучването в сондаж III, където през 2000 г. бяха документирани две пещи за производство на керамика. При разкриването на предпещните ями на пещи I и II в южна посока бяха открити две нови пещи - III и IV, с входове съответно на север и на изток. Те са полувкопани в здравия терен. И при тях са запазени основните конструктивни елементи - ямата на горивната (или смесителна) камера, скарата с вентилационни отвори. При пещ III скарата е двуслойна, с радиална структура на долния носещ слой (аналогична на пещ II). Тя има арковиден вход без снабдителен канал. Пещ IV е с дебела еднослойна скара и обмазан с глина снабдителен канал (аналогичен на пещ II). И при четирите пещи е запазена основата на сега липсващо куполообразно или кошеровидно покритие. Те са организирани две по две около две предпещни ями. В запълнителя на една от предпещните ями, на нивото на входа на пещ III, бяха открити две бронзови монети на Севт III. Скарите на пещите се намират на 0,40 м. от повърхността.

Продължиха проучванията в сондаж II, където е локализиран култовият участък на селището. Намира се на 30 м западно от пещите. Проучва се източната половина на яма, фиксирана през 2000 г. в И профил на сондажа. Диаметърът на ямата С/Ю е 4 м, дълбочината й е 0.95 м. Устието й е на 0.20 м от повърхността. Пълнежът от мека, прахообразна пръст е с характерния сив цвят, с много пепел и ситни въгленчета към дъното. Слой пепел покрива врязаното в материка дъно. Находките са малобройни - кремъци, каменна брадвичка, фрагменти от есхара, фрагменти от чернофирнисов съд, фрагменти от трапезна керамика със сив и червен цвят, голяма част от питос, стени от амфори, железен клин, фрагменти от керемиди и дребни камъни, глини, парчета сгур, животински кости. В ямата бе открита монета на Касандър.

Проучванията през 2001 г. потвърдиха направената вече констатация, че разцветът на селището се отнася към ранноелинистическата епоха и най-вече към първите десетилетия на III в. пр. Хр. Отделни находки подсказват, че то е съществувало и по-рано, вероятно в първата половина на IV в. пр. Хр. Към данните за наличие на участъци с производствен и култов характер, бяха добавени и такива за обособен жилищен сектор. Многобройни концентрации от керамични фрагменти с характерна украса сочат, че в североизточната част на терасата, където е разположено селището от IV - III в. пр. Хр., има значителен обект от късната фаза на ранната желязна епоха.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ЧЕРНОЗЕМ, ОБЩИНА КАЛОЯНОВО

Костадин Кисьов

Археологическите проучвания се проведоха през м. май — септември 2001 г. от колектив в състав: н.с. Е. Кесякова, н.с. Д. Давидова, И. Топалилов от Археологически музей - Пловдив.

Могила N 1: Размери: диаметър 50 м и височина 7 м. В северозападната част на могилата се откри зидана гробница, вкопана в основната скала. Стените и пода на гробницата се измазани с двупластова хоросанова мазилка. В западната половина стенната мазилка е оцветена в червено. Погребението е извършено чрез трупополагане по гръб с глава на запад. Гробните дарове са поставени около мъртвия. Те се състоят от предпазно и нападателно въоръжение, накити, съдове – ха-

рактерни за края на VII-Vв.пр.Хр.

Могила N 3: Размери: диаметър 55 м и височина 12 м. В централната част на могилата се откри зидана цистова гробница с изградена към нея предгробна камера. Двете съоръжения са ограбени през 2000 г. от иманяри, които разбиват и унищожават и част от стенописите. Стените и пода на гробницата са измазани с двуслойна хоросанова мазилка с полихромна живопис, рисувана в техника „фреско". Украсата се състои от хоризонтални пояси, оцветени в бяло и червено, както и от два пояса с йонийска кима и астрагалос. Гробницата е изградена от квадри без спойка или твърда връзка между тях.

Могила N 4: Размери: диаметър 75 м и височина 17 м. Археологическите проучвания през 2001 г. приключиха с разкопаването на западната половина на могилния насип. На 20 м от западната периферия се откриха три гроба, изградени от дъски. В два от тях погребенията са извършени чрез трупополагане, а в третия гроб бе открито погребение на череп. Откритите фрагменти от сива тракийска керамика се датират в периода VI-IV в.пр.Хр.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЮРЕНЯ, С. ЕЛЕНОВО, НОВОЗАГОРСКО

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева,
Веселин Игнатов

Проучването на надгробна могила в м. Юреня - с. Еленово, Новозагорска община, започва от 1998 г. след редица иманярски интервенции върху могилния насип. През работните два сезона се проучи югоизточната четвърт на могилата.

През настоящата година (2001 г.) проучванията се проведоха предимно в югозападния сектор на могилата. Проучиха се 4 нови средновековни гробни съоръжения – 3 в югозападния и 1 в северозападния сектор.

След разчистването на могилния насип от пръст се откри каменен кожух, който се състои от средни и дребни по размер ломени камъни. Над него пласт силно сбита (трамбована) кафява глинеста пръст. Под нея и между камъните има пласт от черна на цвят, мазна по структура пръст с дебелина около 2-5 см. Сред нея се срещат фрагменти от глинени съдове, дребни въгленчета и горели костици. Пространството заето от тъмна, примесена с керамика пръст, продължава в радиус до 6 м на каменния кожух, след което спира. Кожухът достига до 9 м на юг и 6,50 м на запад и има максимална височина 1,10 м.

На запад се откриха два големи монолитни каменни блока, между които се разчистиха така наречените каменни „езици". Разстоянието между камъните е 4,40 м. „Езиците" са съставени от камъни, които са редени върху насипа от сивочерна пръст и достигат до 2,60 извън кожуха. Камъните са ломени и са наредени като настилка, застъпвани отдолу нагоре. След демонтирането им се стигна до стената на каменния кожух, а под тях се откри каменна площадка с максимални размери 3 х 1,50 м.

При почистването на каменния кожух в центъра на сектора се попадна на вкопаване в каменния кожух до геометричния център на могилата. То е запълнено с различни по размер ломени камъни. Между тях изключително рохкава пръст. След разчистването се откри яма с размери 2,60 Х 1,80 м и дълб. 0,40 м. В нея се откриха глинени съдове от така наречената „сива тракийска" керамика (2 паници и чаша) и глинена амфора с енглифичен печат върху гърлото. Според печата амфората е от Хераклея Понтийска (края на V – началото на IV в. пр. Хр.). Освен съдовете се откриха желязно ножче, част от бронзов накит. Няма следи от скелет –

инхумиран или кремиран. В насипа на ямата се откриваха фрагменти от глинени съдове, дребни въгленчета, горели и негорели дребни костици и късчета запазено дърво. Гробното съоръжение е възможно да не е проучено в цялост – да продължава на север.

След демонтирането на каменния кожух в център се откриха 4 каменни дъги, проследяващи се от югоизточния сектор.

В пространството в центъра на могилата, затворено от най-вътрешния кръг, върху стерилната скала се наблюдава сивочерна пръст с дебелина 0,15 м. Над него - пласт от охравокафеникава пръст с максимална дебелина 0,20 м и отново повтарящ се като първия със същата структура и цвят с дебелина 0,15 м. Максималната височина на земления насип е 0,50 м.

ПРЕДВАРИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ДРОМОСА НАТРАКИЙСКА ГРОБНИЦА В МЕСТНОСТТА "РОШАВАТА ЧУКА" КРАЙ С. АЛЕКСАНДРОВО, ХАСКОВСКО

Ирко Петров

От 10 до 24 август 2001 г. на основание Разрешение за археологическо проучване N 2/ 02. 07. 2001 г. и в изпълнение на решенията на Междуведомствената комисия, отразени в протокола й от 13. 02. 2000 г., е проведено предварително археологическо проучване в дромоса на тракийската гробница в могилата „Рошавата чука" в с. Александрово, Хасковско. Проучването обхваща участъка западно от иманярската шахта, до сектора със стенописи.

Поради наличието на силно пропукани и провиснали покривни плочи, насипът е проучен на вертикални сегменти със широчината на плочите, с последващото им укрепване с метални подпори. Изследването е проведено на стратиграфски пластове с дебелина 0,05 м. Изкопните работи са извършени до кота -1,40 м, мерено от долния край на плоча N 6, като е запазен непроучен пласт с дебелина 0,25 м.

Установено е, че северната стена на дромоса е разрушена на 4,50 м източно от правоъгълната камера. В резултат на това във вътрешността на съоръжението е проникнала пръст от насипа, каменни квадри от стената и кварцитни валутъци от кожуха на гробницата. Северната половина на плоча N 7 е пропаднала до пода на дромоса.

Под пропуканите и провиснали покривни плочи NN 4 и 5 са открити фрагменти от изгнили дървени греди. Вероятно това са следи от укрепване на плочите при предишно иманярско проникване в гробницата.

В пласта 1,20 – 1, 40 м са открити голям брой фрагментирани глинени кирпичи с размери 24Х24Х9 см, от подова настилка разрушена от иманярите.

Направеният микросондаж под плоча N 5 с размери 20Х20 см не разкри запазено подово ниво. На кота –1,68 м е разкрито нивото на основния терен.

В процеса на работата са открити керамични фрагменти от глинена амфора, съд работен на ръка и една канелирана дръжка от трети съд, както и 13 фрагмента от хоросанова мазилка, 9 от които оцветени в червено от към лицевата им страна. Съдовете не подлежат на реставрация.

Изпълнено е укрепване на плочи NN 4,5 и 6 с метална конструкция по проект на НИПК.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КОСМАТАТА МОГИЛА ПРИ ГР. ВРАЦА

Никола Теодосиев, Нарцис Торбов, Добрин Антонов

През 2000 г. окончателно бе проучен могилния насип на „Космата могила". Той се намираше в непосредствена близост до града, в района на полигона за обучение на СБА. Необходимо бе през 2001 г. да се разстели с булдозер изкопаната земна маса върху терена и по такъв начин той да бъде подготвен за строителна площадка. Втората причина за археологическо проучване бе наложена от обстоятелството, че през предишната 2000 г. не бе открито гробно съоръжение. Нужно бе да се установи, дали има такова, което да е вкопано под нивото на античния терен. За тази цел бе използван булдозера, който подравняваше изкопаната пръст. С него бяха отнети пластове от по 10-15 см на отделни ивици с широчина 2,50-3,00 м и по такъв начин се достигне до 0,50 м под нивото на терена. В началото на проучването бе пусната ивица, ориентирана С-Ю през средата на мястото, където се намираше могилата. След това бе осъществено последователното отнемане на 4 ивици, успоредни на нея, от лявата и дясната страна. Студентите специалност „Археология" от СУ „Св. Климент Охридски" преслушваха с металотърсач изкопаната пръст и наблюдаваха за следи от гроб – каменно струпване, въглени, наличие на керамични фрагменти и други археологически материали. С тяхна помощ бяха направени два сондажа в югоизточната част на античния терен, ориентирани ЮИ-СЗ с размери: Сондаж 1 - 3 Х 2 м и дълбочина 0,5 м и Сондаж 2 – 3 х 2 м и дълбочина 0,30 м. Не бе констатирано наличието на гробно съоръжение. Установи се, че разкритите камъни са материкови. Могилният насип е издигнат върху терен, представляващ каменен нанос. Проучването на „Косматата могила" може да се смята за приключено.

РАЗКОПКИ НАТРИ МОГИЛИ В М. "ГАВРИЛОВ РЪТ" - ГОРУНАКА, КРАЙ ЕТРОПОЛЕ

Даниела Агре

Некрополът, състоящ се от 6 могили, се намира в м. „Гаврилов рът" разположена на около 5 км северозападно от Етрополе. Могилите са разположени по южната част на склона, в ливада. Могила N 1, от същия некропол, е проучена през 1997 г.

МОГИЛА N 2. /вис. 0,40 м от юг, от север се слива с околния терен; диам. 7 м/. В могилата гроб не е открит. Приблизително в геометричния й център се намира естествен камък (скала) с височина 0,35 м. Западно и източно около камъка са строшени на място три съда, работени на ръка. Два от съдовете са открити обърнати с дъната нагоре. До съдовете е открит и глинен прешлен за вретено. В югозападна посока от центъра на могилата на нивото на стария терен и разбитите съдове има слаби следи от огън. След извършването на тризните, върху съдовете са натрупани необработени камъни, които образуват каменна могилка. Върху нея е насипан тънък пласт земя. Могили с подобно съдържание са открити във всички проучени некрополи в Етрополско, т. е. липсата на гроб в тази могила не е прецедент. На база на откритите материали насипването на могилата се датира в V в. пр. Хр.

МОГИЛА N 3. Намира се на около 400 м северозападно от могила N 1. Тя е с височина до 2,60 от И, диаметър – 18 м С-Ю. В могилата не е открит гроб. На предварително избран терен е очертан кръг и тъй като от източната му половина денивелацията е по-силна, там е издигната площадка, която е заравнена и върху нея е изграден от необработени камъни кенотаф 1. В кенотафа е поставен златен нагръдник, брус и ножче. На същото ниво от югозапад е опалена, много силно, площадка, върху която е изграден кенотаф 2. В този кенотаф също е поставен златен нагръдник, железен кинжал и бронзова игла От северната страна и на двата кенотафа е вкопана по една яма. Ямите са със сферична форма, със силно опалено дъно и по-слабо опалени стени. На дъното на яма 1 са поставени няколко камъка. Яма 2 е почти изцяло запълнена с камъни. Над яма 1 има малко огнище, което се явява един вид нейна запечатка. Като завършващ етап след погребалната обредност се явява опалването на площадка на върха на могилата, върху която са строшени няколко съда. Откритите златни нагръдници, както и керамичните съдове, позволяват времето на натрупване на могилата да се отнесе към средата до края на V в. пр. Хр.

МОГИЛА N 4. Могилата се намира на 3 метра южно от периферията на могила 3. Размери: вис. 1,50 м; диам. 15 м. В северния сектор на могилата е изградено правоъгълно каменно съоръжение. То е с размери: 4X1,5 м. Съоръжението има вид на каменен гроб, с правилна правоъгълна форма, ориентирано строго И-З. Изградено е от наредени в 5 или 6 реда необработени камъни, като редността не е спазена точно и редовете се застъпват. Височината на съоръжението е 0,75 м, дебелината на стените от 30 до 50 см. Вътрешното пространство на съоръжението е запълнено със земя, в която спорадично се срещат въгленчета. Дъното му е постлано с един ред плътно подредени, в една равнина, камъни.

Непосредствено, от южната страна, до това съоръжение е разкрита каменна могила с размери: И-З – 4,60 м; С-Ю – 4 м. Могилата е сложно изградена, от необработени камъни. В състоянието в което е открита ясно се разграничават три каменни кръга наредени един над друг, дъговидно извити с отвор от юг. Най-големите камъни са поставени в основата на първия кръг. Вторият кръг е с отстъп навътре. Изграден е от 5-6 реда камъни. Третият кръг е най-малък. Той се състои от наредени един върху друг 2 реда камъни.

Южната страна на каменната могилка, където липсват камъни, е заета от огнище. То е с размери 4 X 3 м и дебелина около 3-4 см. Това огнище е клада върху която е изгорен покойника. В кладата, освен човешки кости, други материали липсват. Върху кладата е открита глинена купа, голям биконичен съд с малка глинена чашка в него и още един голям съд, работен на ръка. От източната страна на могилата, пред каменните кръгове е поставен глинен съд, с който е поклупена част от кремацията.

На база на откритите материали, погребението в могилата следва да се датира в V в. пр. Хр.

РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. БРЕСТНИЦА, ЯБЛАНИШКА ОБЩИНА

Даниела Агре

Некрополът се намира в полето и прилежащите планински склонове на левия бряг на река Вит, на 3 км ЮИ от с. М. Брестница, между махалите Каменна могила и м. „Драгулин дол". При започване на разкопките на некропола през 1999 г. той наброяваше около 50 могили. Некрополът е проучван през 1928 г. от В. Миков, когато могилите са били над 80. Направена е нова номерация на могилите. По нея са проучени могили 16 и 20.

Могила 16 се намира на около 300 м С от основния некропол, от южната страна на планински склон. Върху заравнена площадка, почти в центъра на могилата, върху стария терен е изградена клада, върху която е поставен покойника и коня му. Площадката е с размери: 3,20 X 2,50 м. Конят е погребан заедно с юздата, която се е намирала в челюстите му. Покойникът е погребан с част от въоръжението си – копие, от което е запазен железния връх и голям боен железен нож. В гроба е поставен обърнат с дъното нагоре и съд, работен на колело. Цялата клада-гроб, която е с дебелина до 10 см, е покрита с тъкан. В източната периферия на могилата е разкрита стена. Тя е изградена от речни камъни и е издигната по склона на планинското възвишение в посока С-Ю. Запазена е във височина 1 ред. От двете страни на стената, както и между камъните са открити фрагменти от съдове, работени на ръка и колело. Някои от тях се отнесат към края на ранножелязната епоха. Между камъните, а и от източната страна на стената, са открити кости от копитно животно и от дребен рогат добитък. Разчистената стена е с дължина 6,0 м и ширина от 0,8 до 1 м. Вероятно, на това място в края на ранножелязната епоха или в самото начало на късножелязната е имало къща. По-късно, през II в. пр. Хр., върху рушевините е издигната могила.

Могила 20. Намира се в ливада на около 200 м югозападно от т. н. „Голяма могила", проучена през 1999 г. Могилата е копана в края на 80-те години на XX век с фадрома и е почти разрушена. Запазени размери: височина 2,20 м; диаметър 18 м. В центъра на могилата, върху стария терен, е направена клада, върху която е положен покойника и коня му. Кладата е с размери 6,0 X 5,50 м. Конят е изгорен заедно с юздата и апликациите към нея. Тялото на покойника е положено в посока СИ-ЮЗ, с глава на югозапад. Заедно с покойника, върху кладата, е поставено принадлежащото му въоръжение. Тялото, накитите и въоръжението са силно изгорели. В краката на покойника е поставен щит, от който е запазено единствено умбото. От дясната страна на тялото е поставена махайра, до нея е открита част от ножницата и фрагментиран железен сауротер В гроба е открита и желязна юзда. Около юздата има следи от 6 бронзови, кръгли апликации. Единствената сравнително запазена апликация е с трапецовидна форма и вероятно е била наносник на коня В гроба е открита много силно корозирала желязна фибула и фрагмент от железен колан. След изгасване на кладата, останките от погребението са покрити тъкан. Погребението в могила 20 е извършено в средата на II - началото на I в. пр. Хр. След извършване на погребалните ритуали, върху кладата е насипана могилка от чиста пръст с височина 1 м. Върху могилката е нареден един ред от речни камъни – кожух, който е с диаметър около 6 м. Върху това каменно съоръжение е донасипан окончателно насип.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА N 32 В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. СМЯДОВО

Георги Атанасов

Могилата е разположена в долината на р. Камчия, на равен терен на 100 м от старото корито. Формата ѝ е кръгла, с височина до 4 метра и диаметър 40 метра, от север и от юг могилата е отнета при обработката на почвата.

Разкопаното съоръжение е разположено в югоизточната част на могилата близо до центъра ѝ. В гробницата е проникнато през предната част на покрива.

Гробното съоръжение е изградено от грубо обработени каменни блокове. Гробната камера е с неправилна правоъгълна форма, с размери: 1,69 x 1,32 x 1,71 x 1,21 м. Няма подово покритие. Гробницата се датира в римската епоха. Насипът е от глинеста почва със светложълт на места кафяв цвят. Според очевидци гробницата е била ограбена през есента на 2000 г.

УКРЕПЕНО ВЪЗВИШЕНИЕ КРАЙ С. ИВАНСКИ, ШУМЕНСКО

Георги Атанасов

Възвишението се намира на около 400 м североизточно от могилата.

Разкопките се проведоха от 07.08.2001 до 22.08.2001г. Заложени бяха осем квадрата с размери 2,5х2,5 м. Четири са в югоизточната част на възвишението и четири - в северозападната.

Възвишението е укрепено със землено – каменен насип с височина 1 – 1,50 м и дебелина на места до 2 м. В профила се очертават два пласта: горен от почва с червеникав цвят, примесена с камъни, и долен от бяла глина, също примесена с камъни. Земленият насип си личеше само от южната страна на възвишението.

Културният пласт зад земления насип е тънък от 0,10 до 0,30 см на места. Среща се предимно строителна керамика – покривна. Фрагменти от питоси и амфори. Малко количество груба битова керамика. Фрагмент от тънкостенна керамика, украсен с червена лента. В югоизточния ъгъл (кв. 1) бе открит бронзов връх на стрела, глинен прешлен за вретено и желязна шлака.

Според намерения на възвишението през 1999 г. амфорен печат датировката е след втората половина на IV в.

ГРОБНИЧЕН КОМПЛЕКС КРАЙ С. ИВАНСКИ

Георги Атанасов

Продължиха проучванията на некропола край с. Ивански. За 2001 г. работата беше съсредоточена в квадрати 7', 7'' и 12'. Задачата на проведените разкопки бе да се разкрият следи от ритуална дейност

В квадрат 7' западно от гробница 2 пластът беше отнет до нивото на тризната пред гробница 1. До югозападния ъгъл на гробницата бяха открити следи от огнище.

В квадрат 12' южно от гробница 1 насипът беше изчерпан до достигане на стерилен пласт.

Започна заравянето на гробница 2.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО СРЕДНОТО ТЕЧЕНИЕ НА КАМЧИЯ

Георги Атанасов

Бяха проведени теренни обхождания по долината на р. Камчия. Обхванати бяха районите на град Смядово, с. Кълново и с. Ивански, Шуменско. При по-голямата част от паметниците бяха открити следи от иманярска намеса. В резултат на обходите бяха регистрирани една селищна могила, 26 селища от различни епохи, 2 могилни некропола, разрушени от иманяри.

Селищна могила: с. Ивански–циганската махала. Разположение: на възвишение в циганската махала на селото. Запазеност: лоша – могилата е разрушена. Височина: 12–15 м. Диаметър: около 120 м. Поради факта, че могилата се намира в селото и върху нея са построени около 25 жилища, размерите са приблизителни и не може да бъде заснета. Предварителна датировка: втора фаза на късния енеолит.

Интерес представляват двете гробници, разкопани от иманяри на 3 км западно от Смядово

Гробница N 1. Гробното съоръжение е на дълбочина около 0,50 м. Съоръжението е напълно разрушено. В план гробницата представлява правоъгълна конструкция с дължина 6,50 м и широчина 1 м. Гробната камера е с размери 2,36 м и широчина 1,0 м и височина около 2 м. Стената между гробната камера и преддверието е с дължина 0,60 м и дебелина 0,64 м. Градежът е от грубо обработени каменни блокове на калова спойка. Покривът е лъжлив свод.

Гробница N 2. Има правоъгълна в план гробна камера с дължина 2,27 м, ширина 1,30 м, височина 1,80 м. Коридорът е с дължина 5,04 м, ширина при камерата 0,56 м, при входа 2,70 м. Гробната камера е изместена на запад. Покривът е лъжлив свод. Градежът е от грубо обработени каменни блокове с правоъгълна форма на калова спойка.

Датировката е според намерената керамика - в рамките на V-IV в. пр. Хр.

НАДГРОБНИ МОГИЛИ И СОНДАЖИ НА КРЕПОСТТА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПАРТИЗАНИ, ДЪЛГОПОЛСКА ОБЩИНА

Марлена Кръстева, Лъчезар Лазаров

През октомври 1999 г. бе започнато проучването на на южния некропол и бяха направени няколко сондажа на крепостта на връх Арковна. При обхождането на некропола се установи, че всички могили в различна степен са разкопани от иманяри. След описването на опустошените могили, край които бяха изхвърлени фрагменти керамика и бронз, започнаха проучванията на могили N 3 и N 4.

Могила N 3. На върха има иманярски изкоп с размери: 9 Х 5 Х 1,8 м. В ЮИ периферия на основния терен бе разкрит вкопан в материка гроб. От И страна на гробната яма на основния терен върху дългата си страна - положена плоча с неправилна правоъгълна форма с размери: 1,40 Х 0,80 Х 0,18 м. Гробният инвентар се състои от две цели амфори, като едната е с печат ANTIФIΛOY. За пръв път се намира амфора с такава морфология, която има такъв печат. Освен двете амфори в гроба бяха намерени сребърна фиала, три бронзови съда, които са в лошо състояние, поради това, че основният терен е глина, която е задържала водата. Това са бронзова кана с украса на плещите от сребърен бръшлянов лист, преминаващ през най-широката ѝ част, бронзова патера с дръжка глава на овен и апликация – маска на сатир, бронзов леген с две дръжки, с който бяха покрити горелите човешки кости на млад индивид. Сребърната фиала е сходна с образците известни от Североизточна България, но е по-масивна, дъното е украсено с остролистна розета. Въоръжението е представено от два железни меча, 87 бронзови стрели в дървен колчан с бронзова апликация. Стрелите са много добре запазени, в някои от втулките има останки от твърдо дърво. Глинените съдове са четири кани, три лампи и две купи. До едната от глинените лампи са намерени кости на петел. Датирането на гроба е в началото на III в. пр. Хр.

В **могила N 4** при иманярски изкоп е намерена фрагментирана амфора, която бе прибрана за реставриране. Изкопът е в ЮЗ сектор на могилата. При разчистването му бе проучено каменно струпване, от един до три реда камъни, между които имаше парчета от глинена замазка. Камъните бяха демонтирани, без археологически материали.

На крепостта Арковна бе заложен сондаж в цитаделата на няколко места с цел уточняване на хронологията. Материалите са множество фрагменти от битова керамика от ранновизантийската епоха, върхове от стрели, фрагментирани железни предмети.

Бе заложен сондаж в югозападното подножие на върха, в м. Каин пунар (Бостанлъка). Бе засечено огнище с размери 1,15 Х 1,60 м. Материалите са – битова керамика от римската епоха, железни предмети, две римски монети – една сребърна от Юлия Домна и една бронзова от IV в. в много лошо състояние.

През 2001 г. продължи проучването на могила N 3 и околомогилното ѝ пространство. В И посока от могилата бе разчистен разбит от иманярите гроб, изграден от каменни плочи. Върху гроба е минавала каменна пътека, която бе проучена в продължение на 15 м. Ширината ѝ е до 1,30 м и продължава до съседната, разположена на И могила N 2. Намерените върху камъните фрагменти керамика се датират в IV-III в. пр. Хр.

РАЗКОПКИ НА ВРЪХ МАЛКА АРКОВНА

Лъчезар Лазаров

Разкопките на цитаделата на връх Малка Арковна, предизвикани от опустошението на голяма част от нея от иманяри, се проведоха в периода 6-24.VIII.2001 г. Те бяха финансирани от община Дългопол, като средно на ден се работеше с 10-12 човека. Беше проучена средна площ около 55 м^2 в западния (северозападния) участък на цитаделата. Пре разчистването на посочената площ културният пласт се оказа между 0.5-0,2 м (в южната част на сондажа) и около 0,8-1 м в централния участък. Беше констатирано безразборно струпване на големи, средно големи и дребни обработени камъни, по които на места имаше следи от горене. Камъните бяха примесени обилно със строителна и битова керамика от елинистическата епоха и много малко от по-късно време (римска, ранновизантийска епоха). След разчистването на каменните струпвания беше възможно да се установят две помещения, изградени от едри, обработени от лицевата страна камъни, с дебелина на стените 1,05-1,20 м, като северната стена на помещение N 1 и южната на N 2 са практически слепени и се получава една обща стена с дебелина около 2,20 м. Приблизителната установена площ на помещение N 1 е 3,15Х2,90 м (със запазен северозападен ъгъл), но зидовете очевидно са продължавали в южна и източна посока. Помещение N 2 е със запазен югозападен ъгъл и с частично съхранени дължини на стените: южна - 3,30 м, западна – около 1 м. Въпреки че двете помещения са с денивелация 0,60-0,70 м (поради характера на терена), откритите в тях материали са аналогични – от елинистическата епоха. Бяха намерени: бронзова монета на Кавар, два амфорни печата от III в. пр. Хр. (на Кос и Хераклея), бронзова латенска фибула, бронзова гривна, железни фрагменти от гвоздеи, скоби и пластини, цинти, желязно резе, мраморен фрагмент от стела, рог от сърндак и други материали. Елинистическата керамика е разнообразна: амфорна тара, чернофирнисови фрагменти от чашки, кантароси и лампи, сива и кафяво-червеникава керамика работена на грънчарско колело, груба сива, сиво-кафява и сиво-черна керамика, работена на ръка. Бяха открити и фрагменти от няколко латенски съда, от които са ресвтрирани две гърненца. При проучванията бяха намерени и 11 римски и колониални монети от I-III в. сл. Хр. Съпоставени с малкото фрагменти римска керамика , открита при разкопките, тези монети следва по-скоро да се приемат като разпиляни и недосъбрани от иманярите (за което има и следи), останки от открити съкровища, отколкото като индикатор за постоянно обитаване на крепостта през този преиод (III в сл. Хр.).

В хода на проучванията по пътя към хребета, свързващ върховете Голяма и Малка Арковна, бе разкрито и керамично струпване, вероятно част от свлечена по склона яма. От нея бяха реставрирани гръцка лампичка и сива тракийска паница.

Бяха намерени и две бронзови монети – на Филип II и на Кавар. На около 800-900 м от Малка Арковна по югоизточния склон, в обработваемите площи беше регистрирана частично разкопана от иманяри базилика (вероятно от ранновизантийската епоха).

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕДНА МОГИЛА В М. ПОДУЕНСКИ ГЕРЕН В СОФИЯ

Даниела Агре

Могилата се проучва спасително. Намира се в кв. Левски. В началото на 60-те години на XX век върху западната и северната ѝ периферия са построени къщи, гаражи и други постройки. През 90-те години на XX в. в източната и южната периферия на могилата са извършвани различни по характер строителни работи.

Размери: диаметър – 17 м; максимална височина 1,90 м. В западния сектор на могилата, почти до геометричният ѝ център, има постройки.

В ЮИ сектор е разкрита вкопана в терена ***ритуална яма.*** Тя е с размери 2,0 х 2,60 м. В ямата са поставени на едно ниво дългите тръбести кости на около 16-18 човешки индивида. Повечето от костите са групирани по двойки, като в центъра на ямата се е получило абсолютно празно място, което е с размери: 0,5 Х 1 м. Костите са предимно бедрени и подбедрени, представени са с диафизните си части, епифизните са силно повредени, повечето от тях липсват. Почвата е силно киселинна, по тази причина костите са в много лошо състояние. Върху част от костите има следи от животински зъби.

Върху костите са разхвърляни части от три дебелостенни съда, работени на ръка, върху някои са нанесени щемпелувани орнаменти. Тази керамиката се отнася към втората фаза на ранножелязната епоха.

Почти в центъра на могилата, на дълбочина от върха от 0,95 до 1,10 м е разчистен гроб. Ритуалът е изгаряне на място, като са запазени само незначително количество кости от скелета. Разкритото гробно съоръжение спада към типа гроб–клада. Върху кладата, като дар, са поставени: кратеровиден съд, чашка, паница, малка паничка (работени на колело) и малък съд (гърне), работен на ръка. Разкритите материали позволяват погребението да се датира във II-III в. от н. е.

Разглежданият гроб от римската епоха е първичен за могилата, въпреки че откритата в югоизточната периферия на могилата ритуална яма е датирана от нас през ранножелязната епоха.

На този етап от проучването може да се каже следното: ритуалната яма е плитко вкопана в терена и след извършване на ритуалите в нея тя е засипана. Може би тази яма е част от „ямно" поле, съществувало през този период. Т. е. това е била свещена територия и не буди учудване появата на това място на могила през римската епоха. В тази могила през II-III в. е извършено погребение.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАЛУГЕРОВО, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК

Алексей Гоцев

Спасителните археологически проучвания бяха проведени през м. юли - август 2001 г. под научното ръководство на н.с. д-р Алексей М. Гоцев - АИМ при БАН. В тях участваха от АИМ при БАН - Ива Начева, геодезистите Стефан Гошев и Елена

Крондева, студенти от НБУ, работници от с. Калугерово.

Могилата с височина около 4 м и диаметър 22 м е част от некропол, който се намира в м. "Бельовска кория", на около 2 км югоизточно от с. Калугерово. Теренът представлява продълговат хълм, ориентиран изток - запад, непосредствено на север от магистралата София-Пловдив, с лек наклон от север на юг, обрасъл с гъсти нискостеблени широколистни дървета. Всички могили от некропола са обект на иманярска намеса. Проучването беше извършено в четири сектора, без използване на техника.

Насипа на могилата е каменно-землен, с различен цвят и структура. В най-горните си части той е силно компрометиран от натрупаната в съвременността пръст и един дълбок иманярски изкоп, разположен в централната част на могилата. Дори разположената върху могилата триангулачна точка е била затрупана и бе разкрита при изкопните работати.

По време на проведените археологически проучвания бяха разкрити няколко вида подмогилни структури или контексти. На първо място това са различни конструкции, изградени от необработени камъни с различни размери. В някои случаи камъните са подредени един до друг в редица, без да изграждат някакво завършено съоръжение. На други места се откриха безформени купчини от различни по големина камъни. Пръстта между тях обикновенно се отличава по цвят и структура от тази в съответния пласт на могилното пространство. Често между тях се откриват керамични фрагменти и следи от горене - изолирани въгленчета. Друг вид подмогилни съоръжения са керамичните струпвания, разкрити в отделните сектори на могилата. При някои от тях се възстановяват почти изцяло запазени съдове, които вероятно са били счупени на място. В други случаи керамичните струпвания са твърде хетерогенни и не включват цели съдове, а от различни керамични фрагменти. Интерес представляват и разкритите 2 съоръжения, разположени в северната част на могилата, близо до периферията, ориентирани изток-запад. Изградени от цели керемиди, по форма те наподобяват характерните за римския период погребални съоръжения, но под тегулите не бяха открити нито следи от кости, нито погребален инвентар.

Като своеобразен тип съоръжение може да се разглеждат отделни участъци в могилния насип, където пръстта е по-твърда, вероятно изкуствено трамбована. Границите и точното предназначение на подобни "площадки" е трудно да се установят.

В могилата бяха разкрити погребения и от двата обряда - трупопологане и кремация. Централното погребение е било извършено чрез кремация извън могилата. В пространството под трамбованата пръст в СИ сектор на могилата се откриха горели кости, керамика, горели стъклени и метални предмети. На различни места в по-горните пластове на могилата бяха разкрити още 5 погребения с трупополагане. Скелетите са в много лошо състояние, повечето не могат да се възстановят цялостно. В някои случаи бяха откривани отделни изолирани човешки кости в отделните сектори, които не могат да се разглеждат като погребения в тесния смисъл на думата. Без съмнение тази ситуация отразява сложните погребални и постпогребални практики, които са отразени в археологическата ситуация при тази могила.

Сред откритите материали в могилния насип интерес представлява бронзова монета от III в., остатъци от горели стъклени чаши, прешлен за вретено, бронзови и железни предмети.

Сред керамичния комплекс от могилата преобладават различните по форма и размери паници, купи, чаши с две дръжки, гърнета и пр., които имат своите аналози сред керамичния комплекс, известен от предишните разкопки при с. Калугерово. В същото време имаме някои нови форми, които липсват сред публикуваната керамика от предишните разкопки. Сред тях са големите съдове без дъно, с богата пластична, врязана и щемпелсвана украса, различни по форма керноси и пр.

Данните получени при проучването на могилата позволяват да се приеме, че могилата не е натрупана еднократно. Най-общо следите от човешка дейност в нея са от периода от средата на III до IV в. сл. Хр.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ НА СТРОИТЕЛНИТЕ РАБОТИ ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ II-19 (ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ - ДРАМА) И РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНИТЕ РАЗКОПКИ ПРИ С. КОПРИВЛЕН

Анелия Божкова и колектив

Наблюденията на строителните дейности по трасе с обща дължина 1550 м наложиха спешни разкопки в някои участъци, вследствие на което са проучени няколко нови структури.

В рамките на късноантичния и ранносредновековен некропол са разчистени 33 погребални съоръжения с трупополагане. Най-богат е последният открит досега гроб N 277, датиран в началото на IV в.

Регистрирани са също така и 16 нови ями. Проучването им доведе до прецизиране на наблюденията върху границите на култовите зони в сектор „Север" и сектор „Юг". Три от съоръженията бележат наличието на ново „ямно поле", отстоящо на повече от 500 м на З/СЗ от комплекса в сектор „Север", където са проучени 4 ями (25N-28N). Крайната южна граница на тази свещена зона е маркирана от яма 28N. От светилището в сектор „Юг" са документирани 9 ями (89S-97S). Три от тях (89S, 90S и 91S) бележат южния край на комплекса. Яма 92S (вкопана в периферията на дебел културен пласт от архаичната епоха, явяващ се на дълбочина между 1,50-2,00 м) и новите 2 питоса, ситуирани в обособения от други съдове участък, маркират северната граница на зоната.

Всички ями са с кръгъл план. Имат различни форми и размери, но се вписват в регистъра на вече документираните. Устройството им не показва принципни различия между тях и вече проучените комплекси. Пълнежът на ямите е сравнително хомогенен. Състои се от почва, примесена с пепел, въглени, камъни, пясък, огухлена глина, кости. Като дарове в ямите са депонирани цели съдове (чернофирнисов кантарос в 95S, чернофирнисова лампа в 92S) или фрагменти керамика. В пълнежа са открити сребърни и бронзови монети, метални предмети, прешлени и тежести за стан. Ямите се датират в архаичната, класическата и елинистическата епохи.

Източно и западно от архитектурния ансамбъл от КБЕ са разкрити 17 археологически структури. *In situ* са открити 2 питоса. Две представляват пластове от пепел, въглени, мазилки, животински кости и фрагментирана керамика, работена изключително на ръка. Другите 13 са каменни струпвания - най-вероятно деструкции от основите на жилища от къснобронзовото селище.

Непосредствено на юг от него, вкопана в пласт със слабо изразен културен характер, е открита пещ за битова керамика, унищожена по неизвестни причини по време на производствения процес. Изградена е от спойни с кал, необработени камъни, двустранно обмазани с глина. Пещта е с неправилна крушообразна форма и горивна камера с кръгъл план. Запазени са малък участък от северната ѝ дъговидна стена и префурниумът. Подът на пещта е неравен. На терена, върху пласт от прахообразна черна пръст, светлосива пепел и въглени, са открити множество керамични фрагменти от работени на колело, тънкостенни съдове. Изграждането на пещта и изработването на керамичната продукция се отнасят към VI - началото на V в.пр.Хр.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРОСТРАНСТВОТО ОКОЛО "РОШАВАТА МОГИЛА" И МОГИЛАТА В М. МАХЛЯРДУ КРАЙ С. ДОБРИНОВО, КАРНОБАТСКО

Румяна Георгиева, Димчо Момчилов

В пространствата около двете надгробни могили бяха регистрирани две ями, отворени от иманяри при търсене на колесници. Ямата до „Рошавата могила" има неправилна форма (дълб. 0,70 м от околния терен, размери 3,80 Х 3,.30 м). В нея бяха намерени останките от два коня, положени един срещу друг с глави на север. На много места в ямата бяха регистрирани отлагания от железни предмети (юзда, колесница).

В ямата в м."Махлярду" (дълб. 1,30/1,40 м от околния терен, размери 3,50 Х 2,40 Х 3,60 Х 2,10 м) били положени два коня с глави на север. В изхвърлената пръст бяха открити дребни железни предмети и кости от животинските скелети.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. МОГИЛИТЕ ПРИ С. КАЛУГЕРОВО, ПАЗАРДЖИШКА ОБЛАСТ

Георги Нехризов

Некрополът отстои на 2,3 км югоизточно от църквата на с. Калугерово. Състоял се е от четири могили, от които сега са запазени две. Те са издигнати на билото на невисок удължен рид, разположен над десния бряг на р. Тополница. Североизточно от могилите, по същото било и върху надзаливната тераса на реката е било разположено селището, с което може да се свърже некропола.

Първата могила има форма на сегмент от сфера, вследствие залесяване е деформирана – удължена е в посока И-З. Периферията ѝ от юг и от север е отнета с булдозер. В това състояние могилата е висока 1,9 м и има диаметри при основата в посока С-Ю - 13, в посока И-З – 21 м. Натрупана е от местна песъчлива пръст, примесена с речни волутъци и ломени камъни.

В централната част на могилата се разкри струпване от преобладаващо дребни и средно големи камъни, около него бяха подредени по-едри камъни. Камъните от ограждането и каменното струпване са били положени след натрупване на част от насипа, под тях пръстта имаше сив цвят и по-фина структура. В каменното струпване бяха открити два фрагментирани съда, а в южната му периферия - елипсовидна златна пластина, разкъсана на три части и деформирана. В западната част на струпването се разкри петно от въглени и пепел с диаметър около 0,5 м, в което имаше дребни горели човешки кости, фрагменти от два съда – паница и гърне, работени на ръка, малка бронзова двуспирална фибула и игла от друга фибула. Тази археологическа ситуация може да се интерпретира като погребение, извършено чрез трупоизгаряне извън могилния насип.

Втората могила е разположена на 30 м южно от първата. Формата ѝ също наподобява сегмент от сфера, нарушен в южната половина от голям иманярски изкоп. Могилата е висока 1,5 м и има диаметри при основата в посока С-Ю - 14, в посока И-З – 16 м. Насипът ѝ е идентичен с този на Могила 1.

При проучването беше установено, че на места в периферията на могилния насип има редове от вертикално поставени големи камъни, които не оформят окръжност и не могат да се определят като крепида. Подобно на първата и в централната част на втората могилата се разкри струпване от речни камъни, под което насипът беше от сива пръст с фина структура. В каменното струпване и в сивата пръст се проучиха няколко петна от керамични фрагменти от работени на ръка и на колело съдове.

В могилата бе разкрит един гроб, разположен в центъра ѝ. Погребението е извършено чрез трупополагане, като мъртвият е бил положен по гръб с ориентация – ЮИ–СЗ. Североизточно до тялото са били поставени два дълги камъка. Скелетът е слабо запазен, костите са силно изтляли и натрошени. Главата е била отделена от тялото и погребана встрани от него. Черепът се откри на 0,5 м СИ от скелета, зад реда от камъни. На около 1,7 м ЮЗ от гроба бяха намерени две бронзови фибули, масивно бронзово мънисто, златна листовидна пластина и няколко човешки зъба. Най-вероятно тези предмети представляват гробни дарове и трябва да се свържат с погребението.

Гробът със следи от разчленяване на трупа в Могила 2 е още една илюстрация за вече установената тенденция на чести отклонения от традиционните погребални практики на траките. В зависимост от археологическата ситуация, разчленяването на трупа или погребването на части от него може да се интерпретира като форма на жертвоприношение или като способ за обезвреждане на мъртвите и предпазване на живите от враждебно настроените към тях покойници.

Намерените археологически материали в двете могили са хронологически синхронни и това е указание, че те са натрупани едновремено или в сравнително кратък промеждутък от време.

Керамичните фрагменти от насипите на могилите са от съдове, работени на ръка и на грънчарско колело, характерни за КЖЕ. Работените на колело са паници, купи с широко венче и дъговидни дръжки върху него, кратеровидни и амфоровидни съдове, формуваните на ръка са представени от паници и различни типове гърнета.

И трите фибули, открити в двете могили са от типа В II 2 по D. Gergova. Това са двуспирални фибули с дъговиден лък и иглодържател, оформен като дълбоко изрязана отстрани правоъгълна плочка, т. е. с форма на „беотийски щит". Фибулите от този тип са широко разпространени най-вече в Западна България, Източна Сърбия, Югозападна Румъния и Македония през периода VII - VI в. пр. Хр.

Безспорно най-интересните находки от некропола при Калугерово са двете златни пластини. Тази от Могила 1 беше намерена разкъсана и смачкана, докато пластината от Могила 2 е цяла и при откриването беше запазила първоначално придадената ѝ дъговидна извивка. И двете пластини са с удължена листовидна форма, тази от първата могила е с дължина 10,5 и максимална ширина 2,6 см, а другата – съответно 8,5 и 2 см. По-голямата е украсена с орнамент, който имитира нишките на листо, нанесен чрез изчукване с шнуров мотив, а втората има украса от точки в няколко реда, нанесени чрез натиск с остър предмет.

Златни пластини са известни от много от богатите тракийски гробове от края на VI до IV в. пр. Хр. Намерените в Калугерово се различават от повечето от тях по по-малките си размери, по формата и по семплата си украса.

Листовидната форма и размерите на Калугеровските пластини ги доближават до една група паметници, откривани в гробове от архаичната и класическата епоха в Македония. Тези пластини с форма на ромбовиден лист са имали само погребално предназначение - били са поставяни върху устата на починалия, като през дупчиците в двата края с тънка нишка са привързвани около главата. Към подобно предназначение на находките от Калугерово насочва факта, че пластината от Могила 2 е дъговидно извита, т. е. запазила е формата на лицето на починалия.

Находките от проучените могили при с. Калугерово дават основания извършените в тях погребения да се датират в края на VII или началото на VI в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАЛУГЕРОВО, ОБЩИНА ЛЕСИЧЕВО, ПАЗАРДЖИШКА ОБЛАСТ

Румен Миков

Във връзка с изграждането на газопровода за Македония, Югославия и Гърция, през месеците юли и август 2001 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания в м. Бельовска кория, землище на с. Калугерово, община Лесичево, Пазарджишка област. Обект на проучването бяха две надгробни могили, попадащи в зоната на строителство на газопровода.

Проучванията бяха финансирани от „БУЛГАРГАЗ" ЕАД, съгласно сключен договор с АИМ при БАН. Те бяха проведени под ръководството на н.с. д-р Алексей Гоцев (АИМ при БАН) и Румен Миков (НИПК), с участието на студенти от СУ „Св. Климент Охридски", НБУ и работници от с. Калугерово.

Надгробните могили бяха разположени в най-горната част на склона на невисоко възвищение, непосредствено южно от трасето на газопровода. Те са част от могилен некропол, чието проучване е започнало през 70-те години във връзка с изграждането на АМ „Тракия". Намират се в горски масив.

Могила N1 е била обект на иманярски действия. Свидетелство за това е съществуващият в началото на проучването иманярски изкоп, разположен в най високата й част. Видимите в началото на археологическото проучване размери на изкопа бяха: С-Ю = 2,50 м; И-З = 2,10 м и дълб. = 0,80 м. В изхвърлената от него пръст и в профилите му беше открито голямо количество фрагментирана битова керамика и единични дребни въглени. Цялостното проучване на могилата показа, че иманярският изкоп е достигнал до основната скала като е навлязъл и в нея, в непосредствена близост до централния гроб, без обаче да го засяга. Откритите археологически материали сочат, че той е засегнал структури, свързани с извършени тук ритуални практики. Информацията за тях, обаче е унищожена от иманярите. Югозападната периферия на могилата беше нарушена от голям, вероятно военен изкоп.

Могила N 1 имаше височина 2,05 м и диаметър при основата 15 м. След тахиметрично заснемане, тя беше разделена на четири сектора, които се проучваха едновременно. Установено бе, че могилата е насипана от сбита жълтеникава, глинеста пръст. В ЮИ, СИ и ЮЗ сектор на могилата, към периферията й, бяха разкрити каменни струпвания, изградени от дъговидно натрупани средни и едри по размер камъни. Най-вероятно предназначението им е да укрепват могилния насип в тези посоки, накъдето е естествената денивелация на терена. В СИ сектор бе регистрирано наличието на каменно струпване от средни и едри камъни, проследено от билото на могилата до източната й периферия. То бе разкрито непосредствено под чимовия пласт. Между камъните се откриха животински кости, фрагментирана битова керамика, както и единични въглени.

В могилния насип бяха проучени 18 вторични погребения. От тях 1 е било извършено чрез трупоизгаряне извън могилата, като горелите кости и част от въглените са били събрани в три глинени паници, две от които поставени една в друга. Паниците бяха открити до голям, четвъртит плитък съд-кернос, подпрян на две вертикално разположени в насипа керемиди. В пространството наоколо бе установена средна концентрация на дребни и средни въглени. В близост до гроба беше открита и монета.

Останалите вторични погребения са извършени чрез трупополагане, и са ориентирани в посоки близки до И – З. Само за три от тях имаме данни за вида на гробното съоръжение. В два от случаите това са гробове, изградени от стреховидно поставени керемиди, при което мъртвите са били поставени направо на терена, а в третият гробът е маркиран от подредени около скелета камъни. Останалите вторични погребения с трупополагане най-вероятно са били извършени във вкопани в могилния насип ями.

В западната половина на могилата (СЗ сектор) бе установен случай на вторично препогребване, при който слабо горелите кости бяха открити струпани на куп, а не в анатомичен порядък. В непосредствена близост до тях се откриха железен нож, две глинени чашки без дръжки със сив цвят на глината, поставка за съдове, в която бе поставено гърне с две дръжки.

В близост до всички вторични погребения бяха регистрирани следи от ритуални практики, вероятно свързани с процеса на погребването – следи от огън, въглени, натрошени или положени цели глинени съдове, монети, прешлен за вретено, железни скоби, животински кости и др. без възможност, обаче тези артефакти да бъдат категорично свързани с конкретен гроб. Единствено десетина много дребни стъклени мъниста бяха открити в областта на шийните прешлени на скелета от гроб N 5.

Централният гроб бе разкрит в близост до геометричния център на могилата. Върху него е била натрупана малка могилка от сивкава пепелива пръст, с диаметър около 4,50 м и максимална височина 0,80 м. В насипа й, близо до върха бяха открити части от две поставки с фуниевидна форма, с релефна и врязана украса. Гробното съоръжение е яма с неправилна четириъгълна форма, изсечена в основната скала и размери дълж. = 2,05 м; шир. = 0,70-0,80 м. Дълбочината и варира между 0,10 и 0,20 м. Ориентирана е приблизително И-З (256 градуса). Погребението е било извършено чрез трупоизгаряне на място. След изгасването на кладата пепелта и въглените са били подравнени и отгоре са били положени гробните дарове. До северната стена на гробното съоръжение бяха поставени 5 паници, две от които захлупени една върху друга. До източната стена на гроба е било счупено голямо гърне с 4 дръжки, а в централната и южната му част бяха открити още две паници, чашка с две дръжки и чаша без дръжки ,със сив цвят на глината. Освен глинените съдове в гроба беше открит и железен нож с частично запазена костена облицовка на дръжката, както и няколко десетки горели цинтове от обувки.

Извършеният от Цветана Попова анализ на овъглените растителни останки в гроба показа наличие на фрагменти от плодове от орех, 2 половинки от костилки от череша и овъглени цяли ябълки. В същата проба е установено наличието на множество фрагменти от овъглена дървесина, определени и принадлежащи на дъб.

Въз основа на откритите находки можем да приемем една предварителна датировка на погребението в централния гроб края на III - първата половина на IV в. Най-общо в тези граници се датират и материалите, открити в могилния насип, свързани с ритуалните практики, съпътстващи неговото насипване или извършването на някои от вторичните погребения.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЕБРАЩИЦА, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК

Даниела Катинчарова

Проучванията бяха проведени от 20.08.2001 г. до 12.08.2001 г. с научен ръководител Даниела Катинчарова /РИМ – Пазарджик/ и научен консултант Алексей Гоцев /АИМ – БАН/.

Разкопките бяха съсредоточени в два участъка с обща площ от около 150 кв. м. В единия, в северната част на обекта се намира сграда (условно обозначена като сграда N 1). Другият участък обхваща дъговидния каменен градеж (регистриран през 2000 г.) и видимо по издигнатия терен с пръснати по повърхността камъни и фрагментирана керамика южно на около 40-50 м от сграда N 1. Извършено бе проучване на вътрешното пространство на сграда N 1, като то бе разделено на 4 сектора, както и на културния пласт върху стените. Археологическите разкопки във втория участък бяха осъществени чрез сондажи - сондажи NN 1, 3, 6 заложени върху видимо по-издигнатия терен и сондажи NN 2, 4, 5, включващи дъговидния градеж и пространство западно от него. Направено бе тахиметрично заснемане на обекта от Ст. Гошев (АИМ-БАН).

Цел на проучванията бе изясняване характера на археологическите комплекси, дебелината и състава на културните напластявания.

След проучване на пласта върху стени (с деб. 0,15 м) на ориентираната с малко отклонение в четирите основни посоки на света четириъгълна сграда №1, бе установено, че те са градени в техника емплектон. Външните и вътрешните им лица са изградени от обработени и ломени камъни на кал, а пълнежът – от дребни речни и ломени камъни, споени с кал. Дължините на стените са с различни, но близки размери: 10,70 м - 11,60 м. Открити са фрагментирани съдове, железни ножчета, прешлени, една скоба и прешлен за стан. В деструкцията на южния зид бе намерена бронзова монета на имп. Валенс (364–378). Културният пласт във вътрешността на сградата до достигнатата дълбочина (0,60 м от повърхността) е разрушен от иманярите и намерените материали са преотложени. Най-многобройните материали тук са фрагментирани глинени съдове. Тяхната характеристика показва сходство с материалите, откривани на светилището при с. Бабек, Цепина и Алков камък и се отнасят към късножелязната епоха. Намерен е фрагмент от чернофирнисов съд, вероятно произведение на северноегейско ателие, както и известно количество фрагменти от кухненска керамика от римската епоха. Сред глинените находки преобладават тежестите за стан и прешлени за вретено от типове срещани на обекти от късножелязната епоха (Пистирос, Севтополис, Бабек), а също и римската. Намерен бе фрагмент от ескара, както и култови предмети, свързани с ескарите: част от стилизирана фигура – глава на овен, фрагментирано преносимо огнище, предмет от печена глина с форма на паралелепипед, откривани през късножелязната епоха. Към култовите предмети можем да прибавим и откритите астрагалоси. Намерени бяха каменни хромели и хаван, мъниста, косери, както и железни ножове от различни типове. Тези материали не определят точно хронологията и са характерни най-общо за античността. Най-ясна по отношение на хронологията е намерената сребърна (?) римска монета, сечена през 74 г. пр. Хр.

В сондажи NN 1, 3, 6 културните напластявания са еднородни – светлосива рохка пръст с фрагменти керамика и камъни с деб. 0,50 - 0,60 м, а под тях се появява материкова ръждивокафява силно сбита глинеста пръст. В сондаж N 1 на дълб. 0,15 м от съвременния терен бяха разкрити останки от градежи, представляващи един ред от основите на две стени, положени върху материка. И двете са с ориентация на надлъжната ос северозапад-югоизток. Изградени са от средноголеми ломени камъни на кал. Едната е с деб. 0,90 м и е с разкрита дължина до 1,70 м, като продължава в неразкопания терен. Другата е със запазена дължина 2 м и деб. 0,48 м. Пространството северно и североизточно от стените (сонд. N 3) и югоизточно (сонд. N 6) от повърхността е заето от деструкции: ломени камъни и единични фрагменти от керемиди. Откритите предмети – железни гвоздеи, железни и бронзови кабъри, части от железни ножчета, пирамидална тежест за стан са с широки хронологически граници (античност). По-голяма яснота внасят откритите единични фрагменти от кухненска керамика и от питоси, които могат да бъдат датирани в римската епоха, както и една коланна апликация от бял метал, аналогична на откритата в некропола на Кабиле, могила II, гроб N 7, датиран във втората половина на I-II в. сл. Хр.

Културният пласт в сондажи NN 2, 4 е еднороден от сивокафява пръст с единични фрагменти от керамика и деб. 0,60 м. На дълб. 0,10 м от съвременната повърхност бяха открити останки от градежи. Те представляват редица от големи обли камъни (средни размери: 0,72 м на 0,52 м) с ориентация югоизток – северозапад, дълж. 4,20 м, фланкиращи от юг кръгъл плочест камък (разм. 2,10 м на 2,18 м, деб. 0,30 м). Камъните са вкопани в материка. При проучванията тук са открити железни гвоздеи, част от пирамидална тежест за стан с широки хронологични граници (античност). С по-точна датировка е откритият лък от фибула, който принадлежи на ранноримските фибули – група II, тип II/4, вариант първи (по типологията на Е. Генчева), датирани в II-III в. сл. Хр.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛИ В М. ПРОПАДА КРАЙ МАЛКО ТЪРНОВО

Даниела Агре

Некрополът се намира на около 2,5 км СЗ от Малко Търново в м. „Пропада". Той наброява около 30 могили (с височина до 2 м), като половината от тях са разрушени през последните години от иманяри. През сезона са проучени 4 могили. В две от тях са открити цистови гробове, а в две гробници.

Могила N 6 /вис. макс. 1,40 – миним. 0,50 м; диаметър С-Ю 9 м; И-З – 6 м. В центъра на могилата е открит ***цистов гроб***, с правоъглана форма, ориентиран С-Ю (по дългите страни). Размери 2,35 х 1,60 м; дълбочина 0,90 м. С изключение на източната стена, всички останали са изградени от по две масивни плочи. В гроба е открито погребение на жена. Ориентация на тялото С-Ю, с глава на север. Тялото е положено в изпънато положение. Обща дължина на скелета 1,55 м. В гроба са поставени следните дарове: глинена лампа, стъклена купа, глинен съд. В ръката на покойната е била поставена бронзова монета и игла от кост. Покойната е погребана със златните си обеци и костена игла за коса. Подът на гроба е оформен от плътно трамбован мраморен трошляк. Върху трошляка има тънък подравняващ слой от трамбована глина. Гробът е ограден от всички страни с камъни и е засипан с тънък слой почва. Погребението в гроба се отнася към началото на III в. сл. Хр.

В могила N 7 /вис. 0,70 м; диам. 4,50 м/ е проучен цистов гроб, ориентиран с дългите си страни СЗ-ЮИ. Гробът е изграден от 4 необработени мраморни плочи. Използван е многократно, като семейна гробница. Размери: дълбочина – 0,85 м; ширина (в камерата) 1,20 м; дължина – 1,90 м. Подът представлява трамбована глинена площадка. В 20 см пласт над подовото ниво са открити силно разбъркани останки от 7 черепа и части от скелетите, както и една бронзова монета, и фрагменти от два съда – стамнос и еднофитилна лампа. Вероятно даровете са поставени на първия погребан, тъй като многократно са били премествани при полагане на другите покойници. За покритие на гробното съоръжение са използвани 3 масивни, необработени плочи. Гроба най-общо може да се датира от III в., тъй като намерената монета не се чете.

На около 50 м северно от пътя минаващ през средата на некропола бе регистрирана почти заличена могила. От запад могилата се слива с околния терен, от изток височината ѝ е запазена до ниво 0.40 м. В могилата е открита силно **разрушена гробница**, състояща се от правоъгълна камера и малък дромос. Гробницата е ориентирана ЮИ-СЗ с вход от ЮИ. От камерата е съхранена единствено задната стена. Тя представлява масивен мраморен блок с размери: 1,90Х0,68Х0,25 м.

За под на камерата служи естествената скала, като тя е много прецизно подравнена. Височина на прага водещ към камерата от дромоса е 0,20 м. Размери на камерата: 2,10 x 1,95 м. В камерата е разкрит силно разбъркан човешки скелет със запазена дължина 1,30 м. Ориентация З-И, с глава на И. От черепа са запазени няколко кости от теменната част и няколко зъба, между които е открита силно патинирана монета на Диоклециан (296-305 г.). В камерата бяха открити миниатюрни фрагменти от стъклени съдове, още 2 бронзови монети, които не се четат и животински кости от заек. Дромосът е изсечен в естествената скалата. Той е с размери 0,6Х1,18 м. Максимална дължина на дромоса с обработената площ пред него 1,68 м. Ширина на входа 0,80 м. В дромоса са открити кости от овца и железни гвоздеи. Дромосът е запечатан с правоъгълен каменен блок с височина 0,30 м. Обща дължина на гробницата: 3, 60 м; с обработената част пред дромоса 4,05 м. Дромосът е бил покрит с арковидно издълбан мраморен блок с размери: височина на сводестата част 0,26 м; обща височина 0,46 м; ширина на сводестата част 0,73 м; дължина 0, 94 м. Съдейки по монетата гробницата е била използвана в края на III– самото начало на IV в. от н.е.

На около 100 м югозападно от гробница 1 е регистрирана могила с начало на иманярска дейност върху нея. Могилата е висока 1 м; диаметър И-З –9,0 м; С-Ю – 6,30 м. В нея е открита **гробница** с правоъгълна камера и дромос, ориентирана С-Ю с вход от юг. Стените на камерата са изцяло запазени с изключение на задната стена, където липсва един блок. От това място в древността са проникнали иманяри. Камерата е с трапецовдна форма и размери 1,99 Х 1,74 Х 1,68 м. Върху входа на камерата и задната ѝ стена има по един фронтон. Подът на камерата е направен чрез побиване на мраморен трошляк, който е подравнен и трамбован с пласт глинеста пръст. Върху подовото ниво са открити силно разбъркани и натрошени останки от два човешки скелета и малък брой животински кости. В пласта над подовото ниво са открити голям брой фрагменти от керамични съдове- гърненце с една дръжка, фрагменти от 2 или 3 еднофитилни лампи, малка чашка с две дръжки от сива глина, чашка с една дръжка от розова глина, съд с формата на гърне и малък съд с амфоровидна форма. Открита е бронзова тока, част от закопчалката на сребърен накит, пет стъклени мъниста и 5 бронзови и 1 сребърна монети. Бронзовите монети, които се четат са на Диклециан, Лициний (308 –324), фолис на Константин (307-337) и монета с възпоменателна емисия за Константин (337-346). Сребърната монета е на Юлия Домна (195-197). Входът между дромоса и камерата се е затварял с врата. Тя е с трапецовидна форма и повтаря формата на входа. Висока е 1,13 м. Дромосът се състои от наредени в 2 реда каменни блокове. Той е с височина 1,11 м и дължина 1,39 м. За под на дромоса е послужила естествената скала (мрамора). Тя е подравнена. В дромоса са открити малки фрагменти от стъклени съдове. Дромосът е бил затворен с по-грубо обработена каменна плоча. Цялата гробница е изградена без спойка. Покривът на камерата е двускатен. Всяка от страните се е състояла от 4 дълги каменни блока. Те са поставени надлъжно на камерата, като в двата си края са се опирали на двата фронтона. Дромосът е бил покрит от две арковидно обработени камъка.

Съдейки по монетите периода на използване на гробницата е от края на III в. т.е. времето на Диоклециан, до средата на IV в. От това време е постумната монета на Константин. Сребърната монета на Юлия Домна, която се датира в края на II в., вероятно поради по-високия си номинал е извадена от обращение и покъсно (в началото на IV в.) при извършване на погребенията е била поставена като дар.

АВАРИЙНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ВЪЗСТАНОВИТЕЛНИ И УКРЕПИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ ПАМЕТНИК НА КУЛТУРАТА „ТРАКИЙСКО МЕГАЛИТНО СЪОРЪЖЕНИЕ – КРОМЛЕХ" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДОЛНИ ГЛАВАНАК, ОБЩИНА МАДЖАРОВО, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ

Румен Миков

В периода IX. – X. 2001 г. бяха проведени аварийни археологически проучвания в границите на археологическия паметник на културата от национално значение „Тракийско мегалитно съоръжение – кромлех", разположен в землището на с. Долни Главанак, община Маджарово, Хасковска област. Изследванията бяха свързани с финансираните от Министерството на културата дейности по консервацията, възстановяването и социализацията на комплекса.

Археологически паметникът е проучен през 1999 г. Тогава на място бяха запазени 9 вертикално положени каменни блока, а три бяха паднали близо до местата, които са заемали. Южно от кромлеха са разположени две по-малки съоръжения с овална форма, изградени от средно големи ломени камъни. Съоръжение N 2 беше изцяло проучено през 1999 г. Тук се откриха следи от извършено погребение чрез трупоизгаряне, датирано към III – I в. пр. Хр.

В съоръжение N 3 тогава бяха заложени два сондажа и бе установено, че то е функционирало синхронно с кромлеха като в него и около него са извършвани сходни действия.

Тези две съоръжения бяха заварени почти напълно разрушени в резултат на иманярски действия след 1999 г.

Консервационните и възстановителните работи по кромлеха включваха засипване на археологическите изкопи, изправяне и възстановяване на местата им на трите паднали каменни блока, участвали в ограждането, отстраняване на струпаните във вътрешността на съоръжението камъни.

Археологическите изкопи от двете страни на вертикално положените блокове бяха запълнени в цялата си ширина с блокаж от дребни и средни по размер ломени камъни, отстранени при проучването през 1999 г. Така бе възстановено констатираното тогава укрепване на оградните блокове. В настоящия момент този блокаж играе и ролята на дренаж около съоръжението, върху който бе насипана чиста пръст. Част от огразеното пространство също беше запълнена с камъни и засипана с пръст. В посока на естествената денивелация на терена, от всички страни на кромлеха бе изпълнена шкарпа за отвеждане на атмосферните води по склона.

Археологически бяха допроучени пространства във вътрешността на кромлека - под отстранените вторично отложени камъни, под падналите оградни блокове и местата, на които те бяха изправени и положени. Навсякъде беше установена средна или висока концентрация на фрагментирана битова керамика, наличие на животински кости и единични късове мазилка и въглени. Бе открит и фрагмент от прешлен за вретено. Във всички механични пластове преобладаваха материалите от ранната желязна епоха – 79% от общото количество открита керамика. Превес имат фрагментите с излъскана или добре огладена повърхност. При съдовете с украса най-често се среща врязаната. Процентът на фрагментите украсени с щамповани „есове" и кръгчета е значително по-нисък. Кухненската керамика е представена от различни типове гърнета и паници. Значително по-малко е количеството на керамиката, която може да бъде отнесена към късната желязна епоха и средновековието (XI-XII в.).

Археологическите материали, открити при аварийните проучвания не внесоха промени в установените през 1999 г. хронологически граници на функционирането на кромлеха.

След приключването на проучванията на описаните части на съоръжението, трите паднали оградни блока бяха вдигнати, положени на предполагаемите им места и укрепени по същия начин, както и останалите.

По изготвената през 1999 г. графична и фото документация бяха възстановени съоръжение N 2 и съоръжение N 3, разрушени от иманяри.

Поради реалната възможност да бъде напълно унищожено от следващи иманярски намеси, съоръжение N 3 беше допроучено изцяло, до достигане на матриковата скала.

И тук откритите материали не внесоха промени в установените хронологически граници на функционирането му. Откритата керамика изцяло се отнася към ранната желязна епоха. Финната и кухненската керамика са представени равностойно в процентно отношение. При украсените съдове в почти всички случаи като украса са използвани канелюрите. При кухненската керамика са застъпени каните, гърнетата и паниците.Най-често гърнетата от тази група са украсени с набождания или пластични ленти.

В западната половина на съоръжението, непосредствено под чимовия пласт бе разкрито пространство с размери 0,50 X 1, 00 м, наситено с горели животински кости и със забележимо по-висока концентрация на керамични фрагменти.

Пак тук, но към периферията на съоръжението беше открит цял питос, счупен на място при засипването му с пръст и камъни. В горната част на тялото, стените му са украсени с щампован меандровиден мотив. Питосът е бил поправян поне веднъж, за което свидетелстват дупките по някои от фрагментите от стените му.

Във вътрешността на съоръжение N 3 беше установена ниска концентрация на средни и едри въглени, откриха се единични късове мазилка и замазка, както и част от кремъчен нож.

В пространството около трите съоръжения бяха заложени микросондажи, чиято цел бе да се установи дали археологически материали се откриват само във вътрешността на съоръженията и в непосредствено прилежащото им пространство. Откритата в сондажите, както и при трасирането на подходната пътека към комплекса битова керамика, датирана най-вече към късната желязна епоха и средновековието, показа, че археологически материали се откриват по цялото било на възвишението предимно в ниска и средна концентрация.

Пространството около трите съоръжения беше почистено от дървета и храсти с цел подобряване на експозицията им. Във връзка със социализацията на комплекса и превръщането му в обект на културния туризъм, бяха изработени пътеуказателни табели, поставени от двете страни на шосето Хасково-Маджарово. Изпълнена бе и подходна пътека с маркировки и указателни знаци от шосето до билото на възвишението. На самото било, в близост до кромлеха беше поставена табела с кратка характеристика на комплекса на български и английски език.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ЦИСТОВ НЕКРОПОЛ" КРАЙ С. ЛЯСКА, ОБЩИНА МАДАН

Румяна Георгиева

Сведения за разрушаването на некропол в землището на с. Ляска постъпиха през зимата на 2001 г. Заради местоположението на обекта, който ще бъде засегнат при строителството на ХВ „Мадан", бяха предприети спасителни археологически проучвания.

Некрополът се намира в м. „Афузова лъка", на около 2 км североизточно от с. Ляска. Гробовете са разположени върху обърнат на север-североизток сравнително стръмен хълм. Всички имат приблизително еднакъв градеж: облицовани и покрити с каменни плочи ями. Разположени са планомерно, без застъпване и имат ориентация от изток на запад. Важна характеристика на некропола е липсата на човешки останки.

По време на проучването бяха установени границите на обекта, разчистени 38 от разрушените гробове и открити нови 9. Общият брой на гробовете на терена е 61, но като се имат предвид унищожените при прокарването на черния път в северната му част и разкопаните от местен учител и учениците му през 90-те години, те ще са били около 80.

При два от новооткритите гробове бяха намерени само части от черепи, а в един – три млечни зъба. В и около разбитите от иманярите съоръжения имаше парчета от глинени съдове, глинен прешлен за вретено, стъклени мониста, бронзови пръстени, части от бронзови обеци. Датата на некропола е дискусионна, но надделява мнението, че е функционирал към втората половина на 11-12 в. Той принадлежи на жителите на бедно селище, намирало се върху терасите около Върбински мост и се сравнява с обекти, открити край град Златоград, с. Мишевско и с. Беден.

АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ "ЦЕНТРАЛЕН БАЛКАН - 2001"

Иван Христов

Експедиция „Централен Балкан – 2001" бе проведена от юни до септември на територията на Национален парк „Централен Балкан". Проучванията бяха заложени в годишния план за дейности на Дирекцията на Парка и Плана за управление на същия, одобрен от Министерски съвет през юни 2001 г. Проектът се финансира от ARD (Biodiversity Conservation & Economic Growth Project) и спонсори от гр. Троян.

Съгласно утвърдената от АИМ при БАН работна програма на експедицията изследванията бяха съсредоточени в три основни направления:

1. Трасето на пътя гр.Априлци – Русалийски проход – с.Тъжа /Община Павел Баня /;
2. Район на Троянския проход;
3. Район на вр. Вежен – вр.Паскал.
4. Отделно бяха обходени трасетата на стари пътеки пресичащи масива на вр. Росоватец и вр. Жълтец.

Методът на проучване бе сондажни археологически разкопки на крайпътни обекти от античността, съчетани с масирани теренни обходи по трасетата на пътищата, пресичащи Централна Стара планина.

В резултат на извършените проучвания бяха локализирани и частично проучени седем археологически обекти:

1. Ранновизантийско преградно съоръжение в м. "Прякопите" /с. Бели Осъм/;
2. Крайпътно съоръжение в м."Калето"/1356 м.н.в./ с колективна находка на римско нападателно въоръжение от нач. на II век;
3. Тракийско крайпътно светилище на вр."Чучул" /1379 м.н.в./;
4. Римска крайпътна станция Montemno – 4 км югоизточно от дн.Троянски проход;
5. Тракийско укрепление в м."Венеца" – с. Лъгът;
6. Тракийски скални светилища в м."Вьртопско кале" /до гр.Клисура/ и „Пау-

нов камък" до с.Тъжа.

Изключително интересни са резултатите от разкопките на светилището на вр. „Чучул", където върху две кръгли площадки на различни нива на стръмния конусовиден хълм са били депонирани като дарове монети от IV в. пр. Хр., железни предмети, култови керамични форми и фрагментирана тракийска керамика. Връхната част на „Чучул" е била оградена от нисък землен насип с крепида от плочести камъни /диаметър 10 м./.

В резултат на продължилите проучвания на римската крайпътна станция Montemno /м."Влашки мандри"/ бе разкрито четвърто помещение /12,5 – 5,10 м/ от основната сграда обхващала площ от около 600 кв. м,основи на наблюдателна кръгла кула, епиграфски паметник от II век, монети от I до IV век,бронзова статуетка на бог Хермес и др.

Предстои през 2002 г. пълното публикуване на резултатите от проучванията в монографично издание.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ВЪВ ВОДОСБОРНИЯ РАЙОН НА БЯЛА РЕКА

Георги Нехризов, Румен Миков

През 2001 г. продължи системното изследване на този географски и културно обособен район в Югоизточните Родопи. Теренните обхождания обхванаха землищата на 12 села от община Ивайловград. Регистрирани бяха общо 57 археологически обекта. Новооткритите археологически паметници се разпределят по вид по следния начин - единични надгробни могили – 19; могилни некрополи състоящи се от различен брой могили (между 2 и 12) – 6; селища с различна хронология – 7; долмени и долменоподобни гробни съоръжения – 4; единични плоски гробове – 4; християнски некрополи – 5; култови места – 3; средновековна църква – 1; обекти с неясни функции – 8.

На няколко от регистрираните обекти бяха проведени спасителни разкопки. Два от тях попадат в землището на с. Железино - долмен и цистов гроб.

Долменът се намира в м. Турските гробища, на 1 км ЮИ от центъра на селото. Разположен е на слабо изявена позитивна форма на релефа. Изграден е от плочи от гнайс - преобладаващият тип скала в околността. Той е еднокамерен, без преддверие и дромос. Гробната камера е ориентирана в посока И–З. Добре запазени са северната странична плоча и западната напречна. Южната е полуразрушена, а източната и покривната липсват. В това състояние дължината на камерата е 2,4 м, а ширината й – 1,4 м. Пръстен от вертикално побити плочи, подредени плътно една до друга, огражда долмена, диаметърът му е около 4 м. В пространството между гробното съоръжение и оградните плочи са натрупани в няколко реда по-малки камъни – гнайс, кварц и мрамор, но следи от могилен насип няма. На пода на камерата също са подредени гнайсови плочи.

Беше установено, че през периода на османска власт, когато тук е било гробището на селото, около долмена са изпълнявани ритуални действия, като най-стария гроб на това място. В камерата и около нея бяха открити фрагменти от късносредновековна керамика, железни сечива, бронзов пръстен и 24 сребърни и бронзови монети от средата на XV в. до 1861 г.

Както при повечето от проучените досега долмени и долменоподобни гробове в Ивайловградско и в този случай са налице следи от дълго използване на паметника в края на II и през I хил. пр. Хр. Сред открития керамичен материал само

няколко фрагмента се отнасят към КБЕ, най-много са находките от РЖЕ, а над 1/3 от общия брой на намерените фрагменти са от работена на грънчарско колело керамика със сив цвят от КЖЕ.

При проучването на долмена бяха открити лък от желязна фибула с три удебеления, две части от бронзова фибула и 6 кехлибарени мъниста, нанизани на бронзова тел. Желязната фибула може да се отпредели към тип В I 1, вариант „" по типологията на Д. Гергова и е сред най-ранните тракийски фибули. В тракийските земи накити от кехлибарени мъниста се срещат рядко. Такива се откриват сравнително най-често в некрополите от втората фаза на РЖЕ в Западните Родопи.

При проучването на долмена не бяха открити следи от погребение. Човешки кости или остатъци от кремация не са откривани и в другите изследвани досега съоръжения от този тип въе водосборния район на Бяла река. Този факт, както и широките хронологически рамки на отложените материали, поставят още веднъж въпроса за първоначалното предназначение и по-късното използване на този вид паметници.

В землището на Железино беше проучен един полуразрушен цистов гроб. Съоръжението е било изградено от вертикално побити в терена гнайсови плочи. Ориентиран е в посока СИ-ЮЗ. На място се разкриха една от късите и част от една от страничните плочи с размери съответно 1 м и 1,50 м. Около съоръжението беше намерена част от глинена антропоморфна фигурка. Откритата при проучването керамика може да бъде отнесена основно към КБЕ. Открити бяха и два фрагмента от работена на грънчарско колело керамика от КЖЕ.

Спасително беше проучен и обект, намиращ се на 250 м ЮИ от с. Пъстроок. Разкрита бе дъга от пет вертикално побити гнайсови плочи, с обща дължина 1,5 м. Откритата керамика е от КБЕ, сред нея има части от един кантаросовиден съд и фрагменти с врязана украса, нанесена в техника фурхенщих. Каменното съоръжение е унищожено и изясняването на функциите му не беше възможно.

При прокарването на пътя от с. Железино за с. Гугутка е пресечен тракийски обект. В шкарпа на пътя личаха две петна от по-тъмна пръст, около които се откриха късове мазилка и керамични фрагменти, сред които два покрити с черен фирнис. След разчистването им се оказа, че това са малки ями. При огледа на терена се откриха фрагменти от питоси, каменни струпвания и битова керамика, намерена беше и една електронова монета, силно износена, без следи от изображение на аверса и слаби следи от вдлъбнат квадрат на реверса – вероятно фракция на статера на Кизик.

В землището на с. Пъстроок беше проучен още един, разкопан от иманяри гроб, разположен в близост до надгробна могила. Бе установено, че гробното съоръжение представлява яма, изсечена в материковата скала и покрита с голяма каменна плоча. Гробната яма е ориентирана в посока СИ–ЮЗ и има дължина 1,96 м и ширина 0,66 м, дълбочината и варира от 0,41 м до 0,48 м. В пълнежа й се откриха единични фрагменти битова керамика и дребни въгленчета. На дъното на гробната яма бяха намерени осем съда – три паници, две гърнета, две кани, чашка с две дръжки, както и силно фрагментиран глинен предмет, вероятно лампа. В пространството около тях беше установено наличието на дребни въгленчета и една горяла човешка кост.

Наличието на въглени и единични горели човешки кости определя ритуала като трупоизгаряне извън гробното съоръжение. Откритият при проучването керамичен материал дава основание погребението да бъде датирано към IV в. сл. Хр.

КОМПЛЕКСНА ЕКСПЕДИЦИЯ "ТРАКИЙСКИ СВЕТИЛИЩА В ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ"

Алексей Гоцев

Комплексната археологическа/етноложка и културологическа експедиция беше организирана съвместно с участието на АИМ при БАН, ЮЗУ "Неофит Рилски" и Етнографски музей гр. Пловдив. Основните цели, които си беше поставил археологическият екип от експедицията /А. Гоцев, М. Ваклинов, студенти от НБУ/, беше да се локализират археологически паметници в южната част на рида Дъбраш /Западни Родопи/ и да се уточни тяхната функционална и хронологическа характеристика. По време на полевата работа бяха посетени и някои вече известни обекти в землищата на селата Ковачевица, Долен, Горно Дряново.

Поради ограниченото време на експедицията и спецификата на високопланинския терен беше приложена различна методика. Предварително събраните данни /от по-ранните теренни проучвания, информация от местни жители и пр./ определиха посоките на нашите теренни дирения. Придвижването ставаше с помощта на джип, а локализирането на обектите - посредством GPS.

По този начин бяха регистрирани 3 нови обекта със следи от човешка дейност от I хил. пр. н. е., посетени бяха скални образования с изсичания и беше уточнена функцията на някои известни от литературата обекти.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ-СВИЛЕНГРАД-ГРАНИЦАТА (КМ 160 - 315)

Бони Петрунова, Венцислав Динчев, Георги Нехризов

В резултат от проведените теренни обхождания бяха регистрирани 28 археологически обекти, които в различна степен са застрашени от предвидената реконструкция на старата и изграждането на нова ЖП линия. Най-голям е броят на селищата от различни епохи - 18, които са били разположени основно върху надзаливните тераси на р. Марица. Некрополи са 8 обекта, от които 7 са надгробни могили, регистрирани са и 2 стопански обекта. В зависимост от степента на застрашеност и от техните особености за всеки обект са предложени необходимите мерки за опазване.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА БАНИТЕ, СМОЛЯНСКА ОБЛАСТ

Борислав Бориславов

През пролетта на 2001 година бяха проведени теренни обхождания в района на община Баните, Смолянска област (землищата на селата Баните, Оряховец, Дрянка и Давидково). С това започна изпълнението на десетгодишна програма, приета от Общинския съвет на община Баните за проучване и опазване археологическото наследство на територията на общината.

Предварителните проучвания започнаха с преглед на всички научни публикации, засягащи района и изготвяне на подробна библиография. При прегледа на литературата се установи, че този район е много слабо проучен. Досега не са провеждани целенасочени и последователни теренни проучвания на територията на община Баните.

През 2001 година проучванията бяха съсредоточени в южните части от територията на община Баните. Беше приложен методът на тотално теренно обхождане, въпреки трудния и горист терен. Бяха обходени почти изцяло землището на с. Дрянка, с. Баните, отчасти – землищата на с. Оряховец, мах. Треве (Давидковско), с. Малка Арда, с. Кръстатица, мах. Ропите, с. Гарабина.

Всички регистрирани археологически обекти бяха подробно описани, фотодокументирани и нанесени на карти с мащаб 1:5 000.

Бяха регистрирани общо 32 археологически обекта.

От регистрираните обекти, само един е праисторически – селище от късния халколит (в махала Кашлъта на село Долна Дрянка). Обектът представлява особен интерес, поради малкия брой праисторически обекти, известни от района на Средните Родопи. Това е третият обект в този район, който се отнася към времето на късния халколит. Той попада между обект Адата, който е на около 12 км югоизточно и обект Чукаря, мах. Босилково, с. Давидково, който е на около 15 км северозападно.

Трябва да се отбележи, че в района не бяха регистрирани обекти или находки от време преди късния халколит, както и обекти от ранната или средната бронзова епоха.

Въз основа на местоположението и конкретните данни за всеки обект, може да се направи следната предварителна равносметка за типа на регистрираните обекти: **селища – 15; некрополи: могилни – 5, цистов – 1; култови места – 8** (от тях **– 4 църкви); крепости – 3; открити рудни разработки – 1.**

Не всички от посочените по-горе археологически обекти могат да бъдат точно датирани, поради липса на достатъчно сигурни данни от събраните от повърхността материали, там където изобщо ги има. Това може да стане, едва след контролни сондажи или разкопки. Все пак, може да се каже, че трите крепости могат да бъдат отнесени към късната античност (IV – VI век). Възможно е те да са били поддържани и използувани и по-късно през средновековието.

Повечето от селищата, също се отнасят към тази епоха. Те в повечето случаи са разположени на седловини или полегати склонове, с изложение на юг, югоизток или югозапад, близо до извори.

Могилните некрополи са разположени по високите била, докато цистовите са на склонове.

Интересна е ситуацията при Обекти NN 3, 4 и 5. Селището в м. Тоърна е в непосредствена близост до откритите рудни разработки на връх Рупата и култовото място на връх Костадин. В предварителен план, може да се допусне, че селището е било сезонно, рударско. Масовата керамика от този обект е от КБЕ и РЖЕ. Комплексното проучване на тези обекти, може би ще хвърли нова светлина върху много въпроси, свързани както с проучването на селищната система в Средните Родопи, така и с металургията и металообработването през втората половина на III и II хил. пр. Хр.

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ "КАВАРНА 2001"

Асен Салкин

През лятото и есента на 2001 г. проведохме подводно археологическо разузнаване на Добруджанското Черноморско крайбрежие. Основните проучвания се проведоха в залива на Каварна. Извадена беше керамика от елинистическата, римската и ранновизантйската епохи и множество животински кости. Наблюденията показват, че е възможно през I хилядолетие пр.н.е. част от сегашния залив да е бил суша.

През настоящата година в състава на българо-френската експедиция са включени геолози, геоморфолози и седиментолози, като една от основните задачи е изучаването на трансгресивните и регресивни явления в залива и земетресението от I в.пр.хр.

Гмуркания осъществихме още в местноста Дълбока, Калиакра, Русалка, Шабленската тузла. Пред Шабленската тузла на дълбочина 3,5 м. открихме гроб, ограничен от каменни плочи, но не го разкрихме.

Засега смятаме, че по Добруджанското черноморско крайбрежие е имало силни локални трансгресивни и регресивни явления. Именно в тази насока ще насочим усилията си през 2002 г.

АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НААПОЛОНИЯ ПОНТИКА В М. „КАЛФАТА"

Кръстина Панайотова, Димитър Недев

Археологическите проучвания на античния некропол на Аполония Понтика в м. „Калфата" през 2001 г. се проведоха на два етапа и под две форми. При първия етап през месец май бяха извършени спасителни разкопки в имоти N 5016 и N 5017 по плана за земеразделяне на гр. Созопол. Петното за строежа се намира южно от проучвания до сега терен. При изграждането на общински паркинг на това място през 80-те години е унищожена по-голямата част от този сектор от некропола. Някои от откритите материали (две бронзови огледала) са попаднали в НИМ. В останалото незасегнато място бяха проучени шест гробни съоръжения и две обредни огнища от началото до третата четвърт на IV в. пр. Хр.

Редовните археологически разкопки се проведоха в северозападната част на централния сектор от 15.08. до 14.09.2001 г. Разкрити бяха 15 гробни съоръжения, едно обредно огнище и преградна каменна стена от IV – началото на III в. пр. Хр.

Гробните съоръжения в двата проучвани сектора (общо 21) се отнасят към известните от некропола на Аполония типове и варианти.

Шестнадесет гроба принадлежат към ***Тип I – Яма***. Ямите в сектор „Паркинг" се отличават от останалите по това, че са изсечени в скалистия материк, а в централния изкоп са изкопани в пясъчен или глинесто-песъклив терен. Без допълнителни устройства в ямата и трайно покритие (Вариант 1) са 8 съоръжения. В 3 гроба има 1 – 3 камъка до черепа или до краката (Вариант 2). Частично или изцяло затрупани с ломени камъни (Вариант 5) са 2 ями. Също 2 ями са покрити с варовикови плочи (Вариант 6).

Само един от новопроучените гробове се отнася към ***Тип II – Граден с керемиди гроб*** (Вариант 1). Той има двускатно покритие от 3 двойки керемиди. Единият от така получените триъгълни отвори е затворен с вертикално поставена керемида, а другият е оставен открит. Върху две от керемидите има издраскани графити: буквите „А", „II" и „О".

От откритите през 2001 г. четири ***Градени с камъни гробове – Тип III***, единият се отнася към Вариант 1 – изграден е от ломени камъни без спойка. Две гробни съоръжения са изградени и покрити с варовикови плочи (Вариант 2). Към Вариант 2.1., при който цистата не е покрита с плочи, принадлежи един гроб.

В някои гробни съоръжения се намират следи от дървени ковчези (железни пирони, скоби или по-тъмнокафяв цвят на пясъка). В качеството на последно вместилище за новороденото, погребано в гроб N 225 е употребена амфора.

Във всички проучени през миналата година гробове е извършено трупополагане. Преобладаващата ориентация е с глава на изток (15 скелета) – в това число сезонните отклонения на североизток и югоизток. На юг, югозапад и северозапад са ориентирани по един скелет, а два от погребаните са с глава на север. Независимо от типа на гробното съоръжение, обичайното положение на скелета е по гръб с изпънати крайници. Отклоненията от това правило се изразяват чрез някои елементи на хокерната поза - свити в колената крака, на една страна (Гроб N 220). Погребаните един върху друг, „на кръст"в гробове N 230 и N 231 са със свити крака, надясно, като първият е положен на една страна. Близкото разположение на гробове NN 220, 230 и 231, в които са констатирани отклонения от традиционната изпъната поза, може да е в резултат от близко родство на погребаните, починали от предавано по наследство заболяване.

Шест от проучените през изминалия сезон гробове са безинвентарни. Гробните дарове в останалите не са многобройни, но са разнообразни. В десет са били поставени, предимно около главата и до ръцете, съдове за масла и благовония. Откритите в 8 гроба лекити са чернофирнисови, червенофигурни, с червена палмета или с мрежест орнамент. Сюжетите и мотивите на изображенията върху атическите червенофигурни лекити са характерни за гробните дарове: представени са животни (пантера, сърна), бюстове на жени и композиция, включваща Ерос и жена в техника „барботино" с позлата. Извън тази познати сцени остава един лекит, на лицевата страна на който е изобразен лавров венец. В полето на венеца с черен фирнис са изписани шест неясни знака (?), разположени в два реда.

През IV в.пр.Хр. едновременно с лекитите, но значително по-рядко се използват алабастрони от алабастър. Откритият в гроб N 233 алабастрон е с предварително счупен и двете части са поставени една до друга – практика, характерна при използването на лекитите. В края на IV и през III век пр.Хр. жителите на Аполония заместват лекитите с глинени балсамарии (Гроб N 222).

Съдовете за течности – за изливане (амфора, кана, пелике) и за пиене (киликс, скифос) по-рядко са поставяни като гробни дарове в този участък. Кухненската керамика е представена с гърнета, паници и камбановиден съд. В три от гробовете се намериха глинени лампи.

Малкото метални предмети, открити през миналата година са изработени от бронз: монета, 2 огледала, стригила, 2 игли, 3 фибули „тракийски" тип, гривна, халка и втулка, които вероятно са части от открития в същия гроб наниз, включващ малки рапани, раковини и мъниста, изработени от стъклена паста.

В много гробове от аполонийския некропол, не само детски, се намират астрагалоси – от единични екземпляри до десетки, както в гроб N 233 – 92 броя с различна големина.

Известно е, че при посещенията на гробовете при погребения или помени се принасят в жертва плодове (според сезона). За първи път през миналата година в некропола на Аполония беше намерено доказателство за този обичай:.сред даровете в гроб N 227 е била поставена сушена смокиня (анализът е на д-р Ц. Попова).

През 2001 г. беше открит един надгробен паметник, използван вторично в градежа на преградната стена. Върху варовиково блокче в два реда е изписано името HGHANASSA BRIQAGOREW. Същото име, Хегеанаса, е известно от един графит със заклинания върху паница от могилата с кръга от амфори на нос Колокита. – южно от Созопол.

Споменатата вече преградна стена пресича почти изцяло разкопавания през 2001 г. сектор. Тя има зиг-загобразна форма и следва като цяло посоката североизток – югозапад. Запазена е на височина до 0.9 м. Изградена е от ломени камъни без спойка в края на IV – началото на III в. пр. Хр. и е синхронна на втория строителен период от изграждането на периболоса, когато над квадрите е била издигната стената от необработени камъни.

През миналата година установихме, че при изграждането на периболоса от квадри, отделните участъци са набелязани с един или няколко блока, като е възможно вътрешното им преграждане да е било от нетраен (дървен) материал. Местоположението на новооткритата напречна стена дава основание да се предположи, че тя загражда от северозапад участъка, чието лице откъм морето е така наречения „малък периболос"или е преградна стена между участъка с „малкия периболос" и друг, следващ на северозапад участък.

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ВАРИАНА", С. ЛЕСКОВЕЦ, ОРЯХОВСКО

Спас Машов, Евгения Найденова, Нарцис Торбов

След сигнал за унищожаване на обекта от иманяри, бе извършен оглед на територията му. Констатира се, че в тополовата гора до р. Дунав, в м. Лъката, на ок. 1 км североизточно от с. Лесковец и на 600 м източно от античаната крепост, теренът е прорязан от многобройни иманярски изкопи. Те са с дълбочина до 2 м и напълно унищожават културния пласт на площ от ок. 1 дка. Повърхността около изкопите е осеяна с фрагменти от глинени съдове, сред които се срещат и тера сигилата. Според местните жители тук са намирани и човешки кости, монети и др. Самата крепост също методично е унищожавана от иманяри.

Поради създадените обстоятелства се наложи спасително проучване с основни цели: изясняване характера на културните напластявания и установяване наличието на некропол. Проучването се извърши от 18 до 26 октомври чрез 4 сондажни изкопа.

Сондаж N 1 бе разположен в близост до иманярските изкопи на ок. 600 м от крепостта. Има размери: дължина 10 м (изток-запад) и ширина - 1.5 м. Достигната бе дълбочина от 1.5 м. От този сондаж произлизат монети на Филип Араб и няколко от IV в. Масовият материал е представен от фрагменти от съдове и строителна керамика.

Сондаж N 2 е разположен на ок. 300 м западно от Сондаж 1 и е с размери: дължина 3 м (север-юг) и ширина - 2 м. Достигната е дълбочина 1.5 м. Намерени са обезличени монети от IV в. и силно фрагментирана керамика от същия период. Малка част от този масов материал може да се датира по-късно. На дълб. 1.30 м се разкри скелет с ориентация СЗ-ЮИ. Ръцете са върху таза, долните крайници - изпънати, сближени в колената. От двете страни на скелета са струпани камъни, които обаче не дават информация за гробно съоръжение. В гроба няма инвентар и това затруднява хронологичното определяне.

Сондаж N 3 е разположен на 1 м северно от Сондаж 2. Стерилен пласт бе достигнат на дълб. 1.60 м. От сондажа произлизат корозирали железни предмети, керамични фрагменти и животински кости. На дълб. 1.10 м в южната част бе констатирано керамично струпване. Впоследствие бе реставрирана глинена паница с датировка в IV в. На дълб. 1.60 м в северната половина бе разчистено каменно струпване от необработени камъни, строителна и битова керамика и парченца хоросан.

Сондаж N 4 е разположен на 4 м източно от Сондаж 3. Има размери: дължина 3 м и ширина 2 м. Достигната е дълбочина 0.5 м. Пластът е беден от към находки и материали - намерени са само няколко фрагмента от съдове.

Сондажното проучване показа, че на този терен не съществува редовен некропол. Вероятно той е зает от извънградското поселение. Животът е продължил вероятно от II до IV в. сл. Хр. (вкл.).

РАЗКОПКИ В СЕКТОР X - СКАМНУМ ТРИБУНОРУМ НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ

Евгения Генчева

Разкопките в сектор X се проведоха от 30.07 до 20.08.2001 г. Основната цел е продължаване разкриването на крайните помещения, разположени при фасадата на вилата на трибуна. Там са завършени два квадрата: 226 и 227. Другата задача е разширяване на заложения през 1998 г. сондаж в централния кораб на базилика N 2 с цел изясняване на функцията на частично откритите там малки басейни.

При фасадата на вилата на трибуна е завършена втората редица помещения от най-ранния период на съществуване на сградата. Двете последни помещения са съответно с размери: дължина 5,08 м и ширина съответно 7,80 м и 3 м. Заграждащите ги стени са използвани през III строителен период от края на II в., когато сградата е преустроявана.

На 2,12 м от северозападния ъгъл на по-голямото помещение върху банкета лежи подсилен зид с дебелина 0,50 м, който е фундамент на база за колона, фланкираща входа към следващите помещения, които се развиват на север. Входът е оформен по този начин само през първия период на съществуване на сградата. От него се влиза в помещението с помощта на две стъпала. Между тях и стената има комин за вентилация на хипокауста, изграден от тегули мамате. Подобни стъпала и комин около тях са регистрирани в съседни, разположени на север помещения. Всички те са свързани с единна хипокаустна система, която както изглежда е построена скоро след завършването на вилата на трибуна. Каменните стъпала са останали от времето пред хипокауста, когато те са служели за изравняване на жилищното ниво, необходимо поради силната денивелация в северна посока.

На запад от стъпалата е запазено подово ниво от наредени тухли, покрити с дебел слой хоросан с пясък и чакъл и единични парченца тухла. Част от хоросана е розов. Съоръжението маркира подово ниво от времето на строежа на хипокаустите, но поради факта, че е частично запазено не може да се каже със сигурност дали това е под или останки от строителната дейност.

При фасадния зид е разкрита цяла система от канали и водопроводи, която е от по-късно време. Най-високо лежи канал от имбрици, който пресича фасадния зид със специално легло и отвежда вероятно дъждовна вода към басейните във вътрешния двор. Каналът е свързан със сградата от IV в.

Следващият разкрит обект е оловен водопровод, който проследяваме от югозападния ъгъл на жилищната инсула. Водопроводът идва вероятно от резервоарите южно от Нове и през западната порта влиза в града. Състои се от оловни тръби на сегменти по 2,20 - 2,30 м. дебелината на оловния лист е 0,7 см, а диаметъра на тръбата 5,5 см. Водопроводът снабдява с вода банята на сградата от IV в. и в по-нататъшната си част следва да завие на североизток.

Под оловния водопровод е разкрит следващият канал, изграден от тухли, споени с жълт хоросан. Той идва от улицата, която разделя две жилища на трибуните и разрушава фасадния зид. Завива на 60° в северна посока и продължава към канализацията, която минава под уличката, разделяща вилата на трибуна от валетудинариума. При преминаването си той разрушава стените от II и III строителен период. Каналът е изграден от тухли с размери 44 x 14 x 7 см, не са установени печати по тях. Дълбочината му е 34 см, а наклонът 35 см в северна посока. Той е прекъснат от зид от IV строителен период.

Каналът е свързан със съоръжение, което лежи върху улицата, разделяща две жилища на трибуни. То е само частично проучено, състои се от няколко хипокаустни колонки, изградени от тухли с размери 19 x 19 x 9,5 см, наредени върху много дебела хоросанова подложка (до 30 см). Хоросанът е бял, с едри и дребни парчета от тухла и чакъл. Два големи камъка лежат върху колонките и под тях са се запазили 4 реда тухли. Възможно е камъните да са конструктивно свързани с тухлените колонки, тъй като върху тях лежи дебел пласт от същия хоросан като от подложката.

Съоръжението е много малко проучено, не е изяснен и въпросът дали то е свързано с канала или го пресича. Работата в тази част на разкопките е силно затруднена тъй като това е края на изкопа, а разширението му е много трудно. За момента могат да се изведат две предположения. Първото е, че това е някакво банско съоръжение, изнесено извън сградата, което се отводнява чрез зидания канал. Второто предположение е, че каналът отводнява улицата (под нея няма канализационна система). И двете твърдения за момента са хипотези.

През тази година започна разширяването на сондажа във вътрешността на базилика N 2, където предните години се разкриха части от два басейна. Изясняването на тяхната функция и датиране ще продължи и през настоящата година.

РАЗКОПКИ В СЕКТОР IV - ВОЕННА БОЛНИЦА НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ

Пьотр Дичек

Главната цел на миналогодишната кампания е установяване на строителните периоди на сградите, издигнати след разрушението и напускането на военната болница. С тази цел продължи проучването на датирания през VI в. занаятчийско-жилищен комплекс, който се намира над южното крило на валетудинариума, отделен с малка уличка от перистилната вила. Разкрити са 5 помещения, в които са намерени желязни ножове, прешлени, кухненска керамика.

Под него продължи разкриването на голямата жилищна сграда, която започва в съседния сектор X. От нея са разкрити две помещения с под от глинена замазка и малък вътрешен двор, покрит с калдъръм. От западна страна сградата е преустроена по време на строителството на перистилната вила, като улицата между двете е така стеснена, че образува споменатия вътрешен двор. Разкритата част от сградата има стопански характер.

В банята на късноантичната перистилна вила, разположена в югозападния ъгъл на болницата е направен сондаж с цел установяване на етапите на строителство и на поправките. В помещението, до момента определяно като фригидариум е установен хипокауст, което е несъвместимо с първоначално определената функция. Сондажите в банята и на двора на вилата показват, че съществува още една фаза на експлоатация на сградите от сектора, която се вмества между края на функциониране на болницата и началото на строежа на перистилната вила урбана.

Под късноантичната сграда в южната част на сектора са регистрирани запазените до 1 м стени на болницата. Входовете към болничните стаи са изградени от тегули. В едно от помещенията е открита яма, също облицована с тегули, изпълнена с фрагменти от кухненска и трапезна керамика.

Изцяло е разкрит перистилът от източната страна на южното крило на болницата. В последната ѝ фаза на експлоатация отворите между колоните са зазидани. Тази част се е използва и по всяка вероятност като кухня.

На разкопавания терен се откриха поредните гробове от некропола, свързан с базиликата в сектор X от VI в. - 5 гроба, без инвентар. При входа към болницата са разкопани 6 гроба от средновековния некропол, установен на това място при предишни кампании. Сред инвентара интерес представляват два чифта обеци, огърлица от стъклени мъниста, бронзова висулка с форма на лунула. Един от средновековните гробове е открит сред тези от VI в., но значително по-високо.

РАЗКОПКИ В СЕКТОР XI - ПРИНЦИПИИ НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ

Тадеуш Сарновски

Изследванията през 2001 г. бяха съсредоточени главно по двете къси страни на базиликата *(basilica principiorum)* около трибуните. Работи се и в помещенията от централното крило на щаба на легиона.

Разкрити са останки от първите каменни принципии от времето на Флавиите до Антонините, както и от последната фаза на съществуване от началото на IV до около средата на V в. Открита е основата на първите трибуни, издигнати от големи блокове от мек варовик. Те са несиметрично разположени в сравнение с оста изток-запад на по-късната сграда. Установено е, че в началото на IV в. преустройството на трибуните е довело до промяна в техния план.

Помещението Ез е разкопано до стерилен пласт. Установи се, че експлоатацията му е преминавала в две фази, като във втората то е снабдено с подов и стенен хипокауст. Стените му са покрити с цветни мазилки, като една от тях, на която няма стенно отопление е със стенописи. Те изобразяват коринтски колони, като върху ствола на едната в рамка е изрисувана глава на младеж или жена с шлем или с ореол. Стенописите са от последната фаза на съществуване на щаба на легиона - IV/V в.

Под помещение Сз е разкрита яма с площ поне 10,5 кв. м и максимална дълбочина до 2 м. Тя е от времето преди строежа на принципиите. Ямата е образувана от вадeнето на глина за строителството на дървено-землените бараки. Сред материалите се срещат фрагменти от североиталийска и южногалска тера сигилата, както и от Тралес в Мала Азия. Амфорите са главно тип Зеест 90 и хераклейски тип Шелов А. Сред металните находки вниманието привличат пластинки от лорика сегментата, подкована с цинти обувка, солнички, метални копчета и бронзови висулки, жетони за игра. Намерени са и фрагменти от мортарии, лампи, фрагменти от съдове от цветно стъкло, в това число и от надпаданските работилници, много фрагменти от сиви кухненски съдове, от тракийски съдове работени на ръка. Целият археологически материал може да се датира в третата четвърт на I в.

РАЗКОПКИ В СЕКТОР X - ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА И РЕЗИДЕНЦИЯ

Анджей Биернацки

Изследванията през 2001 г. се концентрират главно в северозападната и в южната част на комплекса. Продължи изследването на пространството пред централния вход на голямата епископска и пред входа на по-малката базилики. Установи се, че на север от малката базилика се развива голям външен двор с портик, който заема северозападния ъгъл на комплекса. От него се влиза през голям вход - шир. 3 м на южната стена в малък перистилен двор, чиято западна част е заета от голямо стопанско помещение - 11,25 X 5,37 м. В него се влиза през вход широк 1,35 м от източната му страна. Помещението е служило за съхранение на амфори със зехтин за нуждите на епископския комплекс. Този извод е направен на базата на многобройните фрагменти от амфори, намерени във вътрешността на помещението, част от които с дипинти. На много от тях има нарисувани кръстове.

От източната страна на малкия перистилен двор също е имало помещения, които са разрушени при строителството на по-малката базилика.

През VI в. голямото стопанско помещение е преградено и в южната му част е издигната готварска пещ. Тя е втората намерена в епископския комплекс. Изградена е от глина, като само едната й страна е от камъни и има размери 4,42 X 0,30 м. Пещта е частично вкопана в пода. Цялата глина, от която е изградена, както и камъните са силно обгорени. Покрай пещта минава отводнителен канал, чийто стени са покрити с хидрофобна мазилка. Каналът е покрит с каменни плочи.

В северната част на атриума пред голямата епископска базилика през 1997 г. е разкрит малък параклис с размери: дълж. заедно с апсидата 10,50 м и шир. 7,20 м. Първоначално той е определен като средновековен, поради факта, че запушва входа към северния кораб на базиликата. При цялостното му разкриване обаче е констатирано наличието на кръщелня във вътрешността. Цялата постройка изпълнява ролята на свободно стоящ баптистерий.

Самата кръщелня е с кръгла форма с вградена в нея четириъгълна писцина с вътрешни размери 1,08 X 0,99 X 0,27 м. Вътрешността й е покрита с мраморни плочи с размери 0,46 X 0,35 X 0,12 м, които са вторично преизползвани, за което свидетелстват запазените единични букви M, W и O от стар надпис. Каналът, отводняващ басейна върви от северозапад на югоизток. До басейна се достига от източната и от западната страна по две каменни стъпала.

От горна страна на кръглата кръщелния са забелязани четири полукръгли вдлъбнатини, покрити с керамични плочи. Със същите е покрит и подът на баптистерия. Главният му вход е от западната страна, където е запазен и прагът с дълж. 1,60 м.

Баптистерият е датиран през втората половина на V в.

Продължи проучването на южната част на легионните терми. Започнатото преди две години разкриване на калдариум с топъл басейн и сложна отоплителна система още не е завършено. Комплексът принадлежи към баните от III/IV в.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПЕРИСТИЛНА СГРАДА ЗАПАДНО ОТ ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА НОВЕ - СЕКТОР VIII А ПРЕЗ 2001 ГОДИНА

Павлина Владкова

Продължиха проучванията в сектор VIII А, разположен на 75-150 м западно от западната крепостна стена на римския лагер Нове. Разкопките се проведоха във времето от 20 август до 18 септември под ръководството на н.с. Павлина Владкова – Исторически музей Велико Търново. На обекта работиха средно 10 работника. Целта на проучванията беше да бъде прецизирана хронологията на комплекса през различните строителни периоди. В същото време успяхме да почистим и подготвим обекта за посещение на участниците в международната конференция, посветена на 40 години от проучванията в римския лагер и ранновизантийски град.

В централната част на обекта, под нивото на каменната настилка на вътрешния двор, в нейния северен край, където плочите липсваха, беше разкрита северната част на impluvium от втория строителен период на комплекса (кв.73,74,93,94). В посока изток-запад басейнът е с вътрешни размери 3,50 м, а в посока север-юг, поради добре запазената по-късна каменна настилка размерите не могат да бъдат установени. Зидовете са градени от камъни, споени с много здрав хоросан с примес от дребни речни камъчета. Басейнът беше запълнен със строителни отпадъци, сред които тухли с дебелина 9 см с печати на I Италийски легион и големи фрагменти от суспензура. Те показват, че пълнежът е от разрушен хипокауст. Вътрешните стени на impluvium-а са измазани с водоустойчива червена хоросанова мазилка, положена върху хоросанова основа. Не личат следи от преустройства и не са констатирани други пластове на измазване. Покрай стените, над хоросановото дъно, е оформен нисък бордюр. По подобен начин е оформена мазилката и на помещението, определено като tablinium и разкрито през предходните сезони. Основите на новооткрития басейн лежат върху дебел пласт бели стенни хоросанови мазилки, които принадлежат на разрушена сграда от първия строителен период на съществуването на комплекса. До настоящия момент архитектурните останки от този най-ранен период са много малко и разкриването на споменатите деструкции е изключително важно.

Северно от новооткрития имплувиум беше цялостно открит северният стилобат на перистила от третия строителен период. Зидът е с ширина 0,60 м и е вкопан в стерилния льос. В неговата западна част по-късно е бил издигнат зид на калова спойка, който използва стилобата за основа.

В заложения сондаж, обхващаш северния портик на сградата от третия строителен период (кв. 53,54,73,74) установихме, че не са запазени останки от първия строителен период. Разкрихме част от страница на зидан канал с посока изток-запад, който принадлежи към времето на съществуване на новооткрития имплувиум.

Също така беше разкрито и погребение, което принадлежи към некропол от втората половина на V век. До настоящия момент са проучени цялостно или частично запазени 83 гроба. Инвентар не открихме, с изключение на половин бронзова монета, силно обезличена, от III в. сл. Хр., която намерихме поставена в устата на починалия. Последният е бил положен в дървен ковчег, като бяха открити следи от дървената конструкция, както и няколко железни гвоздея.

Продължихме проучванията и в източната част на сектора. Успяхме да ограничим комплекса в тази посока през третия строителен период – втората половина на III в. Разкрихме стилобат, оформен от варовикови блокове, плътно долепени един до друг и положени върху основа от камък и хоросан (кв.178, 198). От него проучихме приблизително 15 м, като той продължава в южна посока. Това откритие е изключително ценно, защото по този начин ще имаме възможност да достигнем до южния стилобат, а от там и да разкрием и проучим южната фасада на сградата през посочения период. С проучванията в източната част на комплекса през този сезон установихме, че тук е бил оформен вътрешен портик/пасаж, който е с ширина 6,0 м. Източно от стилобата вероятно е преминавала улица / алея, която се е явявала отклонение от главния римски път, водещ към западната порта на Нове. Сред откритите находки най-важни за датирането на пласта са тухлата с печат RUMORID и бронзова монета, датирани от последната четвърт на IV в.

Едновременно с проучването на строежите от третия строителен период в източнта част бяха разкрити и архитектурни останки от по-ранните периоди, които в този участък на сектора са най-добре запазени. Открихме част от улица от първи строителен период – ранен II в., настлана с плочести камъни. Непосредствено над нея и под блоковете на стилобата се разкри и част от канал, граден от камъни и тухли от втория строителен период – до 170 година. За съжаление в тази част на обекта проучванията трябва да приключат поради съвременните строежи и голямата денивилация на терена. Независимо от това резултатите през сезона през 2001 г. дадоха възможност да разкрием неизвестни до сега съоръжения и конструкции от различните строителни периоди на комплекса и да допълним плана на сградата.

На базата на описаните по-горе проучвания заложихме сондаж с цел разкриване на югоизточния ъгъл на сградата през третия строителен период и начало на проучване в южната част на сектор VIII А. Поради ограниченото време и средства успяхме да открием само още три блока от стилобата, без да достигнем до самия югоизточен ъгъл (кв. 227). Най-същественото откритие тук беше разкриването на част от постамент с надпис на латински език, от който са запазени части от последните три реда. Допускаме, че постаментът се е издигал върху южния стилобат на сградата. Тук ще бъдат съсредоточени и нашите проучвания през следващите сезони.

В описания от нас сондаж, в горните пластове беше открита голямо количество керамика, която се датира във времето VII-VIII век. От същия пласт произхождат и няколко метални находки, между които отлично запазен железен ключ. Наблюденията ни и от предишни сезони върху площта южно от комплекса (сондажи и иманярски изкопи) дават основание да очакваме през следващите сезони разкриването на раннобългарско поселение.

ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ПРОЕКТ "ИСТОРИЯ НА СЕЛИЩНИТЕ СИСТЕМИ ОКОЛО ЯТРУС И НОВЕ НА ДОЛНИЯ ДУНАВ"

Димитър Станчев

С тази седма поредна кампания беше приключена работата на терена, която е част от сътрудничеството между АИМ при БАН, РИМ – Русе и РГК – Франкфурт на Майн. В теренните обхождания участваха Д. Станчев – РИМ – Русе, С. Конрад – РГК – Франкфурт на Майн, Р. Краус – Свободен университет – Берлин и Л. Трайкова – Нов български университет – София.

Теренните проучвания се проведоха от 8 до 30 март 2001 г. Открити и картотекирани бяха нови 84 обекта с които общият им брой достигна до 547. От регистрираните 84 обекта 16 са надгробни могили (NN 489, 490, 492, 496, 498, 501, 517 – 520, 523, 528, 538, 539, 547).

Важно праисторическо селище от неолита, вече публикувано от Ст. Стефанов, беше потвърдено и от нас. Неговите останки се намират на 5 км. източно от с.

Полско Косово, на левия бряг на р. Янтра. Западно от тази река са открити само отделни находки – артефакти – кремъци от неолитната и халколитната епохи (NN 475, 487, 504, 533).

В района на с. Българско Сливово бяха регистрирани няколко обекта от бронзовата епоха. Това са обектите (NN 494, 500, 502, 503,506, 512, 530).

Пак в този район са открити останките и на едно селище от ранната желязна епоха. (N 505).

От латенската епоха са регистрирани 21 обекта. (NN 464, 478, 494, 495, 502 – 506, 508, 515, 526, 527, 530, 531, 533, 535, 537, 543 – 546).

Около лагера на II Италийски легион – Нове са установени общо 39 обекта. Обхващат различни по площ пространства и представляват останки от викуси или вили. Според намерената керамика се датират в периода II–III в. (NN 464 – 474, 476, 477, 480 – 486, 500, 503, 504, 506 – 508, 510, 511, 513, 514, 516, 521, 527, 533, 534, 537, 540, 544, 546). Все в този район са установуени и 45 късноантични обекта (NN 464 – 486, 495, 500, 503 – 508, 510, 511, 513 – 515, 521, 527, 533, 534, 537, 540, 541, 544, 546).

Други два римски обекта са регистрирани източно от Полско Косово. (NN 488 и 491).

В землището на с. Караманово е установено едно многослойно селище. Намерена е римска, късноантична и ранносредновековна керамика.

Както през предходните кампании на теренните обхождания така и в периода на седмата кампания бяха открити голям брой останки от селища съществували във времето на Първото българско царство. Регистрирани са общо 43 обекта (NN 464, 466, 471, 485, 488, 491, 494, 495, 497, 500, 502 – 504, 506 – 510, 513 – 516, 521, 522, 524, 525, 527, 529 – 537, 540, 542 – 546).

По-специални изследвания бяха направени на един многослоен обект. Той се намира на около 5 км югозападно от кастела Ятрус. Пространството, върху което се откриват фрагменти от керамика беше разделено на квадрати със страна 10 м. Общо са изследвани 534 квадрата. Събрани са много фрагменти от керамични съдове, които принадлежат към халколита, цялата античност и ранното средновековие. Открити са още каменни брадви, части от хромели, късове от строителна керамика.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ТУТРАКАН ПРЕЗ 2001 Г.

Людмил Вагалински, Емил Петков

Разкопките баха предприети с цел разкриване участък от южната крепостна стена и евентуално локализиране на югоизточния ъгъл на крепостта на Трансмариска. Теренът не е застроен и представлява приблизителен триъгълник, почти центъра на съвременния град меежду улиците „Крепостта" и „Безименна". При избора на мястото се ръководехме от Протокола на НИПК и устни сведения на местни жители за разкрити зидове при опит за строеж през 70-те години. Същата година те са засипани. Заварените паянтови постройки са разрушени и участъкът е консервиран. Теренът е изравнен с булдозери, но се запазва наклон от юг на север и от запад към изток. Надморската височина варира между 66 и 71 м.

Първоначално бе заложен Сондаж 1 с размери 31,26 на 2 м и азимут 18 градуса. В него се разкри част от южната крепостна стена, подковообразна кула и сграда. Крепостната стена е широка 3,70 м Тя е синхронна и изградена в същата техника като проучените участъци от северната куртина (край Дунав), построена по времето на Диоклециан в края на III в. Кулата няма конструктивна връзка с крепостната стена. Изградена е между първата и последната четвърт на IV в. Зидът е широк 1,80 м. Северно (т.е. отвътре) проучихме част от сграда. Нейният зид е с ширина 0,60 м. Тя долепя до куртината. Въпросната постройка е изградена след края на IV в. В Сондаж 1 проучихме и контрафорс, подсилващ куртината отвън и конструктивно свързан с нея. Ширината му е 3,03 м. Контрафорсът е разрушен още в средата на IV в., вероятно при изграждането на подковообразната кула.

Търсейки югоизточния ъгъл направихме още 4 сондажа.

Със сондажи 2 (15,40 Х 4 м) и 3 (8,00 Х 3,50 м), разположени източно от Сондаж 1, проследихме куртината в източна посока. Тя завива плавно на север, преминавайки в източна крепостна стена. С други думи, локализирахме търсения югоизточен ъгъл на къснoримската крепост на Трансмариска. В Сондаж 3 бе разкрит масивен зид (широк 2,40 м), конструктивно свързан с крепостната стена. Допускаме, че това е югоизточна ъглова кула.

Сондажи 4 и 5 заложихме за да изясним формата на двете кули. Разкрихме техните чела. Така установихме, че междинната кула е подковообразна и има размери: 9 м - дължина и 10,30 - максимална ширина. Размерите и формата на ъгловата кула засега остават неизвестни.

Разкопките ще продължат през 2002 г.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НААНТИЧНОТО СЕЛИЩЕ В ОКОЛНОСТИТЕ НА ГР. КРИВОДОЛ

Нарцис Торбов, Спас Машов

Античното селище е разположено на естествена височина от дясната страна на река Въртешница на 4 км северозападно от центъра на града. При направен оглед, вследствие на сигнал от общината, се установи, че то е застрашено от унищожаване и е наложително да се вземат спешни мерки. Констатирано бе наличието на 32 иманярски изкопа с различни размери и дълбочина. Два от тях са изкопани така, че е разкрит античен крепостен зид с приблизителна дебелина 2,50 м. Той опасва североизточната периферия на селището.

Археологическото проучване имаше сондажен характер поради обстоятелството, че първоначалното поселение е от друга епоха – късен халколит. По-късно върху него – през III-I в. пр. Хр. е съществувало тракийско селище, което през римската епоха се разраснало. Проучването бе реализирано чрез три сондажа, целящи разчистването на иманярски изкопи, разположени извън територията на халколитното селище. То бе осъществено със съдействието на Добрин Антонов – студент, специалност „Археология" СУ „Св. Климент Охридски" и Светлин Миланов – студент, специалност „Археология" ВТУ „Св. св. Кирил и Методий", за което сърдечно им благодаря.

Сондаж N 1. Извършено бе разчистване на изкопаната от иманярите пръст от външната страна на крепостния зид в един участък с дължина 8 м. Установено бе, че зидът е от необработени камъни с хоросанова спойка – opus emplectum. Иззидани са първоначално неговите лица и пространството между тях е запълнено с емплектон. Зидът е запазен на височина до 1,40 м. От намерените керамични фрагменти се установи, че той е от края на IV-VI в.

Сондаж N 2. Разчистен бе иманярски изкоп, разположен извън предполагаемата територия на халколитното селище с цел да се установи дали камъните попаднали в него са от крепостно съоръжение, ограждащо югоизточната периферия на селището. Изкопните работи бяха извършени само в страни без да се увеличава дълбочината от 1 – 1,30 м. Сондажът бе ориентиран по иманярския изкоп – СЗ-ЮИ и е с размери – дължина 3 м, ширина 2 м. Не бе констатирано наличието на крепостен зид, който да е част от отбранителната система на селището.

Сондаж N 3. Извършено бе разчистване на участък с дължина 1,50 м на античен зид, разположен в периферията на селището. Той е успореден на този, който е бил изграден на билото. Този зид също е от необработени камъни с хоросанова спойка – opus emplectum и запазената му височина е около 1,10 м. Той вероятно е част от допълнително изградената отбранителна система на селището в края на IV-VI в. – протейхизма.

Намерените керамични фрагменти около иманярските изкопи и археологическият материал от сондажното проучване свидетелстват, че селището е съществувало и по-рано през III-I в. пр. Хр. По-късно след установяването на римското владичество, то се е разраснало и в края на IV-VI в. е изградена неговата отбранителна система. Селището е имало важно стратегическо разположение спрямо поселенията в равнината, разположени под него. Тяхното състояние бе регистрирано при извършения обход. Това са:

1. Две големи трако-римски селища с могилни некрополи – едното от тях се намира до Криводолската махала, непосредствено до левия бряг на река Ботуня, а другото в м. "Кочова поляна" край с. Ракево;'
2. Римска вила рустика в околностите на с. Урвене в местността Росненец, с три гробници и мавзолей от II–края на IV в.;
3. Римска вила, намираща се отдясно по шосето Криводол – Ракево в бившата овощна градина;
4. Късноантичен некропол в м. „Язовирчето", разположен от дясната страна на шосето Враца – Криводол.

Вероятно през III-I в. пр. Хр. селището е изпълнявало за населението в равнината и роля на убежище. По-късно след установяването на римското владичество в него е бил разположен гарнизон и то е имало и известни военно-административни функции.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ АГОРА (СЕКТОРИ 1 И 5) В НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ ПРЕЗ СЕЗОН 2001 Г.

Павлина Владкова

През 2001 г. продължиха проучванията в Никополис ад Иструм – сектори 1 и 5, под ръководството на н.с. Павлина Владкова (Регионален исторически музей - В. Търново) и с участието на Анастасия Беливанова (аспирант). Разкопките се проведоха във времето от 10 юли до 18 август, като в тях участваха 10 студенти от Великотърновски и Софийски университети- специалност археология.

Проучванията бяха съсредоточени в централната част на ареата на агората. Изцяло беше разкрит постамент за конна статуя на император (422). Установихме размерите му: в посока изток-запад - 3,25 м, север-юг - 4,10 м. Постаментът е със запазена височина 2,30 м, като в основата има две стъпала с ширина и височина по 0,30 м. Над тях лежи плинта с височина 0,27 м. Коритообразната горна част вероятно е била облицована с мраморни плочи с дебелина 0,3-0,5 см, части от каквито се откриват в подравнителния пласт от следващия строителен период. Върху източната страница беше открита част от грубо издялан надпис на старогръцки език DI ЕРГ ... . Последният се явява още едно доказателство, че варовиковите блокове на постамента са били облицовани. Основите на съоръжението са изградени от камък на хоросанова спойка и лежат в стерилния пласт под нивото на античния терен.

Южно и източно от постамента, на нивото на първото стъпало, разкрихме пласт от пясък (451, 476), положен върху каменни отломъци (452, 477). Те са служели за подложка на каменна (или по-малко вероятно тухлена) настилка на площта. От източната страна, в ос с централната част на постамента върху първото стъпало се наблюдава отстъп, който дава основание да предположим специално оформена алея/подход към него. В тази част през втория строителен период е била разположена варница (440), като следи от вар се откриха и върху първото и второто стъпало и плинтата на постамента. В пълнежа от периода след края на нейното използване (449) бяха открити значителен брой дребни находки – монети, бронзова игла, амулет от кост, бронзова висулка и др., които добре ще датират следващия строителен период на изграждане на агората.

Северно от постамента, на разстояние 2,60 м от него, беше разкрит стилобат (450). Смятаме, че сме попаднали на северния портик на ранната агора на Никополис. Стилобатът е изграден от варовикови блокове с ширина 1 м. В източна посока каменната настилка прекъсва и вероятно е бил оформен вход. Тук беше открита и част от постамент (453). Последният е със следи от силно опожаряване. В западна посока разкрихме 6,60 м от стилобата, след което той е бил изваден и камъните от основата му и блоковете преизползвани в по-късни градежи. Северно и южно от стилобата се разкри дебел пласт от горяла паднала покривна конструкция и глинобитно подово ниво под него. Последното северно от стилобата е с 6-7 см по-ниско в сравнение с южната част . Върху стилобата, между фугите на блоковете и под горелите пластове бяха открити бронзови монети, които добре датират времето на съществуване –Траян и Хадриан. Стилобатът е с каменна основа, част от която беше разкрита в най-западната част на проучвания сектор (474).

При западния стилобат на по-късната агора, непосредствено източно от него, беше заложен сондаж, в който успяхме да разкрием запълнената траншея от изваденият ранен западен стилобат от първия строителен период (471) и ниво от трамбована глина източно от нея (478). По този начин през изминалия сезон установихме, че от постамента за конна статуя (422) до западния стилобат разстоянието е 50 римски стъпки. Вероятно точно толкова е и разстоянието до източния стилобат, т.е. агората на ранния Никополис е била в посока запад-изток с ширина 100 римски стъпки. От предходните сезони имаме разкрита и част от южния стилобат (сектор 3), което дава възможност да бъдат установени размерите и в посока север-юг, както и цялата площ на откриния площад на Траяновия град.

Южно от постамент 422 и северно от канала, преминаващ през централната част на късната арея на агората (0029), беше направен стратиграфски профил. Бяха разкрити части от хоросаново бъркало и варница (455 и 456), които свързваме с изграждането на канала, както и тухлена конструкция (457) по-ранна от тях. На-място са запазени три реда тухли, подредени един върху друг и над тях се очертава дебел горял пласт. Възможно е тухлената площадка да представлява част от разположените в тази част на агората и открити в предишните години постамент и блок с желязна халка, за които смятаме, че принадлежат към култов комплекс. Профилът в тази част на агората показа, че културните пластове са същите, както около постамент 422, така и в източната част на агората.

Сектор 5. В този сектор продължи слизането в дълбочина с цел разкриването на основите на стилобата в централния кораб на базиликата. Беше изчерпан контекст 660, който представлява пласт, с който е запълнена траншеята след изваждането на камъните на стилобата. Открита беше в голямо количество фина и битова керамика, фрагменти от глинени лампи, върху един от които марка FORTVS, фрагменти от стъклени съдове, метални предмети, шлака и др. Всички те ще дадат сигурната датировка на времето на запълване на изкопа. На ниво 68,83 м достигнахме до последния, най-долен ред камъни от стилобата (668). Ширината над 1,60 м дава основание да допуснем, че се касае за външен зид на ранната сграда (стоа?). С това проучванията в сектор 5 приключиха.

NICOPOLIS AD ISTRUM – 2001. СЕКТОР 6 – АКВЕДУКТ

Иван Църов

Целта на проучването бе изясняване на конструкцията на акведукта в участък, отстоящ на около 530 м западно от западната крепостна стена на Никополис. Преди началото на разкопките на мястото се наблюдаваха подредени в редица ями, получили се при ограбването на конструкцията. Сондажът бе заложен върху ямите с N 67, 68, броено от castellum aquae по аероснимката от 1943 г.

Установено бе, че конструкцията е построена по познатия вече начин – в траншеи с разм. 2,15 x 1,85 м, на дълб. 3,0 м от нивото на тогавашния терен, са изградени кейовете, носещи аркадата на канала. Кейовете лежат на 2,55 м един от друг (в сектор 4 – 2000 г. лежат на 3,5 м).

Регистрирано бе, че разстоянията между кейовете са били преградени с успоредни зидове. Широчината им е 0,5-0,6 м, изградени са небрежно и са фундирани плитко. Вероятно преграждат в цялата им височина празните пространства под арките.

Обобщавайки данните, достигаме до извода, че конструкцията на акведукта в Сектор 6 има височина между 3,3 и 4,0 м при ширина от 2,15 м.

Откриха се няколко фрагмента от глинени тръби.

БЪЛГАРО-БРИТАНСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ГРАДИЩЕТО КРАЙ С. ДИЧИН, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2001 Г.

Венцислав Динчев, Андрю Поултър

През 2001 г., която бе последна за разкопките на Градището в рамките на българо-британския научен проект, работихме в следните сектори: E (западен), D (югоизточен), K (централен) и F (северозападен).

Разкрити са изцяло останките на правоъгълната кула в централния участък на западната крепостна стена на Градището (сектор E). Пред кулата е разкрит участък от протейхизмата. За разлика от северозападния ъгъл на крепостта, тук външната стена е праволинейна и не е съобразена с конфигурацията на кулата. Установени са и останки от стълбище на протейхизмата. Потвърди се предположението, че последната е изоставена след края на първия късноантичен период на обекта през 60-те или 70-те години на V в.

Проследихме и нов участък от основната западна куртина (в сектор F). Очертахме пиластър с размери 1,00 x 0,70 м, който отстои на 5,10 м от друг идентичен пиластър, разкрит през 1999 г. Сходни пиластри на сходни разстояния могат да се допуснат и за останалите куртини на крепостта.

В защитената площ на Градището изследвахме различни сгради. В югозападната част на сектор E е разкрита частично сградата E I. Тя е сходна със съседната на север сграда E II - с повдигнат дървен под върху зидани с камък и/или кирпич опори. Двете сгради E I и E II са от първия първия късноантичен период и съставляват общ складов комплекс.

В централната част на сектор E приключи изследването на сградата E IV. Първоначално тя е била с по-малки размери. По-късно е разширена в западна посока, като разширението ѝ блокира трасето на една улица.

Нови важни открития промениха представите ни за хронологията и функциите на сградата E VI в северозападната част на сектор E. Установихме безспорно, че тя е от втория период на обекта и че в нейния градеж има едновременна употреба на хоросан и глина като спойващи разтвори, което опроверга допускането за първоначален широк вход от изток. Тези данни, както и находките от пласта на сградата не предполагат някакви репрезентативни функции.

В сектор D приключи изследването на правоъгълната сграда D II, а в съседния сектор K са разкрити частично други две подобни постройки от първия и втория период на Градището. Особеност на сградите тук е наличието на солидните дървени съоръжения, побити в глинените им подове. Между двата сектора бе пресечено трасето на улицата, водеща към източния вход на крепостта. Уличното ниво е с настилка от трамбован чакъл.

В южната част на сектор F завърши проучването на сградата F III. Тя е с издължен трапецовиден план, като вътрешната ѝ дължина достига 20,50 м. Първоначално F III е еднопространствена сграда. Градежът е каменно-кирпичен, но подът ѝ е измазан с хоросан. През втория период F III е разделена на две помещения. Докато нивото в по-малкото източно помещение (изследвано през 1999 г.) е повдигнато значително, то в по-голямото западно помещение е направена само нова подова замазка с глина. В северната стена на западното помещение има два входа. Вероятно приземният му етаж е използван за конюшня.

В повечето от по-ранните сгради в различните сектори са регистрирани подови нива, огнища и преградни стени от последния период в живота върху Градището, отнасящ се към средата и втората половина на VI в. Изцяло са изследвани останки от новоизградената през този период сграда F VI. Тя е в близост до западната крепостна стена. Има неправилен четириъгълен план. Осреднените ѝ вътрешни размери са около 5,30 (И-З) x 4,40 м. Стените ѝ са със слаб паянтов градеж, без основи. Покривът е бил покрит с тръстика или слама. В югоизточния ъгъл на глинобитния под на F VI е разчистено огнище.

В изследваните постройки и пластове на Градището открихме многобройни находки, включително оръдия на труда, оръжия, накити, монети и др. Цялостната обработка на движимите материали и находки от отчитаната и от предходните кампании ще се осъществи в заключителния етап на проекта през настоящата и следващата година.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В РАМКИТЕ НА БЪЛГАРО-БРИТАНСКИЯ ПРОЕКТ „ГРАДЪТ И СЕЛОТО В РИМСКАТА И КЪСНОРИМСКАТА ИМПЕРИЯ: НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ И СЕЛОТО В ГРАДСКАТА МУ ТЕРИТОРИЯ“

Иван Църов

Обхожданията се проведоха през април с участието на 6 британски специалисти и 35 студенти от ВТУ. Приложена бе методиката „pick up“ върху полета, където има регистрирани поселения. Върху същите обекти се извършват и геофизични измервания, като част от цялото изследване.

Работи се на следните места: с. Стефан Стамболово - м. Шарабунар, с. Михалце- м. Сарияр, с. Горна Липница - м. Мрамора, с. Обединение - м. Кощра, с. Вишеград - м. Селището.

Получените резултати са представени графично и чрез схеми.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КОВАЧЕВСКО КАЛЕ КРАЙ ПОПОВО ПРЕЗ 2001 Г.

Иванка Дончева, Владимир Стойков

Проучванията през 2001 г. продължиха в двата основни сектора, в които се работи и в предишни години. Целта на разкопките във вътрешността бе доразкриване на голямата двуделна сграда. Друга цел бе доизчерпване на пластовете в кула N 12, фланкираща от юг Западната порта на крепостта.

Двуделната сграда е с правоъгълен план, ориентирана е по оста запад-изток и заема площ от ок. 130 кв. м. Разделена е чрез конструктивно свързан напречен зид на две неравни по големина помещения. Външните размери на сградата са с долепения на фуга по-късен източен зид: 15,70 м (първоначално - 13,90 м) и ширина - 8,10 м. Вътрешните размери на източното помещение: дължина - 6,60 м, ширина - 3,05 м, на западното: дължина - 8,65 м , ширина - 6,60 м. Във вътрешните ъгли на западното помещение се разкриха четири квадратни каменни пиластри, конструктивно свързани с останалия градеж. Вход не бе открит, вероятно унищожен при вадене на камъни. При разкопаване на западното помещение бе изцяло разкрит напречен зид, разделящ сградата на две части. Поради големите нарушения не се разкри и вход, свързващ двете помещения, какъвто несъмнено е имало.

Зидовете са с дебелина ок. 0,70 м и изградени от добре обработени малки каменни блокове, споени с хоросан с примес на прах от жълтеникава на цвят керамика. След всеки ред от каменната зидария следва един или два реда от каменни плочи, имитиращи тухлени пояси. Максимално запазената във височина суперструкция е до 1,20 м, с което на места се достига днешната повърхност. И двете помещения до тази височина веднага след построяването са запълнени с жълтеникава стерилна глина, като над този насип е бил направен пода. Вътрешните лица са с грижливо обмазани релефни декоративни фуги. От вътрешността липсват всякакви находки. Входът вероятно е бил от юг. Прави впечатление, че към двата външни напречни зида има по-късни укрепвания от прилепени на фуга зидове. Източният е почти два пъти по-дебел от основния. Тези укрепвания са изградени в малко по-небрежен и груб градеж от същите блокчета и разтвор. Покриването е било с тегули и имбрици, за което съдим по многобройните фрагменти в насипите. Построяването отнасяме към времето между 308 и 324 г., но след издигането на крепостната стена. Ремонтирана е след силно земетресение по време на имп. Констанций II. Унищожена е по времето на Втората готска война или най-късно през 90-те години на IV в. Сградата не е възстановявана. Към нейните руини през V в. са били долепени по-късни паянтови жилищни постройки.

Възобновени бяха проучванията на кула N 12. Тя има U-образна форма и е изнесена изцяло пред фронта на крепостната стена. Има два пилона за подържане на междуетажни конструкции. Градежът е двулицев - от правоъгълни каменни блокове, редуващи се във височина с тухлени пояси и хоросанова спойка с примес от жълтеникав керамичен прах. Емплектонът е от ломени камъни, заляни обилно с аналогичен хоросан. При по-ранните проучвания вътрешността бе проучена частично: до хоросанов под бе изчерпана северната половина, а в южната бяха отнети пластовете от VI и частично отV в. След доразкопаване на споменатия пласт, започна проучването на този, съответстващ на времето на строителство и първоначално използване (до първото сериозно увреждане). Намерено бе голямо количество строителна керамика (тухли, тегули и имбрици) с печати, сред които преобладаваха ANNIA, MARCIA, AVXAN, фрагменти от керамични съдове и лампи, силно обгорели дисковидна и луковична фибули, 109 бр. обгорели и частично запазени монети (от Фаустина Филия Младата (156-175) до Хонорий). Преобладават монетите на Констанций II, които са над 50% от всички намерени при разкопките. След тях по количество следват тези на Константин Велики, Юлиан Апостат и Валент. Въпреки констатираните известни нарушения на пласта, може да се направи извода, че той е натрупан от времето на Лициний и Константин I до началото на управлението на Валентиниан II.

Съпоставянето на всички данни, установени в хода на проучванията: стратиграфски наблюдения, нумизматичен, епиграфски и друг подемен материал може с достатъчна сигурност да се предположи времето на издигане на крепостта - съуправлението на Лициний и Константин като августи - 308-324 г. сл. Хр.

В хода на проучванията се установиха три периода, отразени стратиграфски наслоявания, разрушения от сгради, аварийно укрепване вследствие на земетресение и един сравнително слабо проучен и засегнат от масивното строителство период, хронологически отнесен към късножелязната епоха.

Първият период от живота на крепостта започва с нейното изграждане и завършва с пожар, нанесъл сериозни повреди, регистрирани върху каменните зидове и пилоните, носещи конструкцията в кула N 12. Той се датира в края на 70-те - началото на 80-те години на IV в. Свързан е вероятно със събитията по време на Втората готска война. Голяма част от разрушенията са разчистени преди възстановителните работи. Тънко хумусно отлагане свидетелства, че животът в крепостта или поне в отделни нейни части не е бил възобновен веднага след разрушителните събития.

Вторият пласт, който е най-дебел, се състои от опожарени и разрушени жилища с паянтова конструкция. Те са градени долепени към каменните зидове от по-ранни постройки. Датирането е към средата на V в. (или малко по-късно) и се свързва с най-силните хунски нашествия.

Върху техните неразчистени останки се намира най-тънкият и най-пострадал в съвременността пласт, образуван от руините на леки паянтови постройки, унищожени при нахлуванията на славяни и авари през 80—90-те години на VI в.

КЪСНОАНТИЧЕН МАВЗОЛЕЙ В КВ. ЛОЗЕНЕЦ, СОФИЯ, 2001 Г.

Константин Шалганов, Марио Иванов

При неясни обстоятелства през 1953/54 г. в кв. Лозенец на ул. „Д. Хаджикоцев“ е разкрита част от масивна сграда, която изследователите тълкуват като базилика от ранен сирийски тип /IV в./, с външни размери 45 X 23 м, в която е възможно да се е състоял Сердикийският поместен събор от 343 г. Теренът бе предвиден за съвременно строителство и това наложи археологическото му проучване. Бяха проучени мавзолей от късната античност, пещ за строителна керамика от същия период и останки от съоръжения от късножелязната епоха.

Късноантичен мавзолей. Има общи външни размери 19 м /И-З/ X 21,05 м /С-Ю/ състои се от 5 различни по план и големина помещения, подредени Т-образно в посока от север на юг. От север има триделно преддверие /пом. NN 3-5/ - правоъгълно помещение /N 4 – 9,10 X 5,51 м/, фланкирано от 2 по-малки /NN 3 и 5 – 4,81 X 3,61 м/. През вход с шир. 1,74 м се преминава в централното помещение N 2 /17,60 X 5,60 м/ с по една апсида на тесните страни, с дълб. 3,40 м. Най-южното пом. N 1 е с почти квадратен план и размери 5,17 X 5,05 м. В него, направо на тогавашния материков терен, са разположени надлъжно по оста С – Ю три саркофага, с покритие от двускатни капаци с акротерии в ъглите /NN 1,2/ и с плоско покритие от 3 правоъгълни плочи /N 3/. Саркофазите са били ограбени още през късната античност. Въпреки това, близо до дъната им, бяха намерени в неанатомичен порядък костните останки от 8 индивида – 2 деца и 6 възрастни, златен коланен накрайник с езиковидна форма и плътно, раздвоено в задния си край тяло /N 1/ и фрагментирана стъклена ваза тип "диатрета"/N 3/ с ажурна мрежеста украса и фигурално растителен фриз в син цвят – Дионис и част от неговия тиас, лозови ластари и шишарки. Цялото вътрешно пространство на пом. N 1 е било запечатано с блокаж от речен и ломен камък на бяла хоросанова спойка до ниво 15 см под ръба на коритата на саркофазите. Субструкцията на мавзолея, с вис. 1,60 м, е от речен и ломен камък, споен с бял хоросан. Суперструкцията е в смесен градеж – триредови тухлени пояси с обща вис. 29 см и формат на тухлите 31 X 31 X 4,5 см са се редували с пояси от камък с вис. 40 см. Спойката е от бял хоросан с примес на варовикови късчета и счукана строителна керамика, с ширина на фугите между тухлените редове 3-5 см.

Установиха се промени в първоначалния план и характер на градеж на мавзолея. Първоначално той е имал само 2 помещения /NN 1 и 2/. Впоследствие е извършен ремонт на пом. N 2 – "кърпежи" и увеличаване на броя на тухлените пояси в смесения градеж; в суперструкцията на пом. N 1 са включени като сполии готови архитектурни елементи, вътрешността му е повторно запечатана с каменен блокаж, покриващ изцяло саркофазите и върху новото ниво, по З, Ю и И стени на помещението е оформен каменен цокъл с вис. и шир. 35 см от паралелепипедни блокове, чиито задни страни са включени в градежа на суперструкцията.

Резултатите от първоначалния анализ на данните от масовия керамичен и монетен материал /170 бр./, на по-представителните единични находки /коланния накрайник, вазата тип "диатрета", солид на Теодосий II, сечен в Тесалоника 423/424 г., както и привлечените паралели – мавзолеите към вилите в кв. Ст. Караджа, София /след 250 – до III четв. IV в./; при Брестовик, окр. Смедерево, Сърбия /II пол. III – IV в./; при Ковагьосзьолош, Печ /Сопиане/, Унгария /352 – 360 г./, подсказват за абсолютна датировка в рамките на II четв. IV – III четв. на V в.

На 23 м Ю-ЮЗ от мавзолея бе проучена **пещ за строителна керамика /тухли**/. Тя е с правоъгълен план и външни размери: 2,90 X 3,40 X 1,70 м /зап. вис./. Състои се от долна, горивна камера /огнище/ и горна камера за продукцията. Долната камера, чрез надлъжна подпорна стена, е разделена на 2 засводени канала, сливащи се в засводения отвор на пещта. Над тях, напречно, са разположени по 5 бр. вторични канали.Практически пода на горната камера представлява "оребрена" скара, с деб. на ребрата ок. 30 см. Стените на пещта са от непечени тухли, фундирани върху 1 ред камъни и облицовани отвън с каменен кожух. Отвътре са били обмазани с глина. Близостта на пещта до мавзолея предполага, че тя е обслужвала специално неговото изграждане и/или по-късните му ремонти. Преките аналогии, на този тип пещи, от Дакия и Панония /III–IV в./ ни карат да датираме нашата в същия период, което още един път косвено потвърждава и датата на изграждане на мавзолея.

В рамките на мавзолея, на дълб. 1 м под началото на суперструкцията му бяха проучени **5 ями и 2 вкопани съоръжения от късножелязната епоха.** Формата на ямите е биконична, с диам. на основите 90–170 см и дълб. 100-135 см. Съоръжение N 6 е с четириъгълен план /4,70 X 3,70 м./, а съоръжение N 7 с неустановим план. Пълнежът е от сивокафява до сивочерна почва, стъпкани глинени обмазки, животински кости и най-вече керамика – основно на ръка и в по-малко количество – на колело. В групата на ръка преобладават сфероконичните и цилиндрично-коничните форми с допълнително прилепени езичести или пъпковидни дръжки и украса от гирляндоподобни ленти с напречни врязвания. При керамиката на колело преобладават коничните паници и скифосоподобните съдове от групата на т.н. "сива тракийска керамика". Към същата група принадлежат и крачета от амфори и 3 фрагмента /лампа и 2 скифоса/, подсказващи за връзки с гръцкия свят. Скифосите са от т.н. "атически вариант А"/IV в.пр.Хр./. Изображението на мъжка глава върху единия фрг. се свързва с подобни изобажения върху скифоси от некропола на Аполония, които се датират към II четв.–ср. на IV в. пр.Хр., което дава и датировката на нашия комплекс.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛ ПРЕЗ 2001 Г.

Румен Спасов, Веселина Вандова, Юниан Мешеков

В периода от 10.06. до 30.11.2001 г. в Кюстендил се проведоха спасителни разкопки на ул. "М. Шишман" № 17 и ул. "Р. Цанева" № 18. Изследваните терени се намират в зона А на Архитектурния и археологически резерват "Пауталия Велбъжд" и се ситуират в североизточната част на укрепената площ на античния град.

1. "М. Шишман" № 17

Проучения терен има площ 214 кв.м. Културният пласт съдържа наслоявания от съвременната, възрожденската, османската, средновековната, късноантичната и античната епохи.

Възрожденска епоха. Пластът от възрожденската епоха е ръзположен на дълб. 0,40 – 1,10 м. При неговото проучване са разкрити останки от съоръжение. Разположено е на дълб. 1,50 – 2,20 м. Намерените при изследването му материали не съдържат информация, на базата на която да бъдат определени неговите функции. В границите на обекта не е регистриран пласт, синхронен по време на това съоръжение.

Средновековие. Пластът от средновековната епоха е на дълбочина 1,10 – 1,80 м. При неговото изследване са разкрити 7 сметни ями. Четири от тях се ситуират близо една до друга в югоизточната част на обекта. Другите три се намират северозападно и отстоят на по-голямо разстояние една от друга. Шест от тях имат кръгъл план на отвора, с диам.- между 1,10 и 1,35 м. По различна форма притежава яма № 12, която има размери при отвора 2,30 м. (З-И) х 1,00 – 1,35 м. (С-Ю). Намерените при проучването на пласта материали дават основания същият да бъде датиран между края на IX (началото на X в. и края на XII) до началото на XIII в.

Антична и късноантична епохи. Пластът от късноантичната епоха е разположен на дълбочина 1,40 – 2,30 м., а този от античната епоха – от 2,30 до 3,10 м. При изследването на тези пластове е разкрит архитектурен комплекс, включващ участъци от улици cardo и decumanus, както и част от сграда, заключена между тях. Установени са три строителни периода в неговото развитие, които се ситуират във времето от края на II (нач. III в.) до средата на VI в.

2. "Р. Цанева" № 18

В рамките на сондаж с площ 50 кв. м е изследван участък от улица decumanus, с дълж. 7,50 м., представляваща част от същата улица, разкрита на ул. "М. Шишман" № 17. Изследван е южния сектор на улицата с ширина 4,00 м. Южният бордюр е оформен с паралелепипедни по форма гранитни квадри. Уличното платно е настлано с каменни плочи, притежаващи неправилна геометрична форма. Южно от улицата е оформен тротоар с шир. 2,85 м. Последният достига на юг до зид с шир. 0,65 м., граден с камък и хоросан.

РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ГР. КЮСТЕНДИЛ, ОБЕКТ НА УЛ. ЦАР СИМЕОН 25

Веселка Кацарова

Във връзка с предстоящо частно строителство на ул. "Цар Симеон I" N 25, кв. 296, парцел XVI–6010 по Плана на гр. Кюстендил, попадащ в охраняемата зона на ААР "Пауталия-Велбъжд-Кюстендил", през месеците юни-юли 2001 г. се проведоха спасителни археологически разкопки. Проученият терен е с площ 200 кв. м.

Културният пласт е проучен до дълб. 3,40 м без да е изчерпан, тъй като на тази дълбочина (а в по-голямата част от терена и по-плитко - до 2,60-2,70 м. се достигна до подпочвена вода с висок дебит, което наложи прекратяване на изследването. До дълбочина 1,70 м от нивото на съвременния терен е установено наличието на съвременен насип за повдигане и подравняване, в който се откриват разбъркани материали от различни епохи. Подобна ситуация е установена през 1995 г. при разкопките на об. "Родопи" N 5, намиращ се на около 25 м западно. Насипният пласт датира от средата на XX в., когато са извършвани подравнителни мероприятия в този квартал на гр. Кюстендил.

Разкритите останки от съоръжения и зидове принадлежат на възрожденската, средновековната и античната епоха.

На античната епоха принадлежат два частично разкрити зида от две различни сгради, развиващи се източно и югоизточно от проучвания терен.

Зид N 1 е широк 0,85 м и е разкрит на дължина 4,10 м. Суперструкцията му е запазена до 0,80 м. Изграден е от едри ломени камъни със спойка от жълтеникав песъклив хоросан. Пред северното му (външно) лице се издават два контрафорса, свързани конструктивно със зида. Изграждането на контрафорсите се е наложило по всяка вероятност поради силната естествена денивелация на античния терен от Ю на С (към реката). Сградата, чиято северен зид се явява зид N1, се развива в южна посока и попада извън границите на предвидения за застрояване терен.

Зид N 2 е с ширина 0,65 м и проучена дължина 4,50 м. Поради високото ниво на подпочвените води установената му височина е 0,30 м. Изграден е от средно големи и дребни ломени и речни камъни със спойка от песъклив хоросан. Той принадлежи на друга сграда, развиваща се в източна посока.

На античната епоха принадлежи и едно тухлено съоръжение с квадратен план (1,30x1,30м). Стените му са изградени от стандартни квадратни тухли (0,31x0,31x0,04м) и фрагменти от тухли. Дъното на съоръжението е на дълбочина 0,60 м от максимално запазената височина на западната стена и вероятно е от тухли. Поради високото ниво на подпочвените води не можа да бъде разчистено.

Материалите, произхождащи от античния културен пласт, са открити извън контекста на сгради и помещения. Те са предимно голямо количество фрагменти от глинени съдове, сред които преобладава групата на обикновената керамика. Фрагментите от лакови съдове са с характерната за Пауталия разнообразна щемпелувана украса. Другите находки са фрагменти от стъклени съдове и бронзови монети от края на III – началото на IV в.

Слабата наситеност с архитектурни останки в една сравнително голяма площ е индикатор, че става въпрос или за обширно дворно пространство в центъра на архитектурен комплекс, или за незастроен участък, което е интересен факт за градоустройството на Пауталия.

Към средновековието (IX-X в.) се отнасят едно огнище и едно каменно-тухлено струпване с относително големи размери. При проучването на струпването не е установено наличие на подово ниво, както и на отоплително съоръжение, поради което не може да се твърди категорично, че то е резултат от разрушенията на средновековно жилище. Материалите, произхождащи от него са дребни фрагменти битова керамика с врязана украса и животински кости.

От Възраждането е проучена една сметна яма, чието вкопаване е засегнало частично зид N 1 от антична сграда в ЮИ ъгъл на изследвания терен.

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „КОНСТАНТИНОВА БАНЯ" 11 В ГР. КЮСТЕНДИЛ

Лидия Стайкова-Александрова

Проучена е площ от 40 кв. м и са регистрирани два културни пласта: османски възрожденски и античен. Първият се проследява на дълбочина от 1,40 до 2,80 м. Открити са градежи и находки от периода XVI-XVIII в.

Античният пласт е проучен в северната половина на обекта на дълбочина от 2 до 3,90 м. Разкрита е част от улица (кардо) с ширина 3,75 м. Платното е настлано с каменни плочи, а страничното оформление е от гранитни бордюри. До източния бордюр е разчистена част от водопровод. Глинените, стъклените, костените находки и една монета са от III - началото на V в. В инсулата източно от улицата са установени три строителни периода: II-III, втора половина на III - начало на IV и V-VI в.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА "ГОЛЯМАТА МОГИЛА" КРАЙ С. ПАНИЧЕРИ, ОБЩИНА ХИСАРЯ

Митко Маджаров, Димитринка Танчева

"Голямата могила" отстои на 1,6 км северно от с. Паничери и попада в картен лист К-9-37 (114). Със своите размери тя доминира сред околните могили, поради което е получила и това име. Размерите: височина 8,75 м и диаметър при основата 49,63 м.

Археологическите разкопки започнаха от ЮЗ част на могилата в посока изток. За изкопните работи беше използвана и земекопна техника. Насипването се проселедява в профила и се състои от 5 пояса.

Почти в централната южна част на могилата се откри каменно съоръжение. То е ориентирано СЗ – ЮИ с 30^0 отклонение от оста С – Ю. Дължината му е 11,20 м, а широчината - 3,15 м. Суперструкцията на зидовете е запазена на височина от 0,30 м до 2,50 м. Най-добре са запазени зидовете в северната част на съоръжението. Широчината на външните зидове е 1,1 м, а зидът при входа е широк 0,80 м. Градежът е изпълнен в две техники. Вътрешното лице е градено с камък на калова спойка. Тази част от зида е широка 0,40 м. Останалата външна част на зидовете е градена от суха каменна зидария. Тя е широка 0,70 м. При изграждането двете техники са изпълнявани едновременно, така че граница в зидарията между тях няма. Въпреки че градежът е груб от вътрешната страна зидовете са с оформени лица.

Подходът към съоръжението е ставал от юг през едно малко предверие, дълго 2 м и широко 3,15 м. След него следва вход, широк 1 м, през който се е влизало във вътрешността на съоръжението. Подът се състои от силно трамбована пръст с дебелина на пласта 0,60 м. Под това ниво следва белезникава здрава глинеста земна маса. На нивото на пода в средата на съоръжението се откриха две еднакви по големина дупки, с диаметър 0,25 м. В тях се намериха малки части от изгнило дърво. Това са местата на дървените колони, които са подпирали покривната конструкция.

Стратиграфските наблюдения установиха два пласта. Горният пласт, с дебелина 1,8 м се състои от речни камъни. Следва културен пласт, дебел 0,70 м, в който освен пръст има и парчета от сравнително добре запазени масивни дървени греди. По време на археологическите разкопки бяха намерени само фрагменти от различни по форма и украса глинени съдове, характерни за периода V в. пр. Хр. Керамиката беше концентрирана в южната периферия на могилния насип и то в участъка на предверието. Никъде другаде в насипа, нито във вътрешността на съоръжението нямаше каквито и да са археологически находки.

Наблюденията показват, че съоръжението е имало двускатно дървено покритие. Голямата му дължина е наложила в средата да бъдат поставени дървени колони за подпори на покривната конструкцията.

Анализът на данните дава основание да приемем, че в случая е налице култово съоръжение /храм/, функционирал през V в. пр. Хр. След като е престанал да бъде използван той е бил загробен, и в резултат на тежестта на огромния могилен насип – разрушен.

Този начин на загробване на култови съоръжения се наблюдава в редица вече разкопани и проучени могили в района на община Хисаря.

На около 400 м южно от храма, при обработване на терена се откриват фрагменти от керамика, идентични с тези, намерени при археологическите разкопки на "Голямата могила". Най-вероятно те са от съществувалото на това място през V в. пр. Хр. тракийско селище, на което е принадлежал и новооткрития храм.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ

Митко Маджаров, Димитринка Танчева

През 2001 г. археологическите разкопки в Хисаря бяха съсредоточени в централния парк на града "Момина сълза". Продължи разкриването на термите на античния Диоклецианопол. Банята попада в квадратите 26 и 31 от планквадратната мрежа. Работеше се изцяло в северното помещение N 3 и то в неговата СЗ част. Разкрит беше крайният северен зид и отчасти от западния зид на постройката. На дълбочина 1,2 м под нивото на сегашния терен се откри вход, широк 1,3 м. От южната страница на входа на запад продължава зид, с широчина 1,3 м, такава каквато е широчината на външните зидове на цялата сграда. Южно от входа попаднахме на зидан канал широк 0,8 м. От вътрешната част стените на канала са измазани с бяла мазилка. Предназначението на този канал ще се изясни през настоящата година. Възможно е по него да е протичала минерална вода, тъй като той се намира непосредствено до един от термалните извори, от които е била водоснябдявана откритата римска баня.

Откриването на този канал, както и продължението на масивния зид при входа на запад показват, че проучваната от нас сграда не е самостоятелна и тя се развива в западна посока. Сигурно е, че в случая се касае до голям бански комплекс, в който се включва и откритата през 1935 г. римска баня в Хисар. Цялостното проучване на този комплекс, запазен в суперструкция до 4 м, ще даде възможност да се изяснят редица въпроси на балнеолечението през римската епоха.

През 2001 г. по проект "Красива България"-3 в Хисаря започна прокарването на водопровод за минерална вода. Това наложи да се извършат спасителни археологически разкопки на новооткрита римска постройка. Тя се намира в кв. 26 от планквадратната мрежа на Диоклецианопол и отстои на 60 м северно от римската баня. Сондажно бяха разкрити две помещения, разположени в западната част на сградата. На изток тя завършва при главната улица cardo maximus, край която е разположен голям магазинен комплекс, установен през 1987 г. Няма съмнение, че новооткритата сграда е част от този комплекс, интензивно функционирал през IV в.

По време на разкопките бяха открити фрагменти от римска керамика от IV–V в. Върху единия от зидовете беше открит скелет с неправилно разположение. Преди години на това място се е намирало старо турско гробище, от което произхожда и въпросният скелет.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ УЛ. „АСПАРУХ“ N 21 – ПЛОВДИВ ПРЕЗ 2001 Г.

Елена Кесякова

Обектът се намира в югоизточната част на укрепения през римската епоха град в равнината. В близост са засвидетелствани чрез разкопки значими паметници на културата.

Проучената площ е около 150 кв.м. Средновековен пласт не е констатиран. Античният културен пласт е с дебелина 1,50 м и бе наситен със силно фрагментирана керамика, която се датира в хронологическите граници III–IV в. Разкритите в площта зидове бяха силно изломени. Запазената им височина е от 0..20 – 0,40 м. Те са с различен начин на градеж и очевидно принадлежат на жилищни сгради от различни строителни нива. Най-масивен и единствено добре запазен бе зидът в северната част на изкопа. Той представлява стилобат, върху който се издигат колони с интерколумниум от 5 м. За съжаление сградата, на която принадлежи този стилобат се развива извън проучваното от нас петно.

Спасителните археологически разкопки на ул. „Аспарух“ N 21 в Пловдив са принос към детайлното проучване и изясняване на топографията и архитектурата на римския Филипопол.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ РЕЗЕРВАТ „АВГУСТА ТРАЯНА–ВЕРЕЯ–СТАРА ЗАГОРА“

Красимир Калчев

През 2001 г. в границите на АР „Августа Траяна–Верея–Стара Загора“, в централната градска част се проведоха спасителни археологически разкопки на два обекта.

Обект в кв. 42-А, УПИ N 1621 по ЗРП на гр. Стара Загора, бул. „Руски“ N 56.

Посоченият по-горе парцел се намира в централната градска част и обхваща площ от 520 кв.м. при размери 24,50 x 21,50 м. В него се предвижда ново жилищно строителство. Въз основа на резултатите от по-ранни проучвания в двата съседни парцела през 1998 и 2000 г. тук се очакваше разкриването на една от улиците на античния град – декуманус N 6 и прилежаща от север градска застройка.

Спасителните проучвания се проведоха от 10.08 до 28.09.2001 г. Получиха се следните резултати:

- Очакваната улица – декуманус N 6 се разкри и проучи в южния край на петното за строеж. Запазена е на дължина 22 м, при ширина на платното 6,00 м в западния и 4,50 м в източния край. Ориентацията ѝ е съобразена с общата ориентация на Августа Траяна – Берое (отклонение 10 градуса към СЗ). Настилката на уличното платно е от големи сиви каменни плочи с неправилна форма и различни размери. Най-големите са върху покритието на канала, който преминава по средата на платното. Размери на канала:ширина 0,60 м, дълбочина 1,00 м. Стените са изградени от ломени камъни, споени с бял хоросан. Разкриха се два периода на изграждане на уличното платно: първият се отнася към средата на 2 в., като при него са използвани по-малки и по-тънки плочи от жълтеникав травертин; вторият се отнася към 4 в., когато уличната мрежа на града е ремонтирана, нивата на платната са повдигнати и са настлани нови настилки от големи каменни плочи. Плочите са запазени относително добре, нарушени са от три средновековни ями.
- В северната част на проучения терен се откриха останките от градски домус – 7 помещения с различни размери, организирани около голям вътрешен двор с портик от запад. Архитектурните останки са в много лошо състояние – от зидовете са запазени само 2 – 3 реда камъни, а на места се проследяват само в негатив. Начинът на градеж, използваните строителни материали – жълт травертин и бял хоросан, малката ширина на зидовете (0,50 – 0,55 м), ни дават основание да ги датираме през първия период на града – средата и втората половина на 2 в. През късноримския период (4 в.) планировката е изцяло променена – в тази част на инсулата най-вероятно е имало голям двор, а помещенията са били разположени в северната част, в парцел, който сме проучили през 1998 г. През този период са изградени два канала и утаителна шахта под платното на декуманиса.
- След 450 г. цялата сграда е разрушена и в площта на вътрешния двор от втория период са изградени полувкопани жилища с кирпичени стени. Подовите им нива са проникнали до здравия хумусен терен и по този начин всички по-ранни пластове са унищожени. Третият период завършва в края на 6 в. или първото десетилетие на 7 в. при славяно – аварските нападения.
- При проучванията са разкрити и документирани 17 ями, които се отнасят към периода 11–12 в., които допълнително са разрушили ранните културни пластове.
- Откритите материали, предимно керамика, се отнасят към основните периоди, констатирани при археологическите проучвания. Нумизматичния материал е оскъден - няколко късноримски монети в пластове, отнасящи се към втория период.

Обект в кв. 32, УПИ N 1596 по ЗРП на Стара Загора, ул. „В. Левски“

Посоченият парцел се намира в СИ част на укрепената територия на античния и средновековен град Августа Траяна – Верея – Боруй. Отстои на 45 м от източната крепостна стена и на 40 м югозападно от проучен през 1984 г. сектор от крепостната стена на града. Площта е 320 кв. м. при размери 22 x 15 м.

Спасителните разкопки се проведоха от 02.10 до 05.11.2001 г. При тях се получиха следните резултати:

Разкриха се и се проучиха останките от градски домус, най-вероятно от перистилен тип. Запазени частично са 5 помещения с различна форма и размери. Зидовете са изградени от ломени камъни, споени с кал. Ширината им е 0,75 – 0,80 м. В северната част на обекта състоянието им е по-добро, запазени са до височина 0.85 м над материков терен, но в субструкция. В източната и южната част те са много разрушени, някои от зидовете са запазени само в негатив. В североизточната четвърт се разкри част от настилката на малък вътрешен двор, около локален водоизточник, най-вероятно чешма. Дворът е настлан с каменни плочи, в ъглите е имало бази, най-вероятно за дървени колони, носещи покрив над чешмата. От двора започва зидан канал, който е отвеждал излишната вода към улицата –

декуманус N 8, която е под съвременната улица „В. Левски". Каналът е старателно изграден, стените са от камъни, споени с розов хоросан. Дъното е настлано със стандартни тухли, а покритието, запазено в южната част, е от каменни плочи. В средната част има голяма зидана шахта, която най-вероятно е била събирателна и утаителна.

Разкритите архитектурни останки, включително чешмата и канала, се отнасят към къснoримския период на града – втората половина на 4 и 5 в. Стратиграфските данни и нумизматичния материал, открит в пластовете за повишаване на нивото в двора и при изграждането на каменната настилка в двора с чешмата, се отнасят към това време – монети на Валент, Теодосий I и Теодосий II.

През по-ранния, първи период на живот в Августа Траяна, тази част на града не е била плътно застроена. Това най-вероятно се дължи на дерето, което проучихме в източната част на обекта. В него е текла постоянно вода. Това е видно както от денивелацията на материковия терен – разлики близо 1,80 м, така и от дебелите пластове насипи, които сега са позеленели от постоянната влага. Сред насипите се откриват много материали – фрагментирана керамика, стенни мазилки и деструкции. Установи се, че през къснoримския период потокът е бил каптиран, изградена чешмата и дерето е било запълнено с отпадъци, за да бъде застроен теренът от домуса.

След хунските нашествия през средата на 5 в. в руините на къснoримската сграда са изградени 5 жилища по типичния за ранновизантийския период начин – запазените каменни стени са използвани като цокли, а надстройките са от кирпичи. Подовите нива са полувкопани и са разрушили почти всички по-ранни културни пластове. Интерес предизвиква жилището в южната част на обекта. Тъй като тук няма запазена архитектура, стените му са изградени от кирпичи, започващи направо от терена. При него са констатирани два периода на изграждане с различни подови нива. Деструкциите от първия период са депонирани в яма, непосредствено северно от жилището.

Няма запазени следи от архитектура през периода на средновековието. Разкриха се 11 ями, отнасящи се към 11 – 12 в. и 3 ями и един зидан кладенец от турския период. Те допълнително са разрушили културните пластове. През средновековието тук е бил разположен некропол, от който е запазен и проучен само един гроб.

В северозападния и югозападния ъгли на обекта се разкриха останките от две къщи от 19 в. Те са опожарени и разрушени по време на Руско-турската война през 1877 г., когато Ески Заара е опожарен от турците.

Откритите материали, предимно и изключително фрагментирана керамика, се отнасят към основните периоди на съществуване на античния и средновековен град.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ТРАКИЙСКИЯ ГРАД КАБИЛЕ В 2001 Г.

Людмил Гетов, Константин Рабаджиев и Ивайло Лозанов

Археологическото проучване в древния град се проведе във времето между 11.07 - 31.07. 2000 г., ръководено от проф. д.и.н. Л. Гетов, доц. д-р К. Рабаджиев и докт. Ив. Лозанов от Катедрата по Археология на СУ "Св. Кл. Охридски", и Ст. Бакърджиев от ИМ Ямбол. В проучването взеха участие и 19 студенти от спец. Археология на СУ "Са. Кл. Охридски".

Проучванията в ***Сектор XII*** бяха съсредоточени във вътрешното пространство на сграда А (източно от ескарата в квадрати 34 и 35/XLII). Разкрити са зидове от

сграда със силно издължена форма в посока прибл. север–юг, които очертават вътрешно пространство с размери 15/5 м. Градежът е от едри и дребни камъни, споени с хоросан в суперструкцията, докато в основите зидовете са градени без спойка, вкопани дълбоко в земята (до 0,6 м). Преградните зидове вътре не са конструктивно свързани с външния зид и вероятно принадлежат към по-късен етап на преустройство. Под нивото на пода (запазен в южната част) се разкриват рушевини от по-ранна постройка – зид в северната част с посока ЮИ–СЗ, граден от едри и средни камъни без спойка. Различната ориентация на по-ранната сграда предполага, че сграда А е била построена след значителни разрушения и промяна в градоустройствения план, датата й бихме могли да свържем с откриваните монети от времето на имп. Антонин Пий, както и римска керамика с дата от II–III в. (?)

В пространството на *военния лагер* продължи проучването в сондажа източно от Базилика № 2.

ПРОУЧВАНИЯ НА КОМПЛЕКС „РАННОВИЗАНТИЙСКА БАЗИЛИКА" В МЕСТНОСТТА МОГИЛАТА КРАЙ СМОЛЯН ПРЕЗ 2001 Г.

Дамян Дамянов, Николай Бояджиев

Археологическите разкопки през 2001 г. доведоха до пълното проучване на базиликата и откриване на прилежащ към нея северен двор с помещения, обслужващи храма.

Църквата представлява псевдобазилика от елинистически тип. Дълга е 20 м и широка 17,15 м, със северното помещение. Наосът е скъсен с приблизително съотношение на ширината към дължината 1:1. Покритието на пода е от каменни плочи. Отвътре стените са бели измазани с двупластова варова мазилка. Естественото осветление се е осъществявало от три прозореца на източната стена – по един към всеки кораб. Тристенната апсида е изместена на север (d=4,40 м). Входовете на наоса са: троен (към всеки кораб) от запад със ширини 1,20 м, 1,95 м и 1,20 м; два входа (зазидани) към северното помещение, широки 0,90 м и 0,80 м; един южен вход към обособения южен двор на базиликата, широк 1,50 м. Еднoделният нартекс има зазидан, централен вход от запад, широк 2,50 м; южен вход, широк 1,80 м; тройния вход на изток и северен вход към северното помещение, широк 1,40 м.

Северното помещение е конструктивно свързано с храма. То е с вътрешни размери: дължина 14,50 м; ширина 3,65 на изток и 4,00 м на запад. Разрушеният среден сектор от северната му стена не дава информация за наличието на конструктивна връзка със западната стена на северния двор.

Разкопките на север от базиликата разкриха двор, ограден със стена, към чието вътрешно лице са долепени помещения. Дворът представлява правоъгълник, ориентиран с дългите си страни в посока С – Ю. Размерите му са 23,00 x 15,5 м. Входът към него е в южната част на западната му стена (ширина 1,10 м). През 2001 г. беше проучена източната стена на двора и намиращото се в североизточния му ъгъл помещение. Ширината на зидовете е 0,60 – 0,65 м. Техниката на градеж е ломени камъни, споени с кал. Стените се разкриват в субструкция. Подът на североизточното помещение е от трамбована пръст. Находките, открити в него, го характеризират като складово помещение.

Намерените монети (фолиси на Анастасий I и Юстиниан I) и керамика датират комплекса в края на V–VII в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „МОГИЛА НА ВРЪХ ЧУКАТА“ В МЕСТНОСТТА МОГИЛАТА КРАЙ СМОЛЯН ПРЕЗ 2001 Г.

Дамян Дамянов, Николай Бояджиев

През 2001 г. се проведе началния етап от проучването на могилата. В план тя представлява елипса, ориентирана надлъжно в посока североизток – югозапад. В профил по билото ѝ се очертават две ниски гърбици с височина 0,70 м (южната) и 0,30 м (северната). За разлика от останалите, североизточния склон на могилния насип е по-дълъг и полегат като рампа. По повърхността на могилата има седем иманярски изкопа с дълбочина до 1 м и диаметър до 2,70 м.

Височината на могилата спрямо околния терен е средно 4,50 м. Диаметрите на основата ѝ са 50 и 20 м. Приблизителната площ на обекта е 900 кв. м.

Връх Чуката е с надморска височина 1184 м. Той представлява продълговат рид, в чието северно подножие се намира малко езеро.

Проучванията разкриха, че натрупването на могилния насип е извършено на поне два етапа в последователност от север на юг и от запад на изток. В периферията насипът се състои от камъни и пръст, а вътрешността му само от пръст. Находки липсват.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ГОЛЯМАТА МОГИЛА ПРИ С. СВИРАЧИ, ИВАЙЛОВГРАДСКО

Гергана Кабакчиева

През 2001 г. бяха проведени спасителни археологически разкопки на Голямата могила до с.Свирачи, Ивайловградска община. Те бяха предизвикани от ограбване и частично унищожаване на две антични колесници до могилата, както и направен голям пробив в каменна конструкция. Разкопките бяха ръководени от ст.н.с. д-р Г. Кабакчиева.. В тях взеха участие археолозите Веселка Кацарова, Юниан Мешеков, Здравко Димитров, Христина Попова, Константин Друмев, както и студенти от Нов Български университет. Материали от разкопките бяха изследвани от: ст.н.с. д-р Лазар Нинов, ст.н.с.д-р Бранимира Димитрова, н.с. д-р Цветана Попова и др.

В резултат на проучванията бе установено, че могилата е опасана от много масивна каменна конструкция с обиколка около 200 м. Височината ѝ е около 16.00 м. Каменната конструкция е уникална за античната архитектура от българските земи от началото на римската епоха. Върху сложно изграден стилобат от ломен камък и хоросан е била изпълнена каменна облицовка. Цялата конструкция е работена по предварително изготвен архитектурен план. Блоковете от облицовката са с дължина до 3,70 м и всеки от тях е дъговидно изрязан при външния си край. Те са стъпаловидно подредени в десет реда. Връзката между блоковете е била от масивни железни скоби тип „лястовича опашка“. Лицевите им страни са прецизно обработени с няколко вида длета. Конструкцията бе почти цялостно разкрита. Установено бе, че тя опасва могилата само до известна височина. Каменната конструкция е била частично разрушена още в древността, в резултат на земетресение.

Величествената могила е насипана от обединени множество малки могилки. Глинестата пръст за нея е била взета основно от близката околност, но комбинирана и с тинеста глина. Единствено на малък участък в североизточната част на могилата в насипа бяха намерени малко количество праисторически материали. вероятно от селищна могила.

При спасителните разкопки бяха разчистени два вторични гроба. Вторичен гроб 1 е изграден от мраморни добре полирани плочи. От размерите става ясно, че той е бил на дете. Бил е открит при прокарване на кабел за военно съоръжение на върха на могилата преди много години и ограбен.

Вторичен гроб 2 бе разкрит доста високо в могилния насип. Това погребение е чрез трупоизгаряне, по традициите на тракийското население. За целта е била оформена ритуална добре заравнена площадка. Върху нея е била издигната кладата. Останките от кладата са били събрани в централната част на площадката и покрити с тегули. По типологията на Л. Гетов този гроб може да бъде разглеждан като вариант на тип VI. Гробът е с много богат инвентар и дарове от бронзови, мраморни, стъклени и глинени съдове. Срещуположно по диагонал са били поставени две тоалетни сандъчета, едното от които с богата украса от апликации–маски. Три миниатюрни фрагмента от тънка златна пластина показват, че погребаният е бил с нагръдник, символът на тракийските аристократи. Бронзова сложно изплетена верижка с малка камея, с образа на Медуза бе открита в северозападната част на гроба. В сандъчетата и около гроба бяха намерени над 160 глинени амулета с различни форми. По останките от кладата бе установено, че погребаният индивид е млад, без да може да се установи пола му. Главата е била на изток. Открити бяха частично запазени и кожени сандали. Саванът е бил също от кожа. С множество глинени и стъклени балсамарии е бил изпратен починалия в отвъдното. По предварителни данни от датировките на много от намерените предмети, както и бронзова монета от ранния период на управление на император Траян (97-117), гробът може да бъде датиран във времето на ранния втори век сл. Хр. Безспорна е връзката между могилата и известната антична вила „Армира“, която се намира само на около 1 км от могилата. Тя може да бъде определена като фамилен некропол на владетелите на вила „Армира“. В подкрепа на казаното ще посочим и резултатите от проучения комплекс на две антични колесници. Открити бяха скелетите на четирите коня от впряга, както и един скелет на куче между тях. Този ритуал, богато украсените бронзови и сребърни апликации, някои от които с позлата, свидетелстват за прилагането на чисто тракийски обичай на погребване и са второто много сигурно доказателство за тракийския произход на основателите на антична вила „Армира“. Изображенията върху апликациите дават нови археологически доказателства за развитието на тракийската религия и торевтика от началния период на римското владичество в Тракия. Проучванията продължават.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЛАГУНА, ЮЖНО ОТ ГР. ТВЪРДИЦА

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов

През 2001 г., за шести археологически сезон продължиха спасителните проучвания на надгробна могила южно от гр. Твърдица. В предходните сезони в частично проучените сектори на могилния насип бяха открити: части от три каменни окръжности; каменна могилка над гроб и погребение, което се датира IV-III в. пр. Хр. За петте предходни сезона общият брой на откритите гробове в проучваната площ на могилата достигна 79: 15 гроба с трупоизгаряне от периода II-III в.; 1 гроб с трупополагане от периода IV-III в. пр. Хр. и 63 гроба с трупополагане от периода IV-V в. сл. Хр.; 23 ритуални ями, като ритуалните ями са по-ранни от гробовете с трупополагане от периода IV-V в.

При проучванията през 2001 г. в североизточния сектор на могилния насип бе достигната дълб. 0,70 м от повърхността и дълб. 1,10 м – 1,25 м от ГЦМ. В проучената част бяха открити 3 гроба с трупополагане и бе продължено проучването на ритуална яма N 23. Само при гроба N 80 бе открит инвентар: 4 бр. стъклени мъниста.

Гробните съоръжения, погребалният обред и откритият инвентар позволяват гробовете да бъдат датирани в периода IV-V в. сл. Хр.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ШИХАНОВ БРЯГ", ГР. ХАРМАНЛИ, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 73+000 ДО КМ 73+500)

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов

В периода октомври-ноември 2001 г. се проведоха спасителни археологически разкопки на обект „Шиханов бряг" до гр. Харманли по АМ „Марица" от км 73+000 до км 73+500, на 2100 м по пряка линия от административния център на гр. Харманли. Разположен е на площ от 90 дка. Бе проучена площ от 900 $м^2$.

Разкрити бяха напълно и отчасти 2 съоръжения, пътна настилка, 3 ями.

Път. През 2001 г. се разкри частично трасето на пътна настилка. Проследява се в посока запад/изток на около 30 м и завива на югоизток, в посока към р. Марица. Запазена ширина – до 12 м. Настилката се състои от дребни и средни, отделни големи речни и ломени камъни, примесени с пясък и малко археологически материали – керамични фрагменти, кости от животни, железни предмети. Използвани са естествените дадености на терена. Запазената дебелина на настилката достига 0.20 м. Датировка - римска епоха. В каменната настилка се очертават няколко вкопани дъги, които са я нарушили.

Съоръжение N 5. Има почти кръгла форма, ориентирано запад/изток, с диаметър около 9 м. Очертано е от вкопани в материковата глина основи. Разположено е на около 9 м югозападно от пътната настилка. Входът е от юг, с ширина 1 м. Във вътрешността - петна тъмносива пръст с въгленчета, късчета мазилка, камъчета (останки от под ?) и ями. Съоръжението може да се тълкува като основи на лека постройка. Датира се в римската епоха.

Съоръжение N 6. Разкритата част е с форма на дъга – основа, със същата характеристика като съоръжение N 5. Започва непосредствено от комплекса шахматно разположени ями–зърнохранилища. Разположено е почти успоредно на N 5, на разстояние от 2,50 до 5 м северно от него, на около 6 м югозападно от пътя. Проучената част затваря пространство с приблизителен диаметър 19 м. Датира се, въз основа на намерените материали, в римската епоха.

Всички съоръжения – постройките (N 4 и N 5), дъгата (съоръжение N 6) и ямният комплекс, имат несъмнена връзка с пътя. Всички са датирани в римската епоха и вероятно представляват един комплекс, обслужвал пътя, който води в посока към използван и досега брод в р. Марица.

Ями. Проучиха се 3 боклучни ями, датирани в къснożелязната и римската епоха.

От извършените проучвания е установено, че обектът е обитаван през един дълъг период от време – от бронзовата епоха до ранното средновековие. Намерените предмети са характерни за бита на местното население през римската епоха и средновековието.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА АПРИЛЦИ, ПАЗАРДЖИШКО

Кръстина Панайотова, Катя Трендафилова

Спасителното археологическо проучване на антично селище в землището на с. Априлци, Пазарджишко, по трасето на транзитен газопровод за Гърция, Югославия и Македония км 221+7 – 221+8 се проведе от 16.07 до 6.08.2001 г. с участието на студенти и докторанти от СУ „Св. К. Охридски", АИМ и НБУ.

Селището е локализирано при теренни обхождания в м. „Сайлъка", югоизточно от селото, на втората незаливна тераса на десния бряг на р. Елшишка. Теренът, върху който е разположено, е равнинен, слабо нагънат и леко издигнат над реката. Попада в рамките на обработваеми площи с израснали културни насаждения (царевица, слънчоглед и др.), което силно затрудни наблюденията на околния терен. Предварителните наблюдения показаха обща слаба концентрация на археологически находки: битова и строителна керамика; ломени камъни.

Изкопите, 11 на брой, бяха разположени в сервитутната зона на площ 336 кв. м главно успоредно на осевата линия на положения вече газопровод и сигналния кабел. Сондажи N 1 и N 5 маркират източната и западната граница на обекта. Повърхностният, плътен сивокафяв слой (иловица) е с дебелина от 0,15 до 0,28 м. Следва културен пласт от 0,10 до 0,25 м със сиво-черен цвят, в който се откриват фрагменти от груба кухненска, сиво-кафява или сиво-черна на цвят и фина трапезна червенолакова керамика; строителна керамика, малки късове желязна шлака и въглени. Следващият пласт е стерилен, глинесто-песъклив, с ръждиво-кафяв цвят.

В сондаж N 3 между двата последни пласта се наблюдава чакълест слой. В източната половина на този сондаж се попадна на горял слой, в който се намери монета на Лициний I (308 – 324 г.). Това наложи Г-образното разширение на изкопа – сондаж N 9. В южната му част, на дълб. 0.35 м от повърхността беше достигнат пласт, съдържащ въглени и керамични фрагменти. Под него на дълбочина 0,75 м се откри яма с почти кръгла форма с диаметър 0,8 м (север – юг) и 0,73 м (изток – запад). Запазената ѝ дълбочина е 0,41 м. Пълнежът съдържа въглени, дребни камъни и фрагменти от трапезна и кухненска керамика.

Резултатите от сондажните проучвания и открития подемен археологически материал, отсъствието на следи от строителна дейност в дълбочина, както и наблюденията по терена в принадлежащите части от трасето на газопровода, позволяват да се констатира, че той пресича северната периферия на еднослойно полско селище, съществувало от втората половина на III до средата на IV в. сл. Хр. Най-голяма концентрация на находки беше констатирана на около 300 м южно от трасето на газопровода. Многогодишното механизирано обработване на почвата е допринесло за преотлагането на археологическите материали в по-широк ареал.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЩЪРКОВО, ОБЩИНА ЛЕСИЧОВО, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИШКА

Даниела Катинчарова

Обектът лежи на разстояние 1,5 км по въздушна линия на изток – североизток от с. Щърково и обхваща площ от 30 дка. Той е разположен в равнинен терен, който днес е зает от черешови насаждения. Две дерета от изток и запад представляват естествените граници на археологическия обект.

С цел изясняване характера на археологическите комплекси, състава, дебелината и датировката на културните напластявания бяха извършени археологически проучвания, осъществени чрез сондажи в сервитутната зона по трасето на газопровода.

Открити бяха останки от антична постройка. На площ от 30 кв. м бе разкрита срутена покривна конструкция от керемиди от два вида (тегули и имбрици), както и деструкции от южната стена, представляващи големи и средноголеми ломени камъни и фрагментирани керемиди. Те лежат непосредствено южно от оригиналното местоположение на зида. Северно от деструкциите лежи траншея от изваден зид с шир. 0,60 м и разкрита дължина – 4 м. Вкопана е в материка на дълб. 0,10 – 0,15 м. Ориентацията ѝ е северозапад – югоизток. В границите на сградата са разкрити два негативни контекста от един и същи вид: касае се за две гнезда за питоси с кръгла форма (диам. 0,5 м и дълб. 0,10 м). Те са покривали само долната част на питоса или неговата поставка. В едно от гнездата беше открито дъно на питос *in situ*. Открити са железни гвоздеи и скоби в границите на сградата

Допускаме, че като строителен материал е използвано и дърво. В сградата бяха открити глинени тежести за тъкачен стан и фрагменти от глинени съдове, от които бяха възстановени три панички и един капак. Според разкритите керамични съдове можем да определим хронологическите рамки II–III в., както и нейния характер – сграда със стопанско предназначение.

В резултат на проучванията бе установено, че културния пласт е еднороден (светлокафява пръст с песъклива структура, наситена с археологически материали) и с дебелина средно 0,50–0,60 м. Откритите археологически материали ни позволяват да го отнесем към римската епоха.

При оглед на терена в границите на археологическия обект бяха локализирани още четири сгради, подобни на разкритата в сондаж N 1. Най-вероятно те са част от римско селище (коме).

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА Ж.П. ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ - С. СТАЛЕВО, ХАСКОВСКО (160^{и} - 215^{и} КМ)

Венцислав Динчев, Йордан Гатев

По протежение на посочения железопътен участък (в днешния и в проектните му варианти) установихме общо осем археологически обекта. Шест са новорегистрирани (NN 1, 2, 5-8), а информацията за един от предварително известните (N 3) е съществено допълнена.

Като селищни със сигурност могат да се определят три обекта - в м. Калдарма, северозападно от с./гара Крумово (N 1), в м. Гебелика, западно от с./гара Поповица (N 3) и в м. Герена, западно от с./гара Скобелево (N 7).

Селищен (по-вероятно) или обособен стопански е обектът в м. Горните тирове, западно от ж.п. спирка Виница/югозападно от с. Виница (N 5).

Временни стопански постройки маркира обектът в м. Арнаутското, западно от гр./гара Първомай (N 6).

Като водоснабдителен би следвало да се определи вторият регистриран обект в м. Герена, западно от с. Скобелево (N 8).

Единична надгробна могила (обект N 2) може да се предположи край селището в м. Калдарма. Безспорни са двете надгробни могили, включително т. нар. Керакова могила (обект N 4), в близост до обекта в м. Горните тирове.

При три обекта (NN 3, 5, 8) има материали от повече от една епоха.

Най-рано възниква селището в м. Гебелика край с. Поповица (N 3) - може би още през бронзовата епоха (III-II хил. пр. Хр.). То функционира със сигурност през желязната епоха (I хил. пр. Хр.). През тази епоха и по-точно през късната ѝ фаза (V-I в. пр. Хр.) съществува и селището в м. Герена при с. Скобелево (N 7).

От римската епоха (II-IV в. сл. Хр.) е селището в м. Калдарма край с. Крумово (N 1) и сходният вероятно обект в м. Горните тирове край с. Виница (N 5). Заслужава да се изтъкне разнообразният керамичен материал, открит при селището в м. Калдарма, включващ и много фрагменти от съдове с червенолаково покритие. На това селище ще да е принадлежала регистрираната в близост надгробна могила (обект N 2). С обекта в м. Горните тирове пък би следвало да е свързан съседния могилен некропол с т. нар. Керакова могила (обект N 4).

През X-XII в. е възобновен животът в м. Гебелика край с. Поповица (N 3) - удобна за обитаване тераса над десния бряг на р. Марица.

По време на Втората българска държава (XIII-XIV в.) е започнало съоръжаването на кладенци в м. Герена при с. Скобелево (N 8).

Използването на кладенци в м. Герена (N 8) е продължило и през османската епоха (XV-XIX в.). Материали от същата епоха са открити още в м. Горните тирове край с. Виница (N 5) и в м. Арнаутското край гр. Първомай (N 6).

ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ ПО СЕВЕРОИЗТОЧНИТЕ СКЛОНОВЕ НА РИДА БОСНА

Цоня Дражева, Димитър Недев, Константин Господинов, Красимира Костова,
Илия Георгиев, Мартин Гюзелев

За краткото време на теренното обхождане бяха издирени едно укрепление, четири могилни некропола и една самостоятелна могила.

Землище на с. Писменово. На 4 км югоизточно от с. Писменово е разположено укрепление с особена форма и засега с неясно предназначение. Основната част представлява една квадратна структура със страна около 14,50 м и ориентирана с ъглите си по посоките на света. До югозападната му стена е имало, доколкото може да се съди по останките, една полукръгла кула. Югозападната страна на квадратната структура има продължение в северозападна посока с дължина около 30 м. В нея са запазени следи от вход. Следват още два елемента от крепостната стена съответно дълги 40 и 41,30 м. Тук останките от стената изведнъж прекъсват и то десетина метра преди да се достигне до сравнително по-стръмния склон, който не е трудно преодолим, дори и да достигаха до него. Зидарията е от ломени камъни без хоросан. Не бе открита никаква керамика, поради което ще се въздържим от датировка.

Три от могилните некрополи, които са в землището на с. Писменово са малки - с по 5-10 могили, които на свой ред не се отличават с големи размери. Могилите имат три размера: при диаметър над 8 м, височините са около и над 1,00 м.; при диаметър 5-6 м височините са около 0,60-0,80 м.; при диаметри от ок. 3 м, височината е много малка и могилата е едва отличима от околия терен. Срещат се могили с насип от пръст и с насип от камъни. При доста от могилите с пръст бе забелязана крепида. Забелязва се ясна тенденция на разпространение на малки групи могили по почти всяко било. Самостоятелната могила е каменна и също е в землището на с. Писменово.

Землище на с. Лозенец. Тук бе описан един могилен некропол на около 4 км северозападно по права линия от с. Лозенец. Състои се от две групи от по 4 и 3 могили. Най-голямата е с диаметър 15 м и височина 3 м, а другите с диаметър около 8 м и височина 1-1,50 м.

Землище на гр. Бургас. Направени бяха и обхождания предизвикани от стечения на природни обстоятелства. При квартала на Бургас - Крайморие се активизираха свлачища, вследствие на които голяма част от намиращите се по високия бряг селища се рушат безвъзвратно. Свлачището обаче разкрива нови материали на повърхността и това дава възможност да се направят нови наблюдения. На н. Форос, край Kраймоpие отдавна е регистриран комплекс от археологически обекти. При новите наблюдения бе описана сграда в м. Кафка бурун - вероятно казарма от IV-VI в. Друг подобект представляват останките от едно селище в м. Каба бурун. Тук свлачището е разкрило остатъците от зид, изграден от ломени камъни и хоросан с примеси от мляна червена тухла. Зидът вероятно е имал защитни функции.

Пресъхването на язовира в м. Канджик дере при с. Миролюбово, където в дигата е използвана и една селищна могила даде възможност да се направят някои наблюдения върху профил с дължина 150 м и височина от 3 до 5 м. Материалите открити тук най-общо се датират в периода на енеолита и ранната бронзова епоха.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА РИМСКА ВИЛА И АНТИЧНИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ

Лазар Нинов

Изследвани са животинските кости, открити във вила рустика край с Бусманци. Те са от говедо - 56,77%, овца и коза - 17,90%, свиня -17,90% и кон - 7,43%. Според остеологичните данни на трапезата е присъствало най-често говеждо месо. Клани са животни от различни възрастови групи - както млади, така и израснали индивиди, но рядко възрастни. В сграда 2 са открити обгорели останки от агне сукалче и от младо прасе. Във връзка с изразената сезонност при ражданията на дребните преживни може да се направи заключение за сезона - ранна пролет, и за функционолното предназначение на помещението. Там е имало кухня. Анализът на резултатите показва, че са отглеждани изключително селкостопанки животни. Това е свидетелство за функционалното предназначение на вилата - производство на селкостопанска продукция. Доминирането на едри животни, като говеда и коне, е свързано с обработката на земята и транспорта. Липсата на останки от дивеч и други кулинарни деликатеси свидетелства за отсъствието на открояваща се елитарна прослойка.

Анализите на фауната от тракийската могила при с. Свирачи показа, че са погребани куче и четири коня заедно с разграбена от иманяри колесница. Определени са полът, възрастта и височината при холката на животните . Касае се за кобили, които са едри за епохата - от 145 до 150 см.

Продължиха проучванията на остеологичен материал от антични обекти от Долна Мизия. Изследвани са животинските останки от Митреума в Нове. Фауната е от два затворени комплекса. Първият включва 161 останки, открити в яма до стената на сетилището. Доминиращата част от тях са бозайници - говедо, овца, коза, свиня, куче и елен. Птиците (кокошки) са 3,73%, а мидите 1,86%. Вторият затворен комплекс включва 297 кости открити в очертанията на светилището. От тях 97,64% принадлежат на бозайници - говедо, овца, коза, свиня, дива свиня, елен, сърна и заек. Останалата част са птиците - основно домашна кокошка. Има фрагмент от череп на безрого говедо, а също късороги говеда. Въз основа на запазените метаподии изчислихме средната височина при холката. Тя е 115 см. От преживните са предпочитани възрастни животни. Преобладават бикове, но се срещат останки и от крави. Анализите показват, че повечето от останките имат белезите на отпадъци от храната на хората. При пиршествата съпровождащи мистериите са предпочитани деликатеси като стриди, свинско месо, дивеч и други.

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

БЪЛГАРО-НЕМСКА ЕКСПЕДИЦИЯ В ПЛИСКА

Людмила Дончева-Петкова, Павел Георгиев, Стоян Витлянов, Янко Димитров

Проучванията протекоха в две насоки: геофизични изследвания с магнитометър в района на първата полуостровна тераса на Асар дере с част от ската на неговия източен бряг и контролни сондажи за проверка на установените геомагнитни аномалии.

Направени бяха пет сондажа: NN 27-31. Първият и последният от тях бяха разположени в сектора между западната крепостна стена и могила XXXIV. Със сондаж N 27 беше установен профила и характера на запълването на ров с посока запад-изток с максимална дълбочина 2,10 м от съвременната повърхност. Долната му част е вкопана в льоса и се състои от две части: тясна траншея от юг и поплитък, коритообразен ров от север. Единични фрагменти от битова керамика насочват датата на неговото запълване към края на IX или през X в. Сондаж N 31 не потвърди продължение на рова от сондаж N 27 в близост до крепостната стена.

Сондажи NN 28-30 бяха разположени над геомагнитни аномалии върху полуостровната тераса между Асар дере и естествения овраг, в който се влива Ачль хендек. Първите два, разположени на 12,40 м един от друг, потвърдиха наличието на неголеми ровове с посока запад-изток. В северния им край бяха установени нешироки, но по-дълбоки траншеи. Намерените в насипа фрагменти от амфоровидни съдове от пречистена глина насочват датата на тяхното съществуване към VIII-IX в.

Сондаж N 30 потвърди установеното чрез геомагнитометър трасе на дълъг около 160 м дълбок ров, който е преграждал терасата на около 340 м от нейния южен край. Ровът представлява сложно съоръжение, което изглежда е преустроявано. Максималната му ширина достига 9,70 м, а дълбочината от север е 3,50 м. Намерените в насипа фрагменти от сива керамика принадлежат към ранните типове и позволяват съоръжението да се датира към края VIII или началото на IX в.

РАЗКОПКИ В ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР НА ПЛИСКА

Рашо Рашев, Янко Димитров

Продължи проучването на сграда Б/4 (В) в западната половина на цитаделата. Според досегашните данни, сградата по план принадлежи на групата на езическите храмове. По отношение на строителната техника и материали, тя предлага някои особености, непознати от други постройки в Плиска. В източната ѝ част бе окончателно проучен сектор, в който са регистрирани 13 различни и разновременни градежи, подземни ходници и напластявания, покрити от дворцовата каменна настилка. Най-важният факт за стратиграфията на терена в тази част на Цитаделата е установяването на дълбоки вкопавания от дървени постройки и други съоръжения, някои от които съдържат останки от обработката на желязо. Те показват, че преди появата на каменните сгради, тук е съществувал доста интензивен живот и че каменната настилка е запечатала важни факти за най-ранната история на центъра.

РАННО УКРЕПЛЕНИЕ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Павел Георгиев, Янко Димитров

През отчетната година проучванията на студентската експедиция на Шуменския университет продължиха в рамките на осем работни дни с 10-12 души. Една от задачите беше изчерпване на насипа и изясняване характера на откритите миналата година ями към траншеите за дървена ограда. В някои от тях личат ясни следи от забити дървени колове. Налице са данни за техен ремонт и подмяна.

С цел да се установи югоизточния ъгъл на дървеното укрепление беше разширен сондаж А от 1999 г. и бяха заложени два нови: Б и В. Първият от тях се намира на 23 м отвътре на каменната крепост и в западния профил на продължението беше установено наличието на зид с дължина 7 м, ориентиран север-юг. Според характера на градежа и откритата битова керамика съществуването му следва да се отнесе към втората половина на X и началото на XI в. В сондажите Б и В бяха установени следи от траншеи и ями от конструкцията на дървената ограда. В северния край на сондаж В, на дълбочина 50 см се достигна до подовото ниво и част от зид на железарска работилница с останки от крица и следи от пещ.

Резултатите от сондажите показват, че очакваният югоизточен ъгъл на дървената ограда на Плиска остава между А и В, разположени само на 7 м един от друг.

ВЪТРЕШНО ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА

Павел Георгиев, Станислав Иванов

Заложеният изкоп представлява траншея с дължина 32,50 м, разположена перпендикулярно на източната крепостна стена пред върха на северната петоъгълна кула.

На около 4 м от кулата се попадна на трасето на установения през миналата година малък ров, който е изкопан по време на съществуване на плисковската крепост и е служел за отводняване на терена и преграда пред крепостния зид. Максималната ширина на рова тук е около 5 м, а дълбочината до 1,35 м.

В източния край на изкопа беше установено, неизвестно досега, дълбоко вкопано съоръжение с линеен характер, най-вероятно ров с посока север-юг. Той се намира на около 25 м пред крепостната стена. Ширината му достига 11 м, като стените му са скосени стръмно към дъното. Запълването в горната му част е от светложълта, почти стерилна пръст, която беше изчерпана на дълбочина до 2,20 м, без да се стигне до дъно. Цялостното изчерпване предстои.

В яма или плитка траншея, западно от дълбокия ров се попадна на натрошени на място амфоровидни съдове от пречистена глина, които могат да се датират до към средата на IX в.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ ЮЖНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА

Станислав Станилов, Рашо Рашев

Проучването целеше проверка на връзката между двата тайни ходника идващи от Цитаделата и Крумовия дворец и крепостната стена. С пет изкопа с обща дължина 36,00 и ширина 1,00 м покрай крепостната стена от запад и изток на подземната порта, открита от Иван Захариев през 70-те години, е достигната средна дълбочина от 1,00 до 1,30 м мерено от нивото на границата между супер и субструкцията. На две места, западно от подземната порта са открити части от траншеи с посока север-юг, широки 0,50-0,60 м и дълбоки до 1,30 м, които достигат плътно до крепостната стена. Вероятно са следи от вертикално наредени дървета на ограда.

Изкопите бяха в стерилен пласт, непосредствено под старото ниво на обитаване на Вътрешния град, синхронно на строежа на крепостната стена. Оказва се, че освен ходника, който през портата излиза във Външния град, друго трасе няма. Остават предположенията двете трасета да се съединяват преди крепостната стена или едното от тях да достига само дървената стена, открита от съветската експедиция през 80-години на миналия век. През следващата година ще бъде проверена тази връзка.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛ ПРЕД ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2001 Г.

Янко Димитров, Ивайло Кънев

Проучванията бяха финансирани от НИМ - София и се проведоха през месеците юли - август, с ръководител Янко Димитров (АИМ при БАН, Филиал Шумен) и зам. - ръководител Ивайло Кънев (НИМ - София). Сравнително краткотрайното време и малък ресурс (група студенти от Шуменския университет и от НБУ) наложиха работата да бъде насочена към довършване на стари квадрати и залагане на нови изкопи с неголям обхват. Общо бяха разкрити 15 гроба, които попълват плана на некропола в различните му сектори и увеличават до 247 броя на проучените досега гробове.

На североизток от миналогодишния изкоп бяха заложени два квадрата (5/4 м). Целта бе да се обхване нова отсечка от установената в хода на предходните проучвания траншея, както и да се провери този сектор от некропола, където има поотчетливи данни за планомерност в разполагането на гробовете. Проучена по протежение на нови 8 м, траншеята има в този сектор някои особености, които досега не се наблюдаваха. В горната си част тя е по-широка (1,75-2,20 м) и има полегати отстъпи, които стесняват дъното до 1,50 м. Последното се врязва на 0,15 м в льоса (1,25 м от нивото на днешната повърхност). Непосредствено при дъното траншеята е запълнена с дебел 0,10 м слой сбита черножълта пръст, над който насипът се състоеше от не така плътна кафявожълта пръст. Под нивото на съвременния орен слой, на дълбочина 0,35-0,40 м в кв.1-2 се откриха множество безразборно разпръснати ломени камъни, фрагменти от тухли и битова керамика (XI в). Голямата концентрация на тези материали над трасето на траншеята показва, че по времето, когато теренът е бил използван за некропол, в него все още е оставала плитка гънка. Тези наблюдения предстои да бъдат проверени и в други отсечки, преди да можем да се ангажираме с някакво по-определено становище по въпроса за предназначението на това интересно съоръжение, което предхожда некропола и със сигурност се датира не по-късно от IX в. В този сектор бяха проучени три гроба, като ямите на два от тях се врязват в дъното на траншеята. Впечатлението за планомерност и по-малка концентрация на гробовете бе затвърдено.

Нов изкоп (кв. 3) бе заложен откъм изток на миналогодишния кв. 6, т. е. в найнаситената с гробове част от некропола. Тук бяха разкрити 7 гроба, които потвърдиха предположението за най-интензивно ползване и терена на некропола в широка 10-ина м ивица на изток от югоизточния ъгъл на черквата. Интересен нов факт е разчистеното в този сектор ходово ниво между гробовете, което представлява широка 0,70-0,90 м пътечка от утъпкана пръст, наситена с по-едри или по-малки камъчета и фрагменти от тухли. С края си пътеката застъпва два от откритите гробове. Това обстоятелство е важно с оглед на перспективата да се търси продължение на пътеката, което може да послужи като още една от опорните точки за стратифициране на планировката на некропола.

Завършено бе проучването на крайния западен квадрат от заложения през 1998 г. изкоп на юг и на югозапад от църквата. Откритите тук два гроба са в суперпозиция, при което по-долният пресича установения в предходните сезони керамичен водопровод. На свой ред гробовете са застъпени от слоя с рушевини от църквата, което затвърждава извода за наличие на два етапа в интензивното ползване на некропола - преди и след разрушаването на църквата.

Посредством дълга 10 м контролна траншея бе установена със сигурност южната граница на некропола, която върви северно от линията минаваща през прохода в източната порта и оста запад-изток на Сграда N 32.

Без да променят предлаганата досега обща датировка на некропола - края на X-XI в., резултатите от разкопките през 2001 г. допълват възможностите за корелативна характеристика на гробовете в различните му сектори и насочват по-нататъшното му систематично проучване на север и на запад от църквата.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЮГОЗАПАДНАТА ПЕРИФЕРИЯ НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД ПРЕЗ 2001 Г.

Янко Димитров, Христина Стоянова

През 2001 г. в продължение на четири сдмици, в месеците юни, юли, август и с работна група 5-10 работника, осигурени от Служба за социално подпомагане към община Нови пазар, проведохме проучвания във Вътрешния град на Плиска – югоизточна периферия.

Работи се основно в изкоп, разположен на 15 м от северната страница на входа на югоизточната кула, разпределен на три квадрата с размери 5 х 5 м (NN 4, 5 и 6). В квадрат N 4 бе достигнато строителното ниво на крепостната стена, а в другите два квадрата работата е приключена на етап "проучване".

В западната част на трите квадрата, на дълбочина 0,20 – 0,45 м бе проследена ивица от по-плътно струпване на ломени камъни. След разчистването им в кв. N 6 и северозападния ъгъл на кв. N 5 се разкри част от обезличена постройка, разположена малко косо на крепостната стена. В пласта-кости и керамика, датираща го XI в. Пространството между крепостната стена и струпването от мергели, почти повсеместно е покрито от пласт съставен от редуващи се в дълбочина и в посока от запад към изток прослойки от негорели и силно обгорени деструкции – натрошени тухли и керемиди, сред тях въглени, стопилка, кости и битова керамика от IX в. Този пласт е нарушен от по-късно вкопани съоръжения. В кв. N 6 е вкопано жилище–полуземлянка, разположена успоредно на крепостната стена и в разкритата си част има размери 3,50 х 2,50 м. Без пряка стратиграфска връзка с него са откритите две хоросанови бъркала, разположени в кв. N 4 и N 5/6. Дъната и на двете лежат непосредствено върху заварения слой рушевини. В кв. N 5/6 бе разкрит с челната си източна страна зид, изграден от правилни хоризонтални редове фрагменти тухли, здраво спoени с глина. Той е успореден на крепостната стена, а източно от него бе разчистена настилка от фрагменти строителна керамика и хоросанов трошляк. Тя, заедно с тухлено-глинения градеж са прорязани от север от полуземлянката, а от юг от изкоп, запълнен с жълта пръст, който от своя страна е прорязан от яма разположена в югозападния ъгъл на кв. N 5, съдържаща строителна керамика и битови материали от X в. Изкоп с ширината на тухлено-глинения градеж преминава и през най-западната част на кв. N 4. Запълването му е еднородно на вече отбелязания изкоп в кв. N 5. Доизясняването на ситуацията в този пункт, както и изчерпването на очерталите се на строително ниво на крепостната стена ями, остават задача за следващия сезон.

РАЗКОПКИ НА ПОМИНАЛНИЯ КОМПЛЕКС ПЛИСКА - ЗАПАД

Рашо Рашев, Станислав Станилов, Мариела Инкова, Ивайло Кънев,
Валери Григоров

Проучвания на култовия комплекс до Златна нива

През този сезон разкопките бяха съсредоточени изключително върху очертаване границите на съоръжението от запад на кръглата култова площадка, проучена от Р. Рашев между Върбяне и Златна нива. Това е широка от 0.50 до 0,90 м и дълб. до 2.50 мтраншея, която ограничаваше площ с „П"-образна форма, отварена към север. С 40 напречни на трасето на траншеята изкопа се установи, че тя образува четириъгълник със страни: 365 Х 342 Х 348 Х 308 м. Общата площ е приблизително 110 дка. На повърхността на проучения терен няма следи от културни останки. От насипа на траншеята произлизат един фрагмент старобългарска керамика, кости от животни, въгленчета, ломени къмъни. Няма следи от вертикално закрепени дървета, както е в траншеите на селището югоизточно от Вътрешния град.

Сондаж северно от вала на Външния град

Целта на сондажа бе да се провери за следи от средновековни съоръжения при могила II (по номерацията на К. Шкорпил). Тя е проучвана в края на 40-те години от Ст. Михайлов, който дава сведения за намерена старобългарска керамика. Върху сегашния терен не личат следи от землен насип. Сондажът е с размери 11 Х 0,80 м и с ориентация север-юг. Попадна се на гробна яма с неправилна форма и размери 1,20 Х 1,80 м, дълб. 1,30 м. Скелетът е по гръб, с глава на север - североизток и свити надясно в колената долни крайници. Костите са оцветени от отложена върху тях червена охра. В насипа на гроба - голям плаващ камък; непосредствено над скелета, в югозападния край на ямата - два големи плочести камъни. Те лежат на едно ниво като покритие. Гробът се датира в късната бронзова епоха.

ДВОРЦОВ КОМПЛЕКС НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ – ИЗТОК И ЮГОИЗТОК ОТ ТРОННАТА ПАЛАТА

Маргарита Ваклинова, Ирина Щерева, Снежана Горянова,
Мария Манолова-Войкова

I. През 2001 г. е възобновено проучването на монументална, вероятно дворцова постройка източно от Тронната палата. Разкрити са четири успоредни стени с посока запад-изток (с установена дължина на най-южната 43,60 м) и части от западна стена. Запазен е само в субструкция блоков градеж. В резултат на продължилото в източна посока проучване се установи, че върху североизточната част на вече разрушената сграда (условно наречена Сграда) е била построена друга (Сграда). От нея са разкрити две стени с посока юг-север на разстояние 4,20 м една от друга, и една стена с посока запад-изток, които оформят южния край на някакво помещение. Градежът в суперструкция е от гладко обработени варовикови блокове с много тънка или липсваща фуга между тях. Лицевата зидария е оформена декоративно с едно- и двустъпални лизени, образуващи плитки ниши. От двете страни основата е градена с цокъл, който отвън е грижливо изработен, а отвътре – доста небрежно. Южната стена на изток завършва със страница с гладка лицева зидария, покрита от фина варова мазилка, която е била стенописвана. Върху блоковете се забелязват врязани знаци – варианти на кръстове. В югоизточния край има апендикс с посока север-юг – зид с двустранен лицев градеж, завършващ на юг със страница. На североизток започва второ помещение, подът на което е бил настлан с квадратни и правоъгълни полирани мраморни плочи със сивобял цвят.

Във връзка с характера на градежа, фасадното оформление, появата на стенописи, графити-кръстове, гроб във вътрешността с тегула с издраскан кръст под черепа, очерталите се размери на помещение, което отговаря на стандарт, познат от монументалните църковни постройки в Преслав, като работна хипотеза се налага идентификацията на тази сграда с представителна църква в дворцовия комплекс. Не е изключено и набелязаното през предишните сезони оградено с тънки стени дворно пространство да е било свързано с нея.

Над източната и южната части на двете разрушени вече сгради (I и II) в XIII – началото на XIV в. се е развивало производствено пространство, свързано с две известни пещи, което вероятно е имало отношение към обработката на стъкло или глазури.

II. Чрез продължаване на сондажа пред северното лице на преддверието на Тронната палата и през настланата с масивни блокове улица, датирана в X в., водеща от север чрез рампа към т. нар. Източен площад се установяват нови факти. Разкритата по-ранна улица с настилка от плочести камъни, споени с хоросан, най-вероятно е свързвала северната порта на първото ядро на Вътрешния град с основния корпус на Тронната палата и Сграда, тъй като настилката продължава в южна и западна посока и оформя улица или малко площадно простронство. Тя е била частично разрушена и залегната от блокове от основата на преддверието. Цокълните редове блокове на северната му стена са фундирани доста високо върху няколко редуващи се насипни пласта пръст и строителен трошляк с хоросан.

Северно от преддверието, с отклонение на юг към магистрална връзка, преминава изграден при тези преустройства водопровод. Той лежи между настилките на двете последователно функционирали улици. Тръбите са положени в кожух от светлорозов хоросан, парчета строителна керамика и дребна баластра – начин на изграждане на водопроводи, неизвестен досега в Преслав.

РАЗКОПКИ НА ЕЗИЧЕСКИЯ ХРАМ ПРИ РУМСКА РЕКА ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Стойчо Бонев, Рашо Рашев

Цел на разкопките бе проверката на терена западно от храма за търсене на следи от синхронно селище. Открита бе една полуземлянка с каменна печка, изградена във вкопана под нивото на пода яма. Встрани от полуземлянката ясно се проследява културен пласт, наситен с ранносредновековна керамика от двата основни типа. Той се отнася най-общо към първата половина на IX в. Върху него, както и върху изоставената междувременно полуземлянка има втори пласт с материали, които го отнасят към X в. Откритото жилище е първо по рода си в Преслав и доказва заедно с храма съществуването на квартал от периода преди покръстването.

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "МАНАСТИРЧЕТО" ДО ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Тодор Балабанов, Георги Майсторски, Кремена Стоева

Обект "Манастирчето" се намира в гънките на Преславската планина, непосредствено под Черни връх (Карабурун), на около 2 км от Външната крепост на столичния Преслав. През 1999-2000 г. е почти напълно проучена малка черква от типа "кръстокуполен план, със запълнени междурамия и със едноставен притвор". През 2001 г. трябваше да се установят границите на манастирския комплекс, да се потърсят други манастирски сгради и гробни съоръжения.

Разчистен бе терена пред северната фасада на храма. Източно от черквата е открит висок зид, следващ извивката на апсидата и изграден с наклон към ската.

Северно от храма са направени три сондажа, които изясниха начина на изграждане на изкуствената тераса и северната граница на манастира. Открит е подпорен зид, камък на кал, чиято основа лежи върху материка, а приблизителната му дължина е 22-23 м. В западния пасаж на зида е открита яма с голямо количество фрагменти от битова керамика, характерна за XII-XIII в.

Югозападно от черквата са разкрити основи на помещение с правоъгълен план и размери: дължина (север-юг) 470 см, ширина 290 см. Входът му е разположен в центъра на източната стена и е широк 80 см. Керамичните находки от помещението потвърждават функционирането на комплекса (или част от него) и след края на X в.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЦЪРКВАТА „СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

К. Тотев, Е. Дерменджиев, Н. Еленски, П. Караилиев, И. Чокоев, М. Станчева,
С. Русев, Д. Косева

Археологическите проучвания и демонтажни наблюдения в църквата се проведоха едновременно с първите укрепителни работи, извършени по проекта за реставрацията на храма от 12. 08. до 28. 12. 2001 г.

Разкопките от миналия сезон продължиха в участъка на некропола пред Северната галерия и западно от манастирската трапезария. Тук разкопахме 11 мюсюлмански и 5 християнски погребения. Последните са положени в дървени ковчези с железни гвоздеи и под главите си имат тухли с надпис IC XC NIKA. Един от тях, на малко момиченце, е с останки от скъпа дреха и сребърни копчета. В същия сектор се очертаха две средновековни варници. В една от тях с диам. 2 м и дълб. 2,20 м се вписва боклучна яма от 16—17 в. (диам. 2 м и дълб. 3 м), в която открихме стенописни фрагменти и опуси от разноцветна мозайка. Някои от средновековните гробове са пресечени именно от тази варница. Тези гробове са запечатани от пласта със строителни отпадъци под Втора северна галерия, а мюсюлманските гробове лежат точно върху този пласт.

Разкопките пред западната фасада на Източното крило позволиха да се направят важни изводи за последователността на възникването на сградите и некропола в тази част на комплекса. Установи се, че отначало е изградена централната част на крилото, за което свидетелства и първата яма за гасене на вар. Става въпрос за основната сграда на царското имение, построено едновременно или малко по-късно от църквата. След това в края на 13 в. се появяват първите гробове, вкопани почти под основите и пред входа на Източното крило - NN 101'—105'. Възстановяването на тази сграда и включването ѝ в новоизградения манастир Великата лавра е свързано с направата на дворна настилка от каменни плочи, която изглежда е покривала всички гробове от столичния некропол от северната страна на храма. Втората варница, при изкопаването на която са пресечени три от гробовете (NN 101', 102', 105'), бележи дострояването в южна посока на Източното манастирско крило в края на 14 в.

След предварителни демонтажни работи изцяло беше проучена гробницата в северозападния ъгъл на наоса. Оказва се, че това гробно съоръжение има два етапа на използване (съответно 13 и 14 в.), свързани със стилобатите под колоните, чието строителство е резултат от основното преизграждане на църквата „Св. 40 мъченици" в началото на 14 в. Тези наблюдения се потвърдиха и при допълнителното изследване на двете мраморни гробници в южния кораб, при което се откриха и следи от тяхната живописна украса.

При демонтажа на късните надзиди върху южната абсида на храма се попадна на живопис от украсата на диаконикона. Открита е нова част от цокълната драперия, в диплите на която са изписани едри букви.

Сондажно бяха проучени някои участъци под основите на църквата, където във връзка с реставрацията се попадна на следи от тракийското поселение, известно от предишните разкопки. При демонтиране на част от основите на северната стена на наоса се откри изцяло запазена битова пещ (диам. 0,70 м, вис. 0,40 м). Взети бяха проби за геофизични изследвания. Според дълбочината на вкопаването от средновековния терен – 1,50 м и намерената керамика пещта трябва да се отнесе към това време. На 2,10 м западно от пещта, отново под основите на северната стена, се разчисти огнище с диаметър 0,50 също от тракийската епоха.

Важни са наблюденията, изводите и материалите, намерени при демонтажа на късните надзиждания в наоса на църквата. Това са множество тухли от римската, ранновизантийската, средновековната и турската епохи. Зидовете на джамията са споени с глина, докато стените на реставрираната след земетресението от 1913 г. църква са зидани с варово-циментов разтвор. В глинената спойка на джамията се откриха фрагменти керамика – тракийска, кухненска и сграфито от 13 и 14 в., късносредновековна и фаянс от 17-19 в. Датировката на джамията може да се определи в самия край на 17 или най-късно към средата на 18 в.

ТЕРЕННИ НАБЛЮДЕНИЯ В СЕВЕРНИЯ ДВОР НА МАНАСТИРА „ВЕЛИКАТА ЛАВРА" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Мирко Робов

Наблюденията в северия двор на Великата лавра през 2001 г. се осъществиха в хода на консервационните и реставрационните работи, извършени от „Реставрация" ЕООД в изпълнение на някои предварителни дейности по проекта на арх. Боян Кузупов и техническите предписания на проф. Венков. Работи се в два участъка: североизточно от кулата-параклис по протежение на източния брегови устой на съвременния мост и подпорния зид на шосето, както и по протежение на вътрешния (западен) зид на източното манастирско крило.

Наблюденията се извършиха при изкопни работи за полагане на подземен

електропровод.

Първият от сондажите е с размери 2,70 Х 2 м и дълбочина 2,30 м. До достигнатото ниво, което е по-високо от това на Северния двор на манастира, градежи не се установиха. Проблемът със северния ограден зид на комплекса остава задача на бъдещи проучвания.

Вторият от сондажите е източно от сградата пред апсидата на параклиса и е с размери 2,20 Х 1,30 м. На дълб. 2,10 м се установи градеж с лице на север. Спойката е бял хоросан с едър пясък, а материалите от пласта са основно кухненска и трапезна (в техника сграфито) керамика от столичния период. Новоустановеният градеж не равни с постройката пред него и цялостното му изясняване предстои.

Траншеята по протежение на западния зид на източното крило на манастира позволи доразкриване на участък от външното лице на зида на най-северното от помещенията. Градежът е на калова спойка и е с дължина от ок. 2 м.

При първото и второто помещение, северно от трапезарията, се достигна до дълбочина съотв. 1,35 и 1,20 м. Това позволи да се направи ново и прецизно заснемане на профилите - както по отношение на градежа, така и пластовете, върху които е изградено манастирското крило.

Сондаж с дължина 2,60 м и дълб. 1,05 м бе направен в участъка между източната фасада на църквата „Св. Четиридесет мъченици" и подпорния зид на шосето от изток. Разположен е между централната и северната апсиди на храма (до „Бесаровия гроб" - N 11). Участъкът не е проучван при досегашни разкопки. Не се установиха гробове и находки.

РАЗКОПКИ В НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И АРХИТЕКТУРЕН РЕЗЕРВАТ „ДУРОСТОРУМ-ДРЪСТЪР-СИЛИСТРА" ПРЕЗ 2001 Г.

Стефка Ангелова, Румяна Колева, Драгомира Боева, Тодор Марвакoв, Владимир Пенчев

Основните цели на проучванията бяха изследване на терените южно, източно и северно от базиликата. В тези терени, както е известно от проучванията ни през миналите години, се разкриват както съоръжения, пряко свързани със самата църква и пространственото оформление около нея, така и гробове от големия некропол и останки от строителство, датиращо от периода преди издигането на храма и от времето от XI до XVI - XVII в.

I. Архитектурни, хигиенни съоръжения и др. Северно от притвора са разкрити останки от съоръжение за съхраняване на вода. Запазен е подът от червена хидрофобна мазилка върху подложка от розов хоросан и чакъл. Към стените подовата замазка извива и ги покрива със същата дебелина отвътре. Запазени са само южната и северната стена. Местата на западната и източна стена се очертават върху подложката, очевидно предварително направена за цялото съоръжение. Водата е вкарвана през източната стена. Това се доказва от намиращата се в близост до нея глинена водопроводна тръба. Запазените стени са градени от ломени камъни и малки квадри, споени с червен хоросан. Цялото съоръжение е вкопано в терена. За съжаление многобройните вкопавания на жилища и сметни ями от XI в. насетне са унищожили не само дворната настилка от първата половина на X в., но и почти всички възможности за проучване на баптистерия.

Източно от централната и южна абсида е разкрит вкопан в пласт от XI в. зидан канал с посока северозапад-югоизток.

Малка част от настилка, вероятно свързана със строителство преди края на XI в. е запазена северно от притвора.

Почти разрушената основа на ранновизантийски зид с посока запад-изток е разположена западно от канцела на презвитерия. Северно от основата се разкри под от светлочервени тухли върху трамбована глина.

Северно от протезиса, на около 4 м южно от крепостната стена, се разкри основа на зид от камъни споени с жълта глина. Засега липсват сигурни данни за датирането му, но е по-ранен от разкритите пак тук жилища от X в.

Западно от зидания купел, но без връзка с него, е проучен зидан канал с посока юг - север с лек наклон на север. Нивото и начинът на изграждане го свързват по-скоро с късноантичното строителство.

II. Жилища, ями и др. Южно от притвора е проучен културен пласт с материали и останки от жилищно строителство от XIV до XVI в. Зид от квадри със спойка от глина, разположен източно от централната и южната абсида, вероятно представлява облицовка на вкопано жилище от XIII в. Жилища и ями от XI в. са проучени северно от притвора и протезиса, източно от южната абсида и южно от притвора.

III. Некропол. През миналата година бяха разкрити нови 10 гроба от X до XV-XVI в. Гробовете не показват никакви различия от проучените досега. Повечето от тях са на изток от централната и южната абсида и датират от XIII в.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ПЕРПЕРИКОН" ПРЕЗ М. ЮЛИ - АВГУСТ 2001 ГОДИНА

Николай Овчаров, Георги Нехризов, Даниела Коджаманова

Проучванията се проведоха в месеците юли и август 2001 г. със средства на Министерството на финансите по целева субсидия за община Кърджали. Целта на проучването бяха античният и средновековен град Перперикон над с. Горна крепост и руините на средновековна църква в м."Клисе башъ" в подножието на хълма.

След проучванията през последните 50 години на местни краеведи и археолозите проф. Ст. Михайлов, Ив. Балкански, ст.н.с. Н. Овчаров и ст.н.с. Ж. Аладжов вече се знаеше,че Перперикон е изключително важен археологически обект. Новите изследвания вече очертават относителната хронология на обекта – късен халколит, бронзова епоха, двете фази на желязната епоха, елинистическа и римска епоха, късна античност и средновековие. Все още е рано да се каже, кога възниква оригиналната архитектура с монументални всичания в скалите, но най-вероятно това става на границата между старата и новата ера. Във всеки случай към това насочват откритите през годината находки от елинистическата и римската епохи - медна пластина с изображение на Херакъл, фрагменти от бронзови и сребърни съдове, фрагменти от чернофирнисова и червенолакова керамика, бронзови фибули, апликации и монети.

През миналата година на Перперикон продължиха проучванията на двореца, намиращ се непосредствено под Акропола. Окончателно се доказа, че той е ограден със собствена крепостна стена, вързана за тази на цитаделата. Изключително интересен е начинът на градеж на двете крепостни стени - с две лица от старателно оформени блокове с емплектон от натрошен на едри парчета местен камък. Липсва каквато и да било спойка, а дебелината на зидовете достига до 3 м.

Оказа се, че освен проучените през 2000 г. около 25 помещения на приземния етаж, съществува непознато досега североизточно крило на Двореца с още 6 помещения. Така квадратурата на приземния етаж надхвърля 10000 кв. м. Припомняме, че помещенията представляват церемониални зали, коридори, стаи, крипти с изсечени в скалата врати, прагове и стълбища. Във височина по околните скали личат дупки за греди на носещи дървени конструкции и прагове на врати от поне два етажа във височина. Днес е трудно да си представим цялостният облик на грандиозното съоръжение от скални изсичания, масивни носещи зидове и дървени гредореди.

Изцяло постижение на последните проучвания е откриването и разкопаването на грандиозен 100-метров подход към главната порта на Двореца. Използуван е естествен скален разлом, оформен допълнително от човешка ръка. По широк до 4 м и понякога всечен до 4-5 м проход с изсечени по пода стъпала и отточни канали се достига до монументалната двойна порта на Двореца. Западно от него, на обширна тераса южно от Акропола се очертава огромно подградие, застроено също с изсечени в скалите сгради. През 2001 г. частично бе разкрита една от тях.

В най-северната част на Акропола бе направен сондаж, в който прецизно бяха фиксирани споменатите по-горе исторически епохи. Особено преобладаваща е средновековната епоха, когато Перперикон запазва и развива своето значение. След 8-9 в., обаче, става важно събитие - основаната след 4 в. епископия се премества в подножието на хълма.

В м."Клисе башъ" бе разкрита прекрасна средновековна църква с подови мозайки в стил "опус сектиле". Тя има размери 17,5 X 12 м, с три апсиди от изток и две полукръгли конхи от север и юг. Градена е от ломени камъни спойвани със здрав бял хоросан в "опус микстум". Наоколо се развиват различни верижни сгради, чието проучване предстои в бъдеще. Оформя се и значителен некропол, с разкрити досега 87 гроба. Особено важен е изграденият от север на църквата гробничен параклис, в южната част на който се намира старателно изградена гробница, а източно от нея костница, покрита с керемиди, положени стреховидно.

Югоизточно от църквата започна проучването на верижни сгради; верижни помещения се развиват и непосредствено южно от църковната сграда, долепени на фуга към фасадата ѝ.

При проучванията през 2001 г. бяха открити и значителен брой находки: битови предмети и сечива, свързани с ежедневния живот, бронзови и стеатитови кръстове, медальони и накити от некропола. Безспорен интерес представляват фрагментите от белоглинена стенна декоративна керамика, свързана с украсата на храма. Във вътрешността и пред сградата от югоизток бяха открити близо 40 оловни ядра и печати на висши византийски сановници от 10-12 в., които заедно с изящната и богата църква показват, че тук е съществувал важен средновековен административен център.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЦЪРКОВЕН КОМПЛЕКС В СОФИЯ, КВ. ЛОЗЕНЕЦ-ЮЖЕН ПАРК (П. I-153, КВ. 13 ПО ЗРП)

Методи Даскалов, Снежана Горянова, Катя Трендафилова

Археологическите проучвания през 2001 г. бяха съсредоточени в рамките на строителния парцел и имаха за цел проучване и документиране на площ в непосредствена близост до новостроящата се сграда. Проведоха се през м. юли-август. От 1 до 6.10.2001 г. теренът, разположен южно от базиликата, бе подложен на изследване чрез геофизични методи, проведено от инж. И. Катевски. Тяхна цел бе установяване на приблизителните граници на обекта във връзка с утвърждаването на градоустройствения план и оформянето на останалата част от парка.

Проучванията бяха финансирани от инвеститора на новото строителство („Аспекти +" ООД) и ОП „Стара София".

Освен археологическият екип в проучванията и обработването на материалите взеха участие: ст.н.с. д-р Б. Божкова (АИМ-БАН, нумизматика), С. Гошев и Е. Крондева (архитектурно заснемане, АИМ-БАН), инж. И. Катевски (геофизика), Н. Тонков (АИМ-БАН, металотърсене), н.с. д-р Ц. Попова (АИМ-БАН, палеоботаника).

В хода на разкопките бяха инвентирани 376 находки от метал, глина, кост, стъкло и камък, от които 343 бр. медни и бронзови монети и монетовидни оловни знаци. След двугодишната теренна работа нумизматичната колекция от обекта е от 2468 бр. монети и монетовидни знаци, които са категорични репери за прецизиране на абсолютните хронологични граници. Системното и последователно използване на металотърсач, започнало още от началото на разкопките през април 2000 г., доказа своята ефективност и екипът, провеждащ проучването е твърдо убеден, че работата на подобни обекти без използването на такава техника е непълноценна.

Западно от установената през 2000 г. галерия (с ширина 2,80 м) пред западната фасада на базиликата се е развивало дворно пространство с трапецовиден план и размери (възстановими): север-юг ок. 16 м (с ширина в южния край 7,20 м и в северния - 5,50 м). На запад завършва с открита галерия (портик), опираща се до вътрешното лице на оградната стена и успореден на нея стилобат с ширина 2,90-3 м. Върху него бяха констатирани 4 зидани стъпки за колони, редуващи се през 1,85-2 м. Сред тези разрушения се намериха и архитектурни детайли, позволяващи възстановка на ордера. Дворът е бил настлан със старателно подредени в линия север-юг бипедални тухли. Настилката е положена върху добре подравнен и трамбован терен, като фугите са запълнени с хидрофобен хоросан. Категоричен *terminus post quem* за нейното изграждане са намерените монети от кр. на IV - нач. на V в., най-късната от които е минима на имп. Хонорий от тип, сечен до 408 г. За използването на дворното пространство и портиците и в късния VI - нач. на VII в. говорят намерените върху настилката монети на имп. Фока и Ираклий.

В северната част на портика до Западната оградна стена през VI в. е била изградена настилка, но от преупотребени тухли с обичайния квадратен формат.

Изцяло бе проучена и т.нар. Северозападна кула с външни размери: север-юг 9 м, запад-изток 8,60 м. Тя е силно нарушена, особено западната ѝ стена и северозападният ѝ ъгъл. Това е станало през XVIII или XIX в., когато са вадени строителни материали. Достъпът във вътрешността е ставал през вход на източната ѝ стена. Бе документирана част от южната му страница, иззидана от тухли. В хода на проучването бе установено, че южната стена на СЗ кула е долепена на фуга до външното лице. Тя е била умишлено оставена, като се имат пред вид особеностите при нейното изграждане. Трасирането ѝ е попаднало върху „хлътнатина" на терена, запълнена със строителни отпадъци, вероятно от ранната църковна сграда. С течение на времето тази „работна" фуга е започнала да се отваря и в образуващият се вътрешен ъгъл между външното лице на Западната оградна стена и южната стена на кулата е бил долепен масивен зидан стълб. По начин на градеж той е идентичен с тези до вътрешното лице на оградната стена в източния сектор.

Разкрит бе сектор от Западната оградна стена с дължина ок. 10 м. По особености на градежа и дълбочина на фундиране тя не се различава от източната. Запазена е в суперструкция до 0,60-0,84 м. По нейното външно лице бе ясно установено строителното ниво, което се покачва към юг. На отделни места по външното лице бяха установени следи от измазване с бял хоросан. В южната част на проучения сектор е регистрирано силно обрушване на стената, причината за което ще бъде изяснявана при следващи проучвания.

Очасти бе разкрито и трасето на северната стена на т.нар. Пом. В. Проследена е на протежение от 10,50 м. В нея е бил изграден канал за отвеждане на повърхностни води от терени, разположени южно от пом. В.

Завършено е проучването в отделни сектори, за които не стигна време през 2000 г.: бяха демонтирани каменната „стъпка" за колона от по-късния период в т. нар. Североизточна кула, фрагментът от тухлена настилка източно от апсидите, т. нар. U-образно тухлено съоръжение и дъговидният „късен" зид на кал, разположен от изток на Пом. А (долепено до базиликата).

При демонтирането на т. нар „U"-обр. съоръжение се попадна на струпвания от чист речен пясък и вар (констатирани и през 2000 г.). Тази ситуация подсказва, че е възможно интерпретирането му като част от временно депо за строителни материали. Най-късните от намерените под него монети са отсечени преди 395 г. От този период са и монетите, намерени в пласта по протежение на изкопа южно от базиликата (под строителното ѝ ниво). Тук бе достигнато ниво без археологически материали.

При демонтирането на дъговидния зид източно от Пом. А се установи, че той частично стъпва върху фрагмент от тухлена настилка, отнесена към преустройствата от десетилетията до средата на VI в. Бе установена дълбочината на фундиране на стените на помещението, както и че неговите основи лягат върху строителното ниво на базиликата. Под него частично бе проучено хоросаново бъркало. Има размери - дължина запад-изток: 2,85 м, проучена ширина: 0,50-0,60 м, дълбочина: 0,38-0,40 м. То заляга в пласт с дребни фрагменти от керамични съдове и монети от втората половина на IV в. и е свързано със строителството на базиликата. Пластът с бъркалото заляга върху ниво без археологически материали.

Основни изводи от проведените теренни проучвания:

1. Може да се смята, че в общи линии е изяснен плана на базиликата: трикорабна, едноапсидна, вероятно с еднопространствен притвор. Пред западната ѝ фасада се е развивало дворно пространство с портик (открита галерия) и долепен аналогичен до вътрешното лице на Западната оградна стена. За съжаление, не бяха установени данни за входа в църквата, както и прехода от притвора към наоса. Дворното пространство може да се определи като атриум, настлан с бипедални тухли, ограничен от север от оградната стена и от юг от стената на Пом. В. Бяха придобити конкретни данни за ордера на портиците (галериите).
2. При строителството на базиликата и свързания с нея комплекс са използвани материали от по-ранни градежи (вероятно изпълнени в *opus quadratum*). Бе намерен и фрагмент от надпис на гръцки език (твърде малък, отнесен по палеографски особености най-общо към III в.). Но в конкретния терен не са регистрирани останки от градежи, по-ранни от 40-те години на IV в. (т.е. времето на изграждане на Църква II).
3. Изграденият в началото на V в. комплекс е бил замислен и осъществен като едно цяло в продължение на не особено продължително време (едно-две десетилетия). Бяха потвърдени данните, че строителството е непосредствено след 408 г. Първите белези на упадък се забелязват в резултат на сътресения, настъпили през втората половина на 70-те - 80-те години на века (след имп. Лъв I). Следват значителни преустройства (най-общо датирани в първата половина на VI в.), отразяващи се в повдигане на подови нива, демонтиране на мраморни облицовки и декоративни елементи, изградени са долепените стълбове до вътрешното лице, както и настилките от преупотребени тухли, „пейките" в наоса и в притвора. Хронологически следващите трансформации (свързани като цяло с упадък и развитието на грънчарско производство), както и с обитаване на сградите от производителите се отнасят към края на третата четвърт на VI в. Крайната дата на живота в комплекса е в зависимост от най-късните монети от IV и V година на имп. Ираклий (напъл-

но потвърждаващи данните на колективната монетна находка от Пом. В).

4. Предполагаемите трасета на западната, източната и южната оградни стени позволяват да се очертаят границите на значителен архетектурен комплекс: храм, вер. представителни сгради, вътрешни дворове и допълнителни помещения на площ от ок. 2400 - 2600 кв. м. Оградeното пространство е с неправилен правоъгълен план с размери запад-изток: 52 м, север-юг: 42-43 м. Проученият терен и възможно възстановимите графично щети, нанесени от новото строителство показват, че на бъдещо археологическо изследване подлежи една сравнително добре запазена част от около 3/5 от площта на паметника.

Досегашните данни позволяват с по-голяма сигурност да се допусне, че в конкретния случай става дума за извънградска резиденция на високопоставен представител на християнското духовенство. Паралелите насочват към синхронни комплекси (т. нар. епископеони) от малоазийското крайбрежие, някои от градовете в континетална Гърция и западните части на Балканския полуостров, голяма част от които принадлежат през конкретния период към диоцеза Илирик, част от който е и провинция Dacia Mediterranea с централен град Сердика.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МАНАСТИРА В М. КАРААЧТЕКЕ КРАЙ ВАРНА ПРЕЗ 2001 Г.

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Валентин Плетньов

Разкопките се проведоха през м. август със студенти от ВТУ, Уралския университет - Екатеринбург и НБУ.

Усилията бяха съсредоточени в северозападния сектор на средновековния манастир (кв. С 1-4 - D 1-4) с цел:

1. Изясняване стратиграфията в северозападния сектор.
2. Изясняване строителната периодизация на сградите в този сектор.
3. Проучване на пространството западно от манастирския храм и доразкриване основите на сградите, регистрирани през 2000 г.

Основни резултати:

През сезона в сектора на кв. С' 1-4 - D' 1-4 са разчистени основите на 9 полувкопани жилища. Сред археологическите материали от жилищата в кв. С'1 -D' и С'2-D'2 на дълбочина 0,80 м от съвременния терен има керамика и монети от XVI-XVIII в. Керамиката и монетите от жилищата в кв. С'' 3-4 и D' 3-4 на дълбочина 1.20 м дават основание за тяхното датиране в хронологичните граници на XII-XIV в. След разчистването на тези жилища се достигна до ниво от покривни керемиди, тухли и хоросанови буци от разрушени основи на помещения, с датировка X-XI в., основаващи се на намерена в насипа керамика (вкл. и фрагменти с т. нар. „златиста ангоба") и монети.

След снемането на пласта на дълб. 1,20-1,40 м от съвременното ниво в кв С'2-D'2 се разкриха основи, ориентирани север-юг, които оформят 3 помещения. Те са в една линия с трите помещения, разположени източно и проучвани през 50-те години от М. Мирчев. Те оформят редица от 6 помещения с еднакви размери (2,90 X 2,50 м), разположени анфиладно по оста изток -запад. Дебелината на основите на разпределителните стени (север-юг) на новоразкритите помещения е 0,72 м, а на общата им северна стена е 0,36 м. След направените сондажи се установи, че това е дебелина в суперструкция, а основите са със същата (0,72 м) дебелина. Разделителните стени са в *opus mixtum*: 4 реда добре оформени бигорови блокчета и

4 реда тухли (регистриран и при други сгради в комплекса: църквата и разположената северно т. нар. „трапезария"). Трите новоразкрити помещения са отворени към юг, както и тези от 50-те години. Проучванията в кв. С' 3-4 и D' 3-4 разкриха причините за това оформяне на помещенията. На дълб. 1,20-1,40 м бяха разкрити основи на стени, разположени огледално и симетрично на описаните разделителни стени на трите помещения. Новоразкритите основи оформят 3 помещения с обща стена от юг, анфиладно разположени по оста изток-запад и отворени към север. Размерите им са идентични на срещуположните им от север. Еднаква е и строителната техника, дебелината на разделителните стени (0,72 м) и общата им южна стена (0,72 м в суб- и 0,36 м в суперструкция). Разположението им и сходството в градежа дават основани да се предположи, че принадлежат на една сграда.

На дълб. 1,40-1,60 м от съвременния терен бе достигнато подовото ниво на южната редица помещения. Подовата настилка е от червени след изпичането квадратни тухли със стени 0,32 м. Фундирани са на дълбочина 0,20-0,25 м. Покрай разделителните стени подът е настлан с половинки-тухли (0,32 X 0,16 м). Фугите са старателно обмазани с червен хоросан. Върху подовото ниво бяха намерени фрагменти керамика от характерните за X в. типове, сива, изработена от старателно пречистена глина и покрита със зелена глазура, амфора, натрошена върху самия под, затисната от рухналите стени. Същата много добре направена настилка бе констатирана и в прохода/коридора между двете редици помещения (широк 4,90 м). Той е бил засводен, свидетелство за това е голямото струпване от обработени камъни с клиновидна форма, тухли и няколко покривни керемиди. То бе разкрито на дълб. 2 м от съвременното ниво в кв. D' 3.

Най-значимият резултат е установяването на плана на голяма сграда, разположена северозападно от църквата и ориентирана по оста изток-запад. Установената ѝ дължина е 22 м и ширина - 10,30 м. Те не могат да се смятат за окончателни, тъй като западна стена не бе достигната. Вътрешното разпределение е твърде интересно и непознато засега в българската средновековна архитектура: срещуположни редици от помещения, отворени към общ засводен коридор. Вероятно сградата е имала и втори етаж. Непълното разкриване не позволява категорична интерпретация.

Изясняването на цялостния план, анализът на находките от периода на функциониране и характера на пространството южно от сградата са задачи за предстоящия сезон.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВЕН ХРИСТИЯНСКИ ЦЕНТЪР И КРЕПОСТ НАД ХИЖА БОРОВИЦА, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ

Николай Овчаров, Иван Джамбов, Даниела Коджаманова, Георги Митрев

Крепостта над хижа Боровица е разположена на брега на яз. Кърджали при вливането на р. Боровица в р. Арда. В резултат на проведените до този момент археологически кампании са били разкрити части от куртината на северната и източната крепостна стена и основите на две кули. Почти напълно е разкрита трикорабна триабсидна църква в най-високата част на хълма, изградена през V-VI в., вероятно върху руините на езическо светилище. През VIII – XI в. била преустроена и функционирала като епископски храм, а през втората половина на XIII и XIV в., след разрушаване, отново била съградена като еднокорабна църква с параклис от юг и крипта за деца от север.

Разкопките през 2001 г. се проведоха в периода от 11 до 19 септември под ръководството на ст.н.с. Н. Овчаров (АИМ- БАН) и доц. Ив. Джамбов (ПУ). При заснемането на обекта техническа помощ оказа екип на Исторически музей - гр. Кърджали. В разкопките взеха участие гл. ас. Г. Митрев (ПУ) и студенти от Историко-археологическия клуб "Проф. В. Велков"; студенти от специалност "Български език и история" в ПУ и филиала му в гр. Кърджали.

Разкри се цялата западна фасада на централния кораб на църквата в крепостта до ниво субструкции, част от западната фасада на южния кораб и южната фасада. Проучваният пласт бе примесен с множество камъни – вероятно паднали при срутването на зидовете. След разчистването му се разкри прага на централния вход, а под него отстъп за стълба. Достигна се до материкова скала на дълбочина ок. 1 м. В нея, непосредствено пред входа и южно от южния кораб, се очертаха издълбани улеи, каквито се откриват и под подовото ниво на църквата. Те имат направление югоизток – северозапад. Трябва да се свържат с култови практики от предхристиянската епоха. От тях е известна халщатска керамика и бронзова ритуална брадвичка от бронзовата епоха.

Керамиката от този сондаж е предимно ранновизантийска и средновековна, като последната преобладава. Сред находките са: железен кръст, завършващ в долния си край с втулка и с халкички в краищата; част от голям кръст (вероятно хоругвен); медна монета от IX-XI в. и фрагменти от медни корубести монети от XII-XIII в.; железни апликации; железни ножове; малко желязно звънче; каменен прешлен за вретено; върхове на стрели; гвоздеи и др.

Втора група от студенти провеждаше проучвания на т. нар. обект Боровица 2, западно от крепостта. Към този етап на разкопките може да се обобщи, че на това място първоначално е съществувала малка сграда с приблизителни размери 3 х 6 м и ориентация изток-запад. Входът е от запад, а от изток завършва с дъгообразен зид, но свързването му с абсида на църква не е съвсем сигурно, защото не се откриха лица, а освен това е запазен само в един ред камъни, които са по-малки от останалите. Другите стени са изградени от дялани плочести камъни споени с кал. Допусна се и предположението, че това е огнище, но на този етап и това не може да се докаже.

Върху тази най-ранна постройка, след като е била опожарена и разрушена, за което свидетелства слой от пръст и въглени, е била изградена друга, частично изместена на северозапад към по-горната част на скалната тераса* и с по-големи размери. С нея се свързват няколко стени, които представят по-сложна архитектурна композиция. Централното помещение, което се е намирало върху руините на по-ранната сграда, с приблизителни размери 5 х 9 м е ориентирано също изток-запад. Все още не е проучено изцяло. Входът към него е от север. Пред входа и северно от него е съществувало предверие, подобно на галерия с ширина 1,30 м и дължина 5,50 м, застлана с каменни плочи и покрита с керемиди. На запад от централното помещение и предверието е съществувал двор, застлан с каменни плочи. Той е бил с приблизителна площ 20-25 кв. м. Ограждал се е от стена, която сега се открива само на север и частично от запад. Около нея, от външната страна на малкия комплекс също е имало тясна пътека от каменни плочи.

Разкопките не са приключили и трудно може да се каже със сигурност дали това е църковна или гражданска постройка. Едва от този сезон са известни и няколко фрагмента ранновизантийска и средновековна керамика.

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „КАЛЕТО“ КРАЙ СРЕДЕЦ, БУРГАСКА ОБЛАСТ

Живко Аладжов, Мария Балболова-Иванова

През 2001 г. работихме по доразкриването на зида, който вероятно пресича крепостта и я разделя на две части, в помещение с лека конструкция (А), започнато през 1996 г., в пространството на изток от него, както и при западната порта, където бе заложен сондаж с размери 1,20 х 3 м.

Зидът, разделящ крепостта на две - вътрешна, по-голяма и външна, по-малка е с ширина 1,61 м. Разкритият сегмент е с дължина 8,72 м и завършва с две напречни лица в двата края. Южното навярно е от вход. Разстоянието от северното напречно лице до крепостната стена е 3,50 м. Зидът е с две лица от едностранно одялани камъни, слепени с калова спойка, а между тях са нахвърляни различни по размери камъни и речни волутъци, споени с калов разтвор.

Встрани от този зид, в източна посока, е разположено Помещение А с лека конструкция (открити бяха горели греди и големи фрагменти от глинена замазка със следи от пръти). Тук бяха открити три гнезда от питоси, които заедно с тези от 1996 г в същото помещение, стават шест. Навярно се касае за складово помещение, долепено до западния зид на верижна сграда, засега с пет помещения.

Най-източното е Помещение А I, отделено от А II с обща стена, която частично е разрушена от военните от местното поделение. Тя е с дължина 5,60 м и е с ориентация С - Ю. Подът му е от трамбована глина. Близо до северозападния ъгъл бе открито огнище с диаметър 1,40 м, наситено с пепел, въглени и кости от едър и дребен рогат добитък, свине и птици. Междинният зид е от плочести камъни на кал. Помещение А II е с четириъгълна форма и размери 2,20 х 3,60 м. Тъй като военните са правили окоп в него, са останали само няколко плочи от подовото покритие. При почистването на брега, южно от Пом. А I и Пом. А II бе открито лице на зид в дълбочина, който навярно е от общ за двете помещения южен зид. Пом. А II от запад е с обща стена с Пом. А III, което е също с четириъгълна форма и размери: изток-запад - 3,30 м, С-Ю - 2,20 м. Подът е покрит с каменни плочи. Южно от А III се намира се намира А IV с размери: С - Ю - 5,60 и З - И - 6,20. Помещението е с правоъгълен план, като СЗ ъгъл е дъговидно извит. Подът е покрит с каменни плочи, като на места личи глинена замазка, покриваща фугите между отделните плочи. От изток стената между А IV и А V е също обща, като на 4,40 м от ЮЗ ъгъл на Пом. А V извива дъговидно на изток и оформя абсида от север. Всички стени на помещенията във верижната сграда са с каменна зидария с калова спойка. Във всички помещения, включително и в това с лека конструкция (А), бяха открити следи от голям пожар. Намереното голямо количество керамични фрагменти и трите монети (едната на Лъв VI Философ (886-912), ни дават основание да датираме сградата в X век.

Сондажът при портата ни даде възможност да разкрием ключовия камък и част от уличната настилка.

РАЗКОПКИ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ ДО С. РУЙНО, ОБЛАСТ СИЛИСТРА

Георги Атанасов, Николай Русев, Валери Йотов

Системните археологически разкопки в крепостта Картал кале до с. Руйно продължават втори сезон. През лятото на 2001 г. те бяха съсредоточени по укрепителната система и проучване на терена извън крепостта в южна посока.

Направен бе разрез на крепостната стена и рова пред нея, като бе продължен в южна посока заложения през 2000 г.

Изкоп I. При разреза се оказа, че някои наблюдения от миналия сезон и предни проучвания трябва да се коригират. Стана ясно, че южната крепостна стена е фундирана на 1,10 м от обитаемото средновековно ниво. В разрез, основата е необичайно трапецовидно стесняваща се към дъното, където е широка 2,60 м, а при цокъла 3,60 м. Ширината на цокъла от вътрешната страна е 0,20 м, но дебелината на суперструкцията на зида не може да се изчисли точно, защото е килнат навън. Причината може би е резултат на технологична грешка (стесняването на основата при дъното), на силно земетресение или на двете заедно. Градежът е от едри и дребни ломени камъни на калова спойка. По-големи и сравнително оформени са челните камъни, върху един от които е врязан знак IYI. Под нападали камъни пред стената открихме анонимен византийски фолис кл. А-2 /976-1035/.

Ровът е вкопан на 5 м пред лицето на стената с ширина 4,5 м и дълбочина 3 м от съвременната повърхност. Пръстта е изхвърляна основно пред него, при което се е образувал малък вал.

На 10 м пред рова извън крепостта е проучена изцяло една и частично две ями, с диаметър около 3,10-3,50 м, запълнени с червеникава глина. Вероятно в тях е разбърквана калта за строежа на крепостната стена.

На около 60 м южно от зида, т. е. извън крепостта, е проучена землянка N 9. Тя е четириъгълна, с гнезда за колове по ъглите и каменна печка в единия ъгъл. Разрушена е при много силен пожар. Находките и керамиката са от Х в. Липсват паметници от края на Х и началото на XI в. При теренно обхождане извън крепостта установихме следи от ями на над 150 землянки.

РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ ОМУРТАГ

Кирчо Апостолов, Мирослав Тошев

Средновековният некропол се намира на 3,5 км северозападно от центъра на гр. Омуртаг. През лятото на 2001 г. започнаха спасителни разкопки на хълма "Сакарджа" в местността "Дере махле". Целта беше да се разкрият гробовете незасегнати от дейността на иманярите.

Проучена бе площ от 500 кв. м на дълбочина от 0,30 м до 1 м. Окрита бе голямо количество керамика, три ями и 19 гроба.

Керамиката е груба, украсена с релефни, врязани и щемпелувани орнаменти. Някои фрагменти са от съдове с букели и щемпелувани S-овидни орнаменти. Кухненската керамика е представена от паници, украсени с плитък кос канелюр. Керамиката се датира в периода на къснобронзовата и ранно желязната епоха – от втората половина на II хилядолетие пр. н. е. до IX – VI в. пр н. е.

Първата проучена яма е използвана като склад–зърнохранилище. Втората е служила за боклучна яма.

Разкрити бяха 19 гроба. От тях 12 са частично разрушени. Гробните съоръжения са: неоформени гробни ями и ями с правоъгълна или трапецовидна форма. вкопани на дълбочина от 0,08 м до 0,70 м от съвременното ниво на терена. Погребенията са извършени според изискванията на християнския ритуал. Ориентирани са запад-изток с отклонения до 17^0 на североизток и 15^0 на югоизток. Мъртвите са положени по гръб с глава на запад и крака, изпънати на изток. В някои гробове главата е полегнала на ляво или на дясно, т. е. на север или на юг. Ръцете са свити в лактите и положени към брадата или раменете, скръстени върху гърдите или в коремната област, понякога едната е изпъната край тялото. Срещат се различни комбинации на основните варианти. Забелязва се подреждане на гробовете в неправилни редове /гробове NN 6, 9, 10 и 11/. Липсват следи от дърво.

Инвентар бе открит в 7 гроба. Предметите са сравнително малко (главно - накити) и се намират главно в погребения на жени, момичета и деца. Открити са 6 обеци, огърлица от стъклени мъниста, бронзови копчета /3/, пръстени /2/, гривни /2/, желязна игла, посребрена апликация и 4 монети. Най-богат е гроб N 9 (младо момиче). В него бяха открити две обеци, две монети, желязна игла и две бронзови гривни. При проучванията бяха намерени железни гвоздеи с кръгли, полусферични, пирамидални и Т-образни главички.

Според откритите накити и монети, некрополът е възникнал в края на IX – началото на Х в.и е просъществувал до средата на XIII в.

Бъдещите проучвания ще обогатят информацията за некропола и ще позволят да се определят по-точно хронологичните граници, в които той е функционирал.

СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ДО С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, ЧИРПАНСКО (АМ „МАРИЦА" КМ 19+900 – 20+250): РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2001 Г.

Димитър Янков, Румяна Колева

Проучванията през 2001 г. се проведоха от 04.10. до 07.11 със средства на Изпълнителна агенция „Пътища". Продължи разкриването на засечени през предишния сезон структури и бяха разкопани пластове в 8 нови квадрата. Бяха разкрити попадащи в очертанията на квадратите части от полувкопани жилища и камъни от зидове със спойка от кал, принадлежащи към зидовете на наземни сгради.

Полувкопани жилища. Разчистен бе пълнежът в западната половина на полувкопаното жилище в квадрат N 10. Регистрирани бяха и следи от нови 4 средновековни вкопавания, за които, съдейки по размерите, може да се предположи, че са жилища. По границите на някои от тези вкопавания в белезникавата чиста пръст се разкриват дупки от греди на носещата конструкция с диаметър 0,10-0,20 м.

Наземни жилища. При вдигането на камъни до североизточния ъгъл на сградата в квадрати NN 14 и 22 се разкри южното лице на северния зид, т. е. източният е бил долепен на фуга или на това място е съществувал вход. Установено бе, че помещение от каменната сграда се развива на север. Останки от сграда със стени от камък със спойка от кал се разкриха и в квадрат N 34.

И през този сезон бяха проучени свързани с разкритите сгради или самостоятелни ями.

Гробове. Почти в централната част на квадрат N 30 бе проучен гроб N 17. Номерацията следва тази на проучените през 1997 гробове от средновековния некропол. Скелетът е положен в свито положение с глава на изток. Според намерените фрагменти от керамични съдове до главата, гробът се отнася към финалните фази на късния неолит.

В хода на разкопките не са придобити данни, които да налагат промяна в досегашната предварителна датировка на обекта: XI-XII в.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ХИСАРЛЪКА", ЮЖНО ОТ ДОЛНОТО ПОДГРАДИЕ И МАНАСТИРСКИ КОМПЛЕКС НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ КОПСИС (СЕВЕРНО ОТ КВ. АНЕВО, ГР. СОПОТ)

Иван Джамбов, Мария Деянова

Разкопките на обекта се проведоха през м. август 2001 г. по учебния план на Катедра „История" със студенти от ПУ „Паисий Хилендарски". Бяха подпомогнати от ВМЗ - Сопот, Техническа гимназия - Сопот и „Магистрали" АД - Карлово.

Бе проучван неизследван досега сектор от южната крепостна стена. Разкри се трасето на вътрешната крепостна стена, запазена в суперструкция до 0.70 м. Установен бе планът и начинът на градеж на стената.

Разкрита бе по-късна преправка на на крепостната стена. Това даде възможност да се предположи времето на функциониране на крепостното съоръжение в неговия първи период на използване - вероятно да края на VI в. Разчистени бяха основите на зид от ломени камъни с калова спойка, разположен напречно на южната крепостна стена. Вероятно е по-късен и е част от сграда, строена през втория период на съществуване на крепостта - IX-X в.

Находките от битова керамика също говорят за два периода на обитаване: V-VI в. и средновековието. Намеренната шлака и обгоряла пръст позволяват предполагането на производствена дейност до южната крепостна стена.

Укреплението в м. „Хисарлъка" е изградено синхронно с манастирския комплекс на средновековния Копсис, разположен на ок. 600 м северозападно. Възможното му предназначение е охрана на околните селища, Подбалканския път (намиращ се в близост) и манастира. Новите данни (макар и малко) допринасят за изясняване на плана и размерите на селището и неговата хронология, както и отношението му със съседните, известни вече обекти (крепости, манастири и Аневското кале).

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ „МИХЛЮЗ КАЛЕ", ОБЩИНА АКСАКОВО, ОБЛАСТ ВАРНА

Живко Аладжов, Катя Меламед, Явор Василев

Разкопките (28.08. - 09.09.2001 г.) започнаха със залагане на сондаж 1, с размери: дължина 5 и ширина 2 м от вътрешната страна на вътрешната северна крепостна стена. Върху днешния терен се очертава висок от 2 до 4 м насип с посока изток-запад. При проучването се разкри лице на крепостен зид (до 3,20 м във височина), изграден от полуобработени камъни, споени с бял хоросан. Фугите на места са запълнени с фрагменти от амбалажна керамика. Почти в средата на разкрития участък се попадна на иззидано до стената със същата строителна техника правоъгълно съоръжение с размери: дължина (по стената) 1,30 и ширина 0,.70 м (запазен във височина на 1,30 м по-ниско от куртината). От югозападния ъгъл на споменатия градеж на юг започва с лице на запад зид широк 0,25 м и запазен на височина 1,05 м, изграден от недобре оформени камъни, споени с кал (или въобще без спойка). Поради липса на достатъчно време сондаж 1 бе изчерпан до долния край на крепостната куртина само в западната половина. На дълбочина 2,10 м от горния запазен край на стената се попадна на мраморен съд, глинена лампа и деформирани части от стъклен съд, под които се откри слой от пепел и въглени, дебел от 2 до 5 см. В дълбочина на 3,25 м се достигна до заравнена повърхност, образувана от плътно вбити един в друг малки камъни. Крепостната стена

завършва на около 2-5 см по-високо от него, без да се забелязва разлика в градежа между горните и долните ѝ части, като между нея и скалистата повърхност остава тънък пласт от черна пръст.

Сондаж 2 бе заложен към външното лице на стената (размери 1,.40 на 1,30 м). Достигна се дълбочина 0,90 м. Разкритото външно лице не се различава от вътрешното. Измерената ширина на крепостната стена в този участък е 2,60 м.

Наред с това бе обходена територията на крепостта, при което основно в иманярски изкопи, бе открита фрагментирана керамика, отнасящи се към два периода:

1. V - нач. VII в.: - по-многобройна и отличаваща се с голямо разнообразие. Откроява се фрагмент от дъно на купа от много добре пречистена и изпечена глина с червен цвят. Има щемпелувана украса от радиално разположени фигури на скачащи лъвове. Също така бяха открити и няколко фрагмента от груба керамика, (очевидно от голям дебелостенен съд), работена на грънчарско колело от пречистена, примесена с дребен пясък добре изпечена глина. Украсата е от начупени пресичащи се линии по стените (също и залепена релефна украса) и със засечки по устието. Останалата керамика се отнася към типичните за периода съдове - купи, някои с червена ангоба, гърнета (някои горели). Най-много са фрагментите от амфори с т.нар. гребенчата украса (такава е керамиката и от сондаж 1). По някои от фрагментите има полепнал хоросан, като най-вероятно са били използвани за строителен материал.

2. По повърхността на крепостта (не и в сондажите) бе открита и керамика от песъклива глина с врязана украса, отнасяща се към X (възм. и края на IX - началото на XI в.).

Няма данни за по-късно (XII-XIV в.) обитаване.

Бяха намерени твърде малко метални изделия (само една бронзова монета от V в.), вероятно поради работата на иманяри с металотърсач.

След приключването на разкопките сондажите бяха засипани.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В МЕЛНИК

Цветана Комитова

На основание решение N 143 от 06.12.2000г. на община Сандански и Разрешение за теренно археологическо проучване N 383 от 25.06.2001 г. е извършено археологическо проучване на петно N 4 в кв. 9 "За резерват" в гр.Мелник, където ще бъде възстановен изчезнал възрожденски обем.

Разчистено е пространството, затворено между четирите зида на разрушената сграда, до разрушеното подово нива, което ще бъде подово ниво и на новия обем.

Запазените участъци от средновековни зидове, надзиждани през Възраждането, са градени от камък със спойка от бял хоросан. Най-добре запазен, и в най-голяма височина (до 70 см), средновековен зид е източния на къщата, който не личеше на повърхността. В насипа над него бе намерена антична монета (края на III - началото на IV в.). Под насипа от възраждането са открити и няколко фрагмента сграфито керамика.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. СИНИ РИД, ПРОСЕНИК И МРЪЖИЧКО В ИЗТОЧНА СТАРА ПЛАНИНА

Константин Господинов, Илия Георгиев, Иван Карайотов

При ограничените обхождания бяха издирени едно укрепление и две селища в землищата на с. Просеник и с. Сини рид. Същевременно бяха проверени няколко местности с обещаващи имена, като Калето, Хасарлька, Дерекьой и Юртлука. За съжаление в първите две места не бе открито нищо, а в другите два установихме наличие на селища от османотурския период. Укреплението е в землището на с. Просеник, в м. Йолада и е върху билото на един рид издигащ се към с. Сини рид. Интересно е съчетанието на землени (два концентрични насипа и ров) и каменни фортификационни съоръжения (стена от ломени камъни и глина, изградена върху вътрешния насип). Поради липсата на битова керамика по повърхността, засега неговата датировка ще остане несигурна. Характеристиките на градежа, както и непосредствената археологическа среда, ни дават възможност да предположим, че то вероятно е било изградено през III - началото на IV в. Намиращото се под крепостта селище, чиито останки покриват площ до м. Калето (Римския манастир, Манастира), на около 400-500 м на изток, показва някои особености. Първо, то се състои от две части, разделени от една рекичка. Забелязва се различие в най-източната част на селището по склона на м. Калето, заради наличието на останки от каменна зидария без хоросан. Групиране се открива и в керамиката. В мястото около градежа тя е предимно ранновизантийска, като в другите места се открива още и керамика от II-IV в.

Селището в м. Хасан Ефенди коросу в землището на с. Сини рид се намира на 1 км по склона към долината на р. Хаджийка. В него се намира малко керамика. Въз основа на нея може да се датира в II-IV в.

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИСКРА, ПЪРВОМАЙСКА ОБЩИНА

Иван Джамбов, Георги Митрев, Петя Калоферова

Теренните обхождания в землището на с. Искра продължиха за втора година. Те се проведоха през м. юли и ноември под ръководството на авторите и с участието на студенти от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Бяха обходени Голям и Малък Прешлек, „Пещерите“, Голям и Скалист Хисар, църквата при параклиса „Св. Врач“, както и Мандрата, Казлара, Ючкютюк, местността около параклиса „Св. Атанас“ с цел регистриране на археологически паметници.

Параклисът „Св. Атанас“ отстои на 800 м западно от Голям Хисар. По предварителни сведения в престола е бил вграден надпис, отбелязващ датата на построяване (1129 г.). Такъв надпис не се намери. Градежът на църквата не предпола датиране, поради многократни по-късни престроявания.

М. Ючкютюк се намира на 2-3 км западно от с. Искра. По данни на местни жители в тази местност е имало могилен некропол. Днес той не съществува. По повърхността няма никакви материали. От този район произхожда брадвичка (късен халколит), намираща се в частна сбирка.

М. Казлара се разполага на 4-5 км северно от с. Искра. Представлява платовидно възвишение. Върху него има следи от укрепяване. Укреплението е с трапецовиден план. Има запазени участъци със запазена височина до 0.70 м. По целия терен има следи от иманярски намеси. Подемният материал се сътои от тънкостенни съдове с оранжев и червен цвят (предимно дъна и столчета) от римската епоха. В южното подножие се намират тежести за стан, фрагменти от питоси и капаци към тях, фрагмент от каменен съд с форма на паница, голямо количество животински кости, разпръснати в орницата.

На ок. 100 м северно от Казлара, в чашата на Бряговския язовир се намират фрагменти от питоси и домакински съдове от бронзовата, ранножелязната и римската епоха, кремъчни оръдия на труда, прешлени за вретено, животински кости.

М. Мандрата е на ок. 5-6 км източно от с. Извор. Тя също представлява платовидно възвишение и върху него също се забелязват следи от крепост с приблизителни размери 50 Х 60 м. По външни наблюдения градежът е от необработени каменни блокове. Във вътрешността ѝ също има многобройни следи от иманярски вмешателства. По северните склонове се забелязват следи от втора (външна) крепостна стена на протежение ок. 50 м, успоредна на първата. На места е запазена до 0,80 м височина. По склоновете се намират фрагменти битова и строителна керамика (късноантична) и монета на Юстиниан I (отс. в Никомедия).

По време на обходите бе документирана частна сбирка, предоставена от притежателя. Предметите са намирани в иманярски изкопи. Сред тях за отбелязване са предмети от кост, кремък, метал, фрагменти от съдове и монети. Те са от II хил. пр.н.е. до XIV-XV в. Находките са заснети и описани. Предстои тяхното обработване, както и на данните, събрани в хода на обхожданиеята.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ И РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „ГРАДЪТ“ КРАЙ КИЛИФАРЕВО

Йордан Алексиев, Венелин Бараков, Явор Василев

Археологическите обхождания и проучвания на крепостта "Градът", намираща се върху хълм до р. Белица, южно от гр. Килифарево, бяха извършени от 2.10. до 5.10.2001 г. Крепостта има неправилна форма с размери: най-голяма дължина по оста изток-запад 80 м, а по оста север-юг - около 60 м. Следи от крепостната стена се забелязват от изток и север. На места има участъци, където личат лицата (вътрешо и външно) на крепостната стена с ширина 1,40-1,45 м.

С цел да се проследи характера на градежа и фундирането на стената бяха заложени: Сондаж 1 А до вътрешното лице на стената (в централния участък), с размери (3 x 0.70 м). Намерените материали са фрагменти от битова керамика (вкл. и сграфито от XIII-XIV в), единични - от X-XI в.

Сондаж 1 Б (със същите размери) бе заложен до външното лице на крепостната стена (срещу сондаж 1 А). Материалите са: аналогична керамика и дребни натрошени кости. Самата стена, запазена до 80-90 см. височина, е изградена от плочести необработени камъни образуващи лицата. Вътрешността е запълнена с необработени по-дребни камъни и кал. Изглежда е била издигната без основи върху предварително заравнения терен.

Сондаж 2 бе заложен в най-високата, югоизточна част на крепостта, в югоизточния край на голям земен насип (с шир. около 10 м. - вер. кула). Над повърхността се подаваше скален блок със значителни размери, вероятно представляващ ъгъла на крепостта. До него бяха регистрирани части от зидария с височина до 0,50 м, оформящи вътрешен ъгъл (външните лица не са запазени).

Четвърти сондаж - "Ц" (централен) бе разположен почти в центъра на крепостта с цел да се провери дебелината на културните напластявания (размери: 2,20 х 0,80 м). Ясна стратиграфия не бе установена. Бе намерена монета от XIX в., фрагменти от битова керамика (единият - сграфито) и на дълб. 0,30 м - сребърно сферично копче с петлик.

Пети сондаж "Юг" (помещение 1) бе заложен във високата югоизточна част на крепостта, северно от земния насип. На повърхността личаха камъни от северния зид на помещението (посока И-З), от които се разкриха и двете лица. Дебелината на зида е 0,83-0,86 м. Граден от големи плочести камъни (дебелина до 0,12-0,15 м.). Разкри се цялата вътрешна дължина на зида (5,10 м), а след това и двете лица на СЗ ъгъл (западната стена е твърде разрушена). Общата дължина на северната стена достига 6 м. Най-вероятно източният зид (разкрит на дълж. 6 м) е бил опрян на крепостната стена. Във височина зидовете на помещението се разкриха до три реда камъни на северната стена (запазена до 0,45-0,57 м), както и под от жълтеникава глина. Пластът над жълтата глина съдържа сравнително малко керамични фрагменти (преобладават тези от времето на II Българска държава, между които - няколко с украса сграфито и няколко от XI - XII в.). Във височина зидовете на сградата са изградени от едри плочести камъни, поставяни в редове с разминаване по дължина (от 1/3 до 1/5). Зидарията е на калова спойка. След документиране всички сондажи бяха засипани.

Извън сондажите, бе намерен сребърен пръстен с растителна украса.

На северозападния склон на крепостния хълм се установи подзиждане на скалния венец с едри плочести камъни, направено с цел да се осигури необходимата ширина на път-подход към р. Белица.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНИ КРЕПОСТИ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

Явор Василев

При обхожданията на средновековни крепости в Северна България, наложили се във връзка с подготовката на дисертационен труд, през 2000 и 2001 г. бяха посетени над тридесет крепости. Всички те са били обект на проучвания и публикации (включително АКБ), поради което ще бъдат изложени само неизвестни до този момент данни:

1. Крепост "Калето" до с. Хлевене, Ловешка област: бе регистрирано лице от необработени камъни на калова спойка, вер. от трасе на неизвестна до този момент оградна стена на обекта, намираща се пред (на 0,60-1,20 м.) и частично под известната северозападна стена на "Калето".

2. Крепост "Хисаря" до с. Сливек, Ловешка област: беше открита непредставена в съответния фиш на АКБ широка около 6 и дълга над 15 м верижна постройка, разположена успоредно на северната крепостна стена (вероятно и долепена до нея). В едно от помещенията ѝ, разкопано от иманяри, се вижда част от вътрешното лице на южната стена на постройката, изградена от ломени камъни споени с бял хоросан. Към тази стена е долепен един пиластър, широк 1 м и издаващ се на 0,22 м и част от предполагаем втори пиластър, отстоящ на 2,04 м. В ъгъла на източния има данни за тухлен градеж с неясен характер.

3. Крепост "Куклите" до с. Царева ливада, Габровска област. Установи се, че представеният в съответния фиш на АКБ план на крепостта видимо не отговаря на положението на терена. То се доближава до публикувания от В. Аврамов през 1929 г. план.

4. Крепост "Калето" до с. Ветринци, Великотърновска област: при обхождането се установи, че от отбелязаните от К. Шкорпил отбранителни съоръжения не са останали следи. Интересно е да се отбележи, че сред местното население не е запазен спомен за съществуването на крепост на това място.

5. Крепост Галата (кв. Галата на гр. Варна). При среща с представител на Военноморските сили (под чието управление се намира военната зона разположена на едноименния нос) стана ясно, че при строежа на нов фар и прилежащите му съоръжения е била открита стена, изградена от ломени камъни споени с бял хоросан. Вероятно тя огражда част от носа и представлява може би част от укрепителните съоръжения на крепостта Галата. При проверка на насипите от изкопните работи бе намерено немалко количество сграфито керамика. Тези данни позволяват да се предположи (противно на досегашното мнение), че крепостта Галата не е унищожена изцяло от свлачища, а изглежда част от нея (или поне част от прилежащо ѝ селище) е запазена под и около сегашните фарови съоръжения.

ДЖАМИЯТА НА ИБРАХИМ ПАША В РАЗГРАД

Бони Петрунова, Галена Чобанова

Джамията на Ибрахим паша се намира в центъра на Разград. Според непотвърдени сведения тя е издигната през XVI в. През 1986 г., при опит до се възстанови първоначалния вид на предверието, строителите откриват по-ранни основи на сграда. Под ръководството на Златка Генова (Филиал на АИМ Велико Търново) са проведени археологически проучвания. Обобщено, изводите, които прави колегата Генова са следните: открити са основи на по-ранна постройка, която поради особеностите на градежа може да се отнесе към XIV-XV в. Сградата е престанала да функционира преди строежа на джамията, т. е към 30-те години на XVI в.

През 2001 г., бяха проведени нови археологически проучвания. Те бяха съсредоточени в молитвения салон на джамията. Направени са общо 12 сондажа, три от които в преддверието, пред лицевата фасада на сградата.

Най-важните резултати от новите проучвания са следните:

1. Дебелината на културния пласт на терена, върху който е издигната джамията е до 2,10 м, като стратиграфията на находките показва следните хронологически етапи (от долу нагоре): късножелязна епоха (IV-II в.), късноантичен период (IV-VI в.), период на късното средновековие (XVI-XVIII в.).

2. Периодът XIV-XV в. е представен с отделни фрагменти керамика. Няма археологически данни, че ранната сграда е от това време.

3. Основите на ранната сграда се регистрират на дълбочина 0,40-0,50 м под съвременното подово ниво на джамията.

Най-вероятно ранната сграда е джамия, построена през XVI в. Тя е с правоъгълен план, като ъглите са ориентирани към посоките на света, с отклонение към юг. До югозападния ъгъл е разчистена правоъгълната основа на минарето, което е конструктивно свързано с ранната сграда.

Разчистена е и част от пода на ранната джамия. Той е бил на две нива, покрити със шестоъгълни плочи. Подиумът се отделя от останалата част на молитвения салон с тухлена стена.

Една от най-любопитните находки е малкото правоъгълно помещение, долепено на фуга към външното лице на северозападната стена, рядко срещан елемент от османската култова архитектура. Възможно, това е тюрбе (гробница на свят човек).

Подът на предполагаемата джамия, там където е запазен, показва дълъг период на съществуване. Бяха регистрирани следи от пожар, който би обяснил преустройството на сградата. Откритите фрагменти от вътрешната мазилка също потвърждават датировката. В основата на стените е имало бордюр оцветен в синьо и лилаво. Бяха открити и строителни елементи от пластичното оформление на ъглите и нишите.

Ранната сграда е вкопана в пласт със силна концентрация на находки от античността, а материалите от XIV-XV в. се откриват и между двете подови нива.

Последната констатация дава основание за още една хипотеза, колкото и малко вероятна да е тя, а именно, че ранната сграда е представителна административна постройка от XIV-XV в.

Археологическите проучвания потвърждават сведението, че джамията на Ибрахим паша, както и целия комплекс, включващ медресе, Чифте хамам, имарет и хан е строен преди 1540 г.. През 1603-1616 г. джамията е основно преустроена от Махмуд паша, който довършва съществуващата постройка и поставя надписа над входа. През 1625 г. е правен ремонт, при който вероятно дървеният под е подменен с шестоъгълни плочи.

Находките са предимно фрагменти от съдове, детайли от архитектурна украса и надгробия, сребърни монети, които подкрепят археологическия анализ на строителните етапи на джамията.

БЪЛГАРО-АМЕРИКАНСКА ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ „УРДОВИЗА“ 2001 (Втори сезон 01.09.-10.10.2002 г.)

Калин Порожанов, Христина Ангелова, Крум Бъчваров, Калин Димитров

Цели на експедицията

Да продължи изясняването на общите черти и на спецификите в конструкцията на потъналия местен западночерноморски дървен ветроход от късното средновековие при нос Урдовиза, с. Китен, общ. Приморско, обл. Бургас. Работата се съсредоточи както следва:

1. В нови работни квадрати зад кв. Носа (от 2000 г.) и към средната част на кораба в очакване да се намери кил/килсон и съответно - степс на мачта; в нови работни квадрати зад кв. Траншея (от 2000 г.) и към кърмата, за да се получи информация за конструкцията на кърмата и нейния вид.

2.Да продължи прецизирането на датировката на корабокрушението чрез откриване на нови данни, както от конструкцията на кораба, така и от запазени нови артефакти.

3. Интензивно обучение и практика със същинска конкретна работа на български студенти по подводна археология от НБУ.

Методика

За пълно покриване на контурите на разкопавания кораб се положи нова планквадратна мрежа, която е продължение и допълнение на старата – от 2000 г. Новата е с дължина 27 м и ширина 9 м.

Поставяне на 2 (две) нови железни пресечени пирамиди (освен 4-те - поставени на морското дъно за WEB мерене през 2000 г.), с цел постигане на максимална точност при мерането за WEB.

Включване в действие на два нови въздушни ежектора (смукачки) за разкопаване на южната половина на кораба, където наносите и дълбочината са по-големи. Двата водни ежектора (смукачки) се поставят да работят в северната половина на кораба, която е сравнително по-добре проучена и наносите са по-малко.

Основни резултати

1. По проучването на корабната конструкция. В повърхностния слой на новите квадрати H и I, зад кв. Носа, са разкрити голямо количество греди и дъски, които вероятно са част от товар. Оказа се, че десният борд е оцелял до нивото на палубата. Достигна се дълбочина от 1.8 м, без да се стигне до скулата. Сондажът до ребрата на кораба в кв. F 3 даде ясна представа за това, че шпангоутите (ребрата) не са двойни, а са удвоявани само в краищата на отделните елементи. Това е характерно за всички кораби до края на 17 в. Второ интересно наблюдение е, че вътрешната страна на кораба не е била обшита напълно, както е при повечето кораби от Западното Средиземноморие, Атлантическото и северно крайбрежия на Европа, както и Америка. При „Китенския кораб“ се е откриват гъсто разположени стрингери от вътрешната страна на ребрата. Трето, сондажът показа, че корабът е имал топтимберси (най-горните части на ребрата, към които се кове фалшборда). Дъските на обшивката на десния борд при кърмата са добре запазени и дават възможност да се определи кривината на шевена. Вероятно, кърмата ще се окаже кръгла (т.е. на двуостър кораб), каквато кърма е популярна и днес по българското Черноморие. Както в носа, така и в кърмата, шпангоутите (=ребрата) са перпендикулярни към кила на кораба, а не към обшивката. Наблюдаваното оребряване не е характерно за кораби от Западното Средиземноморие, атлантическото и северното крайбрежия на Европа, както и Америка, и се датира 17 или дори от края на 16 в. Сред най-интересните находки са четири футокса (части от шпангоути). При тях, за заковаване, са използвани по един пирон и по един дървен гвоздей, наричан в България "чивия". Подобни "кукови" футокс-сглобки (hook futtock-scarphs) са намирани само на останки от иберийски кораби. Всички примери до сега датират не по-късно от първите години на 17 в. като повечето са от 16 в. Единственото корабокрушение, на което са документирани абсолютно идентични на българските сглобки е разкопано от Американския институт по подводна археология при турския о. Ясиада в Егейско море. Корабът е строен в последната четвърт на 16 век. Плавателният съд е бил сходен по размери с намерения при Китен (около 20 м) и със сигурност е бил с остра (кръгла) кърма. Сред интересните находки са и части от блокове (скрипци). Повечето от тях са намерени при квадрати зад носа на кораба - факт, който дава възможност тук да се локализира вероятното място поне на една мачта. Подобни блокове обикновено са използвани за реите на прави ветрила и много рядко за латински реи.

2. Артефакти от кърмата. Меден чайник и няколко медни чинии, за които се смята, че са източен внос. Мраморен съд – хаван, за който се смята същото. Оловен лот (дълбокомер). Намерените съдове и лотът показват, че на „Китенския кораб“ капитанът и офицерският състав са живеели на кърмата, като и че камбузът се е намирал там.

Общи заключения

1. Работната датировка на „Китенския кораб“ очевидно трябва да се "стесни" в границите: последната четвърт на 16-то и 17-то столетие.

2. Корабът вероятно е имал 2 (две) мачти и прави ветрила. Местните (от Българското Черноморие) традиции в строежа на кораба са несъмнени. Наблюденията показват, че някои от тях се запазват частично в традиционното лодкостроене и корабостроене и до наши дни.

3. Вече изглежда по-сигурно, че е много вероятно „Китенският кораб" да е правил рейсове от пристанища на Българското Черноморие до Егейско море и средиземноморските пристанища на Леванта.